

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Дина (Д) Јоксимовић

**ПСИХОПАТОЛОШКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ЛИЧНОСТИ,
ТРАЖЕЊЕ СЕНЗАЦИЈА И ПРЕФЕРЕНЦИЈА
СПОРТОВА КОД НАСИЛНИХ И НЕНАСИЛНИХ
КРИМИНАЛАЦА**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ниш, 2016.

UNIVERSITY OF NIS
FACULTY OF PHILOSOPHY

Dina (D) Joksimović

**PSYCHOPATHOLOGY PERSONALITY TRAITS,
SENSATION SEEKING AND PREFERENCE SPORTS
WITH VIOLENT AND NONVIOLENT CRIMINALS**

DOCTORATE DISERTATION

Nis, 2016.

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:	др Горан Голубовић, редовни професор, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет
Наслов:	Психопатолошке димензије личности, тражење сензација и преференција спорта код насилних и ненасилних криминалаца
Резиме:	<p>Пораст делинквенције у Србији, с обзиром на број извршилаца насилних кривичних дела, постаје забрињавајућ. Узимајући у обзир податке секретаријата за унутрашње послове, које сваке године константује пораст броја извршилаца насилних кривичних дела, чини се да је за сада друштво немоћно да се у потпуности потпуно избори са све чешћом појавом облика антисоцијалног понашања једног дела популације. Не игноришући значај криминогених димензија личности, као чинилаца одговорних за дисоцијалне облике људских реакција, намеће се захтев за програмирање таквих активности које ће утицати на редукцију и каналисање патолошких појава, те у границама могућности, на развијање когнитивних способности. Узимајући у обзир наведене проблеме, предмет овог истраживања су димензије личности, тежња ка сензацијама и преференција ка одређеном спорту (без ризика, минималним ризиком, умереним ризиком и високим ризиком), код починилаца насилних кривичних дела, то јест убица (рационалних, импулсивних и психопатолошки мотивисаних), сексуалних преступника и провалника у односу на починиоце имовинског ненасилног криминала. С обзиром да на извршење насилних кривичних деликата утиче читав низ фактора из домена психичке конституције индивидуе, првенствено одговорне за конкретне манифестације, ово истраживање покушаће да утврди разлике у структури личности, тежњи ка сензацијама, као и ставова према одређеном спорту између починилаца насилних деликата, у овом случају починилаца убистава (рационални, импулсивни и психопатолошки мотивисани), починилаца сексуалних деликата и починилаца кривичних дела провала, у односу на починиоце ненасилног криминала. Циљ овог истраживања је да утврди и дефинише психопатолошке димензије починилаца насилних деликата, утицај тежње ка сензацијама на извршење насилних деликата, као и степен ангажованости и ставова према одређеном спорту код узорка делинквентне популације, а постављено је пет главних хипотеза. Улога спорта у казнено-поправним институцијама је веома сложена. Спортски програми могу да унапреде психичко и физичко здравље, такође, може бити веома ефикасно оруђе у контролисању агресивног понашања осуђеника. Неки научници говоре о томе да је инклузија спорта и рекреације морално питање, мислећи на право осуђеника на уживање. Добијени резултати јасно стварају слику о корисности учешћа осуђеника у спортским активностима. С тим у вези, улога спорта у транзицији прилагођавања заједници након одслужене казне, може бити велика.</p>
Научна област:	Психолошке науке
Научна дисциплина:	Психологија
Кључне речи:	психопатолошке димензије починилаца, насилни и ненасилни криминал, преференција спорта
УДК:	159.923.3
CERIF класификација:	S 260
Тип лиценце Креативне заједнице:	CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral Supervisor: PhD Goran Golubovic, Full professor, University of Nis, Faculty of Philosophy

Title: Psychopathology personality traits, sensation seeking and preference sports with violent and nonviolent criminals

Abstract: The increase in delinquency in Serbia, considering the number of perpetrators of violent crimes, it becomes worrisome. Taking into account the data of the Secretariat of the Interior, which each year finds an increase in the number of perpetrators of violent crimes, it seems that for now the society is helpless to completely fully cope with the more frequent occurrence of antisocial behavior form a part of the population. Do not ignoring the importance of criminological dimensions of personality as factors responsible for dissocial forms of human reaction, there is a request for the programming of these activities will affect the reduction and channeling pathologies, and to the extent possible, the development of cognitive abilities. Taking into account these problems, the subject of this research are the dimensions of personality, sensation seeking and preference for a particular sport (with no risk, minimal risk, moderate risk and high risk), with the perpetrators of violent crimes, that is a killer (rational, impulsive and psychopathological motivated), sex offenders and burglars against the perpetrators of non-violent property crime. With regard to the execution of violent criminal offenses affecting a number of factors in the domain of psychic constitution of the individual, primarily responsible for specific events, this study will try to determine the differences in the structure of personality, sensations seeking, as well as attitudes towards a particular sport between the perpetrators of violent crimes, the this case the perpetrators of the killings (rational, motivated impulsive and psychopathic), perpetrators of sexual offenses and offenders burglary, in relation to the perpetrators of violent crime. The aim of this research is to identify and define psychopathological dimensions of the perpetrators of violent crimes, the impact of the tendency towards sensationalism to the execution of violent offenses and the level of engagement and attitudes towards certain sports delinquent in the sample population, a set of five major hypotheses. The role of sport in correctional institutions is very complex. Sports programs can improve mental and physical health, it can also be a very effective tool in controlling aggressive behavior of the convict. Some scientists suggest that the inclusion of sport and recreation moral issue, referring to the right of convicts to fruition. Finally, further research would be able to use these results to develop projects resocialization convicts of serious crimes and non-violent crime, using sport for that purpose. The results clearly create an image of the usefulness of the participation of convicts in sports activities. In this regard, the role of sport in transition to adapt the community after serving the sentence, can be great.

Scientific Field: Psychological Science

Scientific Discipline: Psychology

Key Words: psychopathological dimensions offenders, violent and non-violent crime, sports preferences

UDC: 159.923.3

CERIF Classification: S 260

Creative Commons License Type: CC BY-NC-ND

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
2. ПСИХОПАТОЛОШКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ЛИЧНОСТИ–ММРІ КАО ИСТРАЖИВАЧКИ ИНСТРУМЕНТ.....	3
2.1 Психодинамска теорија као концептуални оквир ММРІ–а.....	9
2.2 Психопатолошке теорије	13
3. ТЕОРИЈСКИ КОНЦЕПТ ТРАЖЕЊЕ СЕНЗАЦИЈА.....	15
3.1 Тражење сензација	15
3.1.1 Дефиниција и развој конструкта тражење сензација	15
3.1.2 Биолошка подлога тежње ка сензацијама	16
3.2 Тражење сензација, спорт и криминално понашање	18
3.2.1 Социјалне одреднице тежње ка узбуђењима	19
3.2.2 Узрасне и полне разлике тежње ка сензацијама	20
3.2.3 Тежња ка сензацијама у контексту ризичних активности	22
3.2.4 Личност, процена ризика и утицај вршњака	23
3.3 Преузимање ризика и евалуација	24
3.4 Тежња ка сензацијама код спортиста (Sensation seeking).....	24
3.5 Тежња ка сензацијама и сродне особине	25
4. ТИПОЛОГИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА	29
4.1. Крвни деликти.....	29
4.1.1 Убиства	30
4.1.2 Разбојничка крађа и разбојништво	34
4.1.3 Сексуална делинквенција	35
4.2. Ненасилни криминалитет.....	36
4.2.1. Имовински криминалитет	36
4.2.2. Саобраћајна делинквенција	37
5. МЕТОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА.....	40
5.1 ПРЕДМЕТ И ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА	40
5.2 ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА	42
5.3 ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА	44
5.4 МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА	47
5.4.1 Узорак испитаника	47
5.4.2 Инструмената исраживања	47
5.4.3 Метод обраде података	52
6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	53
6.1 ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА	54
7. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА	76
8. ЗАКЉУЧАК	91
9. ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА.....	97
10. ЛИТЕРАТУРА.....	98
ПРИЛОГ	106

1. УВОД

Пораст делинквенције у Србији, с обзиром на број извршилаца насилних кривичних дела, постаје забрињавајућ. Узимајући у обзир податке секретаријата за унутрашње послове, који сваке године констатују пораст броја извршилаца насилних кривичних дела, чини се да је за сада друштво немоћно да се у потпуности избори са све чешћом појавом облика антисоцијалног понашања једног дела популације. Развој и усавршавање педагошких метода у раду са децом и омладином у досадашњим облицима не само да нема довољног утицаја на заустављање пораста антисоцијалног понашања људи, већ, у већини случајева, стандардна методика ресоцијализације није у могућности да адекватно делује у смеру превенције преступништва (Boli, Popović, Ношек–Momirović, 2009).

Да разни облици антисоцијалног понашања ипак нису „болест“ која се не да излечити или сузбити пре неголи се појави, потврђују нека досадашња научна истраживања, рађена у сврху утврђивања адекватних мера за сузбијање делинквентног понашања и откривања превентивних мера, зависно од димензија личности евентуалних извршилаца насилних кривичних дела (Cooper, Wood, Orcutt, Albino, 2003). Не осврћући се на појединачне резултате тих истраживања, генерално узевши, велики број аутора/ који су радили искључиво са проблемима делинквентног понашања деце, омладине и одраслих, претпоставља да ови облици понашања зависе од психокриминогених димензија личности. С обзиром на то, утврђено је да штићеници пенитенцијарних институција имају релативно нижи степен когнитивних способности, с једне стране, док с друге, показује више резултате на тестовима за процену патолошких конативних димензија, с изразито повишеним степеном агресивности и анксиозности.

Не игноришући значај криминогених димензија личности, као чинилаца одговорних за дисоцијалне облике људских реакција, намеће се захтев програмирања таквих активности које ће утицати на редукцију и каналисање патолошких појава, те у границама могућности, на развијање когнитивних способности (Krueger, Schmutte, Caspy, Moffitt, Campbell., Silva, 1994).

Уколико говоримо о активностима чије програмирање у складу са

индивидуалним димензијама личности треба да послужи у сврху превенције и редукције делинквентног понашања индивидуе, не смео занемарити усмерене физичке активности. Правовремено укључивање младих, дакле и латентних и актуелних делинквената, у један програмирани систем плански креиране и усмерене физичке активности може довести не само до позитивне социјализације већ и до правилног развоја личности уопште (Boli, Popović, Hošek–Momirović, 2009).

С обзиром на то, циљ овог истраживања је да потврди дефинисану структуру личности починилаца насилних деликата, значај тежње ка сензацијама, утицај програмиране физичке активности, степен ангажованости и ставова према одређеном спорту код узорака делинквентне популације.

2. ПСИХОПАТОЛОШКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ЛИЧНОСТИ–ММРІ КАО ИСТРАЖИВАЧКИ ИНСТРУМЕНТ

Димензије личности су по дефиницији опште црте, фактори или друга закључена својства личности која се могу приказати у виду квантитативног биполарног континуума вредности. Димензије личности су психолошки конструкт, величина која се обично испитује и мери инвентарима личности и тестовима и служи за поређење различитих личности у погледу релативне развијености те особине, која се, по претпоставци, у популацији нормално распоређује (нпр. егоизам–алтруизам, екстраверзија–интроверзија, поштење–непоштење, уредност–неуредност итд.). Ако утврдимо које димензије личности и у којем степену поседује нека особа, можемо на тај начин веома добро описати ту особу, па чак, са извесном вероватноћом, предвиђати њено понашање у одређеним ситуацијама (Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009). Тест који се највише користи, како код нас тако и у свету, за испитивање психопатолошких димензија личности је ММРІ.

ММРІ појавио се у раним 40-им као нова врста психометријског оруђа за процену личности. Како би омогућио објективну процену неких главних карактеристика личности које ометају особу и социјално прилагођавање особе са психичким поремећајима. Оригинално је развијено девет скала за клиничку примену и именоване су с обзиром на абнормална стања на темељу којих су и конструисане. Треба нагласити да скале мере димензије личности а не ентитете као такве. Сада тест садржи дванаест скала и оне су:

- Хипохондријаза (Хс), која се дотиче нарцизма тела и хипохондрије. Дакле, специфичан однос особе према сопственом телу као према сексуалном објекту. Ово је психички поремећај који се састоји у томе што је особа готово непрестано усредсређена на своје физичко здравље, за које је безразложно или претерано забринута, и често пати од симптома неке замишљене телесне болести. Симптоми хипохондрије срећу се код схизофреније, параноје, хистерије и присилне неурозе. Психоаналитичари хипохондрију сматрају резултатом нарцистичког повлачења либида на сопствено тело. Из хипохондричне свесне забринутости може се заправо скривати несвесна аутодеструкција „убражених

болесника“ (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

- Депресија (Д), која обухвата опште снижење животног тонуса, губитак апетита и интересовања, непрестану забринутост, несаницу, успореност мишљења, затим безвољност, обесхрабреност, потиштеност, умор, снажне туге, безнадежност, мање вредности и осећање празнине. Сматра се да депресија може настати без јасног, видљивог узрока, из хипотетичких „унутрашњих“, конститутивних разлога (ендогена депресија), али и као одговор на неповољне, трауматске спољашње околности (реактивна депресија). Депресија може бити удружена са хипохондријом, паранојом и анксиозним стањима. У старости се може јавити инволутивна депресија (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009);
- Хистерија (Хs), потискивање и негације, конверзивних симптома; разноврсни телесни, сензорни, моторички и ментални поремећаји са психогеним пореклом. То су најчешће: хистерички мутизам, напади смеха и плача, претерана раздражљивост, сомнабулизам, халуцинације, стрепња, узнемиреност, тахикардија, мучнина, повраћање, болови у различитим деловима тела, контракције итд. Важно је истаћи да су, при свим овим хистеричким телесним сметњама у органском, анатомско–физиолошком погледу, ови болесници потпуно здрави. Фројд је разбио заблуду да је хистерија искључиво „женско нервно обољење“ и показао да се она јавља код оба пола (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).
- Психопатске девијације (Пд), незрелост и импулсивност социјалног понашања. Услед тешког емоционалног дефекта код особа се може уочити драстично девијантно, асоцијално и криминогено понашање у интерперсоналним односима. Таквој личности недостају савест, емпатија, симпатија, осећање кривице и страх од казне и/или бола. Њима недостају људско сажаљење, елементарно саосећање са жртвом, емпатија са њеном патњом, као и свест о томе да чине злочин. У последње време, како би се истакао друштвени аспект поремећаја, за ове личности користи се назив социопата (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

- Маскулиност–фемининост (Мф), димензија личности где је на једном крају маскулиност, а на другом фемининост. Претпоставља се да су припадници мушког пола на овом континууму ближи првом, а припаднице женског на другом крају, али да сваки појединац има у себи маскулине и феминине облике, само у различитој сразмери (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).
- Параноја (Па), склоност параноидним интерпретацијама, сензитивности и хостилности. Доминантне су фиксне идеје – идеје величине, идеје посматрања, идеје прогањања. Уз чврсту увереност у своје фиксне идеје, интелигенција код параноје је, иначе, очувана, те се отуд болест, понекад, назива и „разумним лудилом“. По Крепелину је параноја суманутост која се карактерише „спорим и подмуклим развојем трајног и необоривог суманутог система и очуваношћу јасноће и реда у мислима, вољи, делању“. Према поремећају мишљења (фиксне идеје) болест је и добила свој назив. Параноик савршено логично расуђује, односно изводи коректне закључке из погрешних премиса (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).
- Психастенија (Пт), анксиозности опсесивног мишљења, пад виталних динамизама. Назив који је у психологију увео Жане, некада много употребљаван, а данас готово заборављен, који означава неурозу где доминирају анксиозност, фиксне идеје, тикови, главобоља и, посебно, осећање непотпуности (осећање безвољности, интелектуалне неделотворности и емоционалне инхибиције), настало из губитка функције реалности. Данас се симптоми психастеније сврставају у опсесивно–компулзивне и анксиозне поремећаје (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).
- Схизофренија (Сц), конфузност и бизарност мишљења. Несклад између мишљења и афеката, апсурдне идеје, халуцинације, одсуство логике и расуђивања, равнодушан однос према стварности, повлачење у себе, аутистичко мишљење и бизарни симптоми. Ову нозолошку јединицу у психијатрију је увео Крепелин под називом *dementia praecox*, што значи „рано лудило“ (јер је веровао да се увек јавља у младалачком добу и завршава деменцијом). Фројд је, с друге стране, сматрао да је адекватнији назив за схизофренију израз *парафренија*. Према психоанализи, схизофреничар се повукао из спољњег света јер је

претрпео дубоку регресију на нарцистички стадијум (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

- Хипоманија (Ма), еуфорија и хиперактивност. Ово је блажи облик од маније, за који је карактеристично повишено расположење, оптимизам, велика радна енергија, хиперпродукција идеја, немир, узбуђење, повећана социјална комуникативност и претерана предусретљивост. Особа у стању хипоманије, мало спава, брзо доноси али лако и мења одлуке, разбацује се новцем и понаша се лакомислено. Претежно нормална особа у стању хипоманије може бити врло успешна и омиљена у друштву. Проблеми настају када психички лабилна особа постане хипоманична, тј. неодговорна, неконтролисана и сувише нападна (Матић, 2001; Требјешанин, 2004; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).
- Скала лагања (Л), ваљаности (Ф) и корелације (К).

Тест је направљен за испитанике од шеснаест година на даље, који имају завршено најмање шест разреда школе. Иако је тест конструисан за испитивање особа са психичким поремећајима, може и примењује се и на нормалним појединцима (Dahlstrom i Walsh, 1960; Hathaway i McKinley, 1951).

Усмерење на коришћење инструмената и изван психијатријске праксе било је један од основних мотива израде најновије верзије упитника – ММПИ–202. Прва модификована и скраћена верзија ММПИ, стандардизована на нашој популацији – ММПИ–201 (Biro, Berger, 1980), доживела је широку примену и истраживачке потврде њене високе валидности, а, доживевши неколико издања, била је бестселер Друштва психолога. Питање које се само по себи намеће је: зашто мењати тим који добија?

Има неколико важних разлога због којих је ММПИ–202 био неопходан. Прво, норме су биле застареле. Не само због самог протока времена (претходна стандардизација је спроведена 1978) које је могло донети промене у ставовима према испољавању појединих психопатолошких феномена, већ, много више, због актуелних друштвених збивања. Претпоставка Бироа/ да последице рата и друштвене кризе које су се одразиле на промене вредносних система и повећано испољавање неуротских симптома (а, самим тим, и норме ММПИ–201) потврђена је већ повим истраживањима (Biro, Berger, 1980). За неке скале, пре свега за Д и Пд скалу, норме више нису биле адекватне.

Други важан разлог који је наметао промену била је промена референтног оквира

у коме је функционалисала ММРП дијагностичка интерпретација. Реч је о појави нове међународне класификације менталних и бихејвиоралних поремећаја: ICD–10. Нова класификација Светске здравствене организације, прихваћена је у нашој земљи, наметала је нове термине, нове дијагностичке категорије, па чак и нове концепте менталне патологије. Сасвим је природно да је таква промена учинила застарелим читав низ предлога за дијагностичку интерпретацију профила ММРП–201.

И најзад трећи разлог за промену, био је хендикеп ММРП–201 који се састојао у немогућности коришћења додатних ММРП скала. Неке од ових скала биле су од непроцењиве користи у процени непатолошких карактеристика личности, што је, опет, давало шансу да се овај инструмент користи и изван психијатријских институција. Са претпоставком да ће тржишна организација друштва врло брзо приморати психологе да своје знање изнесу на тржиште рада, треба очекивати да ће психолошка пракса откривати све више послова који захтевају примену психолошких знања и психолошких инструмената, те да ће таквој пракси бити потребни инструменти који дају информације знатно шире од психопатолошких манифестација. ММРП–202 нуди четири такве скале.

Развојем психологије све је више било покушаја да се разноврсним инструментима и техникама утврде разлике у појединим својствима делинквената и неделинквената. Schuessler и Cressey (1950) анализирали су 113 америчких истраживања довршених до 1950. године, у којима су упоређиване особине личности делинквентних и неделинквентних група. Према њиховој оцени, у 58% тих истраживања нису устврђене значајне разлике у обележјима личности делинквената и неделинквената.

Амерички социолог Clinard (1957) сматра, међутим, да су одређене карактеристике личности важне за одређене типове делинквената, а не за делинквенцију уопште.

Mannheim (1960) приговара свим ауторима анализираних истраживања да су испитаници били кажњеници који нису репрезентативни за делинквенте неке земље, већ су негативно селекционисана група. С тим у вези, сматра да није могуће утврдити јесу ли деликти које су починили испитаници-делинквенти резултат њихових појединих обележја или су та обележја стечена током криминалне каријере или током боравка у затвору. Сматра стога да Schuessler, Cressey нису успели ставити у сумњу

могућност утврђења разлика између делинквената и неделинквената, већ су само открили методолошке недостатке тих истраживања.

Nathaway, McKinley (1951), применили су MMP1, који је у примени показао добре метријске карактеристике за разликовање различитих популација с обзиром на психопатолошка својства и делинквентно понашање. Примењен на хиљаде дечака и девојчица средње школе, тест је показао да су дечаки делинквенти постигли повишене резултате на скалама психопатије, шизофреније и хипоманије, а ниже на скалама депресије, маскулинности–фемининости и социјалне интроверзије. Примењен на 4.000 четрнаестогодишњака, овај инструмент је након две године праћења испитаника установио да дечаки који су имали високе резултате на скалама психопатских девијација, шизофреније и хипоманије показују тенденцију да буду изнадпросечно делинквентни.

Harpur, Hare, Nakistan (1989) су упоређивали затворенике и рангирали их на ПЦЛ помоћу многих скала за процену личности, између осталих и MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory, Harhaway i McKinley, 1951), EPQ (California Psychological Inventory, Gough, 1956), Karolinska Scales of Personality (Schalling, Asberg, Edman, Orelan, 1987), и скала тежње ка сензацијама (SSS, Zuckerman, 1983). Селектована корелација је указала следеће: на MMPI–ју су две скале карактеристично биле истакнуте код особа код којих је дијагностикован овај поремећај, то су Психопатска девијација (Pd) и Хипоманија (Ma). Такође је постојала разноврсност на скали за мерење анксиозности. Ово корелира негативно са Фактором 1, иако EPQ скала за мерење Неуротицизма (Н) корелира позитивно са Фактором 2 на PCL. На тесту тежње ка сензацијама, социјализација, и EPQ P скала корелира са Фактором 2 као и са MMPI Pd и Ma субскалама.

Momirović (1971), на узорку од 1249 испитаника, узраста између 15–45 година, анализирао је структуру патолошких конативних фактора, примењујући 18 тестова првог реда. Изоловали су четири фактора другог реда (астенични синдром, конверзивни синдром, стенични синдром и дисоцијативни синдром), два патолошка конативна фактора трећег реда (фактор стеничног синдрома и неуротизма) и један фактор четвртог реда (генерални патолошки фактор).

Mraković, Juras, Metikoš (1972) су применили анализу варијансе да би се утврдиле разлике између ученика различито ангажованих физичким активностима у простору

Кателовог теста 16 PF и Ајзенковог теста МРІ. Ови тестови су примењени на узорку од 306 ученика завршних разреда школа и степена подељених на 3 субузорка према интензитету ангажованости физичким активностима. Испитаници који се баве физичким активностима дефинисани су фактором који је одређен екстраверзијом, смањеном неуротичношћу и повишеном кристализованом интелигенцијом, док је група која се не бави физичким активностима дефинисана супротним полом тога фактора, интроверзијом, коју карактерише повишена неуротичност и смањена интелигенција.

2.1 Психодинамска теорија као концептуални оквир ММРІ–а

Досадашња примена ММРІ–а показала је добре метријске карактеристике за разликовање различитих популација, с обзиром на психопатолошка својства и делинквентно понашање. С обзиром на чињеницу да основе ММРІ проистичу из психодинамске концепције, за потребе овог истраживања, коришћен је психодинамски и психопатолошки концептуални оквир.

Бројни су психоаналитички оријентисани аутори који су делинквентно понашање објашњавали са становишта психоаналитичких теоретских премиса, од којих је најзначајнија она о улози несвесног у психичким процесима и поступцима човека. То значи да су наше мисли, осећаји и радње резултат деловања генератора којих нисмо свесни и којих, ако уопште и то, можемо постати свесни само помоћу специјалних психоаналитичких поступака (Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009). Однос психоаналитичких теорија према делинквенцији исцрпно је описао Herren (1973) у свом делу „Фројд и криминологија – увод у психоаналитичку криминологију“ (према Singer, 1994). Он истиче да су многи аспекти психоанализе од изузетне важности за разумевање делинквентног понашања, али такође наводи да неки делови те теорије нису криминолошки релевантни. Herren такође упозорава да је човек, према схватањима ортодоксних психоаналитичара, по природи асоцијалан, те да је на пример, мало дете према социјалним стандардима одраслих у сваком погледу рођени делинквент (према Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009). Наводи да је Фројд прачовека сматрао човеколиком животињом и пралочинцем. У то време човек није поседовао суперего и није кочио своју агресивност. Био је убица, канибал и инцестуозно биће. Сходно темељном закону психогенезе, дете у скраћеном облику понавља психички развој човечанства. Дете је, према Фројду, психоморфно, перверзно

и универзално криминогено (према Singer, 1994).

Вероватно је најутицајнији представник психодинамске теорије Сигмунд Фројд. Међутим, у годинама после Фројда бројни су теоретичари психоанализе предложили измене његове оригиналне теорије. Међу неофројдовцима су Карл Јунг, Ерик Фром и Ерик Ериксон (Mitschel, 1986). Већина неофројдовских теорија произашла је из теоретичаревих личних искуства стечених за време психотерапије са пацијентима.

Фројдова психодинамска теорија и његова метода лечења поремећаја личности, првенствено се темеље на самоанализи и екстензивном клиничком посматрању неуротичара. Две истакнуте карактеристике психодинамског приступа личности су стављање нагласка на дубинско испитивање личности као целине, као и истицање несвесних мотива (Сох, 2005).

Према Фројду несвесни сексуални и агресивни инстинкти основне су одреднице понашања појединца. Спортска агресија као и криминално понашање представљају потенцијални пример овог приступа (Сох, 2005). Као што сам већ навела, теорија инстинкта пружа једно објашњење феномена насиља, како у спорту тако и у криминалном понашању.

Психоаналитичари су Ломброзов покушај строгог дељења људи на делинквенте и неделинквенте оценили као „нарцистичку жељу да себе и своју школу диференцира од делинквената“ (Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009). Заједничко је Ломброзу и Фројду да у криминалитету виде примарно природну појаву. Према томе, темељно је полазиште психоаналитичара да је човек по природи девијантно биће и да је „ оно лоше“ у њему смештено у подсвести као нагонска структура. Психоаналитичка класификација делинквената битно се не разликује од других класификација. Најчешће их деле на неуротичне, психотичне, телесно оштећене, алкохоличаре, нормалне и случајне делинквенте, с тиме да је другачије релативно учешће појединих типова у делинквентној популацији, а интерпретација полази од психоаналитичке теорије (Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

Психоаналитичке теорије објашњења делинквентног понашања темеље се на становишту да су главни генератори делинквентног понашања конфликти који настају деловањем неконтролисаних психолошких сила (Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

„Посебну улогу има тзв. Едипов комплекс, којим се, према Фројду, означава

жеља детета у раздобљу од 3. до 6. године за полним контактом са родитељем супротног пола. Према претежном становишту психоаналитичара, ради се о процесу који изазива бројне конфликти одговорне за каснију појаву неуроza и других потешкоћа.“ (Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

С тим је повезан и осећај кривице који се развија и у вези с Едиповим комплексом и због сукоба између нагонских жеља неспојивих са савешћу. Осећај кривице, који је код појединаца врло различито развијен и различитог порекла, за психоаналитичаре је значајан чинилац у објашњењу делинквентног понашања.

Према психоаналитичкој теорији, тај претежно подсвесни осећај кривице има стимулишуће значење за почињење кривичног дела. Делинквент, наиме, несвесно жели казну надајући се да ће на тај начин испаштати и за почињени деликт и за забрањену жељу коју је имао у раном детињству (Mitschel, 1986). С обзиром на то да чињење кривичног дела може изазвати казну и тако довести до психичког олакшања само кад делинквент буде откривен, многи делинквенти, према становишту психоаналитичара и несвесно деликт почине на начин који олакша или омогући откривање или показују посебну жељу да признају почињени деликт, што понекад узрокује и лажна признања. Тим се проблемом посебно бавио психоаналитичар Theodor Reik (1925–Mannheim, 1960), који је упозорио на многе индиректне путеве и начине на које делинквент и несвесно одаје своју тајну о почињењем деликту. За психоаналитичара је карактеристично да је код „нормалног“ делинквента и његов супереего криминалан те стога он не долази у сукоб с другим психичким инстанцама своје личности. Он се целом својом личношћу идентификује са злочиним, што је идентично са становиштем да је делинквентно понашање „нормалног“ делинквента условљено васпитањем и социјалном средином, те стога делинквентно понашање сматра нормалним и оно му не узрокује грижу савести (Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

За разумевање криминологије почињеног кривичног дела из нехата, значајан је допринос психоанализе објашњењу различитих случајних и ненамерних дефицијентних радњи (Mitschel, 1986). У свом делу „Психопатологија свакодневице“ и у предавањима увода у психоанализу, Фројд објашњава како заборављање имена, речи, обећања или грешки при читању и изговору, или губитак разних предмета, није случајност, већ има дубљи смисао који треба реконструисати из подсвести (према Mitschel, 1986).

Међу многим Фројдовим следбеницима, од којих су се неки касније од њега одвојили и изградили властите научне теорије, посебно се с криминолошког становишта треба осврнути на Адлера и Јунга.

Алфред Адлер стекао је славу као оснивач индивидуално психолошке школе. Посебно је афирмисао комплекс мање вредности. Према тој теорији, осећај мање вредности може знатно придонети почињењу неког кривичног дела, јер ће извршилац на тај начин на себе скренути пажњу, постати предмет општег интереса, можда и дивљења, те тако компензовати осећај мање вредности (Mitschel, 1986; Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009). Уз осећај мање вредности, који је Адлер сматрао главним својством делинквената, нашао је код њих и знатно помањкање смисла и осећања одређеном друштву објашњавајући то последицом несрећног детињства (Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

Густав Јунг развио је састав аналитичке психологије која је за криминологију важна због теорије психолошких типова и појмова интровертности и екстравертности.

Психолошки приступ проучавању узрока делинквентног понашања на психоаналитичкој основи наставио је у САД низ сарадника, међу којима се посебно истичу Healy и Bronner. У свом делу „New Light on Delinquency and Its Treatment“, објављеном 1936. године, дакле пет година након истраживања Shawa и Mc Keya, критички се осврћу на њихову социолошку концепцију узрока криминалитета. Они износе аргументе у прилог тврдњи да је делинквентно понашање у ствари резултат психичких конфликта и сметњи које имају свој корен у раним породичним односима те да социјални чиниоци, које истичу Shaw, Mc Key и Sutherland, чине само друштвени оквир унутар којег се ти криминогени конфликти одигравају. У каснијим радовима оба аутора донекле одступају од ставова о искључивом деловању у породици доживљених емоционалних лишавања (фрустрације) и покушавају одговорити на питања, зашто делинквенти нису развили довољно контролних и инхибирајућих механизма који би требали спречити делинквентно понашање. Одговори на то питање крећу се делимично у домену психоаналитичких, а делом у домену социолошких теорија. Наводе, наиме, да значење раних породичних односа није само у њиховом утицају на настанак каснијих криминалних мотива, већ и у томе што не стављају младом човеку на располагање такву природу друштвених односа унутар којих се код њега могу развити одговарајући контролни механизми. Њихова испитивања темеље се на избору 105 делинквената и њихове браће неделинквената као контролне групе. На тај начин су, сматрају ови

аутори, утицаји окружења и породичних прилика за обе групе константни. Делинквентна се група састојала од извршилаца тежих кривичних дела и повратника. Аутори су искључили из узорка ментално слабије развијене испитанике, као и све оне које је суд упутио на испитивање у неку клинику. Даљи развој ове концепције су доживеле у делу J. Dollarda „Фрустрације и агресије“, објављеном 1929. Теорија фрустрације овде је примењена на породицу, школу, ширу околину, као и на све институције које могу бити од утицаја на задовољавање битних жеља и потреба младе особе.

Темељну основу свих тих радова, могли бисмо свести на констатацију да су рани породични односи делинквентата, бременити низом одрицања и фрустрација, поготово због недостатка тоpline и љубави у односу са родитељима, те да се у детету ствара осећај горчине, непријатељства и несреће, што коначно доводи до делинквентног понашања.

2.2 Психопатолошке теорије

Продором медицинских наука у подручје истраживања узрока делинквентног понашања, поготово психијатријски оријентисаних научника, све се чешће срећу напори како би се доказало да је делинквент у ствари психички абнормална особа и у случају кад се код њега не могу утврдити душевне болести, поремећаји или стања. Делинквентата су сматрали оштећеном личношћу са симптомима сврстаним под појмом психопатије (Боли, Поповић и Хошек–Момировић, 2009).

Према Шнајдеру (1942)- психопатија није болест, већ ознака укупног стања неке особе. Код психопатских личности најчешће се констатују следећа обележја: омаловажаванње норми понашања средине у којој живи, непријатељски однос према друштву, мањак међуљудских односа, недостатак осећања кривице, сексуална незрелост, претерана зависност од других, безобзирност у задовољавању својих жеља, неспособност промена свог понашања упркос лошим искуствима (казнама).

Психолози и психијатри, поготово они који су у клиникама и поправним установама имали контакт с делинквентима, критички су се односили према социолошким теоријама објашњења криминалитета. Постављала су се питања јесу ли сви људи једнако осетљиви на криминалне подражаје у животу, где би требало сврстати делинквенте који показују психичке сметње и треба ли ову категорију

преступника изузети од делинквената на које се могу применити социолошке структуралне и социјално–психолошке теорије, те какву важност имају индивидуалне разлике међу делинквентима (Krueger, Schmutte, Caspy, Moffitt, Campbell., Silva, 1994).

Истраживања психичких карактеристика делинквената једно су време била запостављена на рачун криминалне антропологије, биологије и социологије, а осим тога, та се проблематика каткада поистовећивала с криминалном психопатологијом. Тек постепеним слабљењем утицаја ломброзијански оријентисаних теорија, те појавом и јачањем угледа психоанализе, посебно сазнања да нема чврстих граница између нормалног и абнормалног, постала је психологија, условно речено – „нормалног делинквента“ самостално подручје криминолошких истраживања (Boli, Popović, Ноšek–Momirović, 2009). Gorin је покушао утврдити везу између делинквентног понашања и неких психолошких чинилаца, као што су темперамент, суицидалне тенденције и жеља за уважавањем. Упркос бројним радовима с подручја криминалне психологије и подстреком који су истраживања добила психоаналитичким учењем Сигмунда Фројда и његових наследника, још увек не располажемо целовитим делом које би на задовољавајући начин обухватило психологију „нормалног делинквента“ у свим њенима аспектима.

Кад се каже да је објекат испитивања „нормални делинквент“, одмах смо суочени с проблемом критеријума помоћу којег се појмовно може разграничити нормално од абнормалног, или дефинисати стање које можемо оценити као нормално. Већина аутора се не задовољава негативним одређењем нормалног у том смислу да би нормални делинквент био особа која није ни психотична, ни неуротична, ни психопата (карактерно измењена), ни ментално ретардирана. Не задовољава ни покушаји да се нормалност одређује према просечном представнику неке популације (Cooper, Wood, Orcutt, Albino, 2003). Бројне дефиниције стављају тежиште на способност одређене особе да се прилагоди нормама и вредносном саставу одређеног друштва, средине или културе. Тиме је дошло до преплитања психолошких и социолошких критеријума, што одговара интенцији данас већ афирмисаног подручја социјалне психологије.

Велике наде полагале су се у ММПИ варијанте тестова (*Minnesota Multiphasic Personality Inventory*). Иако неки аутори сматрају да се тим тестовима могу добити релативно поуздане разлике између делинквената и неделинквената, у литератури се срећу и скептични ставови по том питању.

3. ТЕОРИЈСКИ КОНЦЕПТ ТРАЖЕЊЕ СЕНЗАЦИЈА

3.1 Тражење сензација

3.1.1 Дефиниција и развој конструкта тражење сензација

Тражење сензација (*sensation seeking*, енгл.) је димензија личности коју обележава потреба за тражењем узбуђења и тражење нових, разноврсних, слојевитих и интензивних стимулуса из околине, те укључује одређени ниво ризика у физичким, социјалним и финансијским подручјима, најчешће у вези са самим искуствима (Zuckerman, 1994). Висока потреба за узбуђењем асоцирана је с тражењем и учествовањем у разноврсним интензивним активностима, на пример екстремним спортовима као што су алпинизам, падобранство и аутомобилистичке трке, затим тражењу изазова путем ума и осета, коришћењу психостимуланса, дезинхибираном социјалном понашању, нетолеранцији на досаду, преференцију егзотичне хране итд. (Lynam, Caspy, Moffitt, Wikstrom, Loeber, Novak, 2000; Bratko, Butković, 2004; Aluja, García, García, 2003). Особе с израженом тежњом ка сензацијама имају специфичан профил личности којег Farley (1986, према Šojat, 2007) назива „велики Т“, где „Т“ обележава енглески назив за такву особу „thrillseeker“. На другој страни континуума, профил ниског тражења сензација обележен је „малим т“, који означава особе које теже извесности и предвидљивости, те се труде избећи ризик и непознате ситуације (Farley, 1986, према Šojat, 2007). Питање које се провлачи још од 60–их година, те је постало упориште за многе радове (Lafollie, Scanff, 2007) усмерено је ка следећем; зашто неки људи теже тражењу узбуђења (и опасности) а зашто су неки склони читом избегавању истих? Постоји ли заједничка предиспозиција широком спектру понашања који се код различитих људи исказује на различите начин, а у подлози носи тзв. склоност ка тежњи ка сензацијама? У даљем тексту покушаћемо разјаснити особину тежња ка сензацијама с обзиром на биолошке, социјалне и психолошке детерминанте, те ћемо се често користити термином „тежња ка сензацијама“, која означава особу високо изражене генералне особине тежња ка сензацијама, како је то претходно дефинисано, а не појединачних аспеката тог конструкта уколико то није посебно наглашено.

3.1.2 Биолошка подлога тежње ка сензацијама

Допринос у истраживању тежње ка сензацијама се веже уз име америчког психолога Марвин Закермана (Bratko, Butković, 2004). Zuckerman (1994) је своју прву теорију тежње ка сензацијама постулирао на налазима психобиолошких истраживања Павлова о ексцитаторним и инхибиторним процесима централног нервног система код паса, те Eysenckовој теорији о оптималној побуђености.

У свом моделу Eysenck (1967, према Milas, 2004) интериндивидуалне разлике на димензији екстраверзије приписује побуђености централног нервног система. Побуђеност централног нервног система код екстровеерата трајно је смањена стога ће они тражити већу и јачу стимулацију из околине. Супротно од њих, интроверти су особе трајно високе кортикалне побуђености коју, према тадашњим неуролошким истраживањима, регулише узлазни ретикуларни активацијски систем (УРАС). Концепт тежње ка сензацијама Zuckerman (1994) је повезао са оптималним нивоом побуђености и теорије стимулације, у чијем темељу лежи иста биолошка база као и за димензију екстраверзије код Eysencka (1967, према Алија, Garcia, Garcia, 2003). Прва Закерманова теорија о оптималном нивоу побуђености каже да постоји оптимални ниво стимулације потребне појединцу за најделотворније функционирање, а особа ће тражити такве ситуације и искуства која ће јој помоћи да постигне и одржи ниво побуђености која јој најбоље одговара. Код неких појединаца оптимални ниво налази се ниско, што значи да границу оптималног постижу ниским интензитетом стимулације, те због тога што лако постају побуђени, избегавају ситуације с високим интензитетом стимулације (Џојат, 2007). С друге стране, особе које траже јаке и интензивне стимулације имају високу границу побудљивости, па су им такви интензивни стимулуси потребни да достигну оптимални ниво који је високо.

Развијањем технологије развијала се и теорија тежње ка сензацијама, тако да је наредно објашњење Закерман постулирао на темељу биохемијских налаза о утицају ензима моно–аминооксидазе (МАО) на тежњу ка сензацијама. Моноаминооксидаза је ензим одговоран за катаболичку деградацију нивоа неуротрансмитора и регулацију њихове производње и расподеле на начин да их разграђује пре него се успеју нагомилати у синапси (Zuckerman, Khulman, 2000). Моноамински неуротрансмитери укључују системе допамина, норадреналина и серотонина за које се сматра да леже у подлози механизма приближавања, побуђивања и инхибиције, те психолошких особина везаних за тежњу ка сензацијама, неуротицизма и анксиозности. Студије

МАО–Б ензима пронашле су јасну везу између моноаминских неуротрансмитера, посебно допамина с рискантним понашањем, друштвеношћу, дезинхибицијом и импулсивношћу. За допамин је везан систем приближавања, односно систем одговоран за доживљаје пријатности и механизме награђивања у мозгу, а друштвеност се сматра чистом функцијом његове снаге. Низак ниво МАО ензима повећава активност допаминског система, односно система позитивног поткрепљења и награде. Метааналитичким прегледом Zuckerman, Khulman (2000) утврдили су да је ниво МАО изразито низак код особа које су склоне тражењу узбуђења, затим код различитих дезинхибиторних понашања и ризичних понашања као што је пушење, алкохолисање, узимање дрога и криминално понашање. С обзиром да МАО контролише доживљавање награде, особе које имају ниску концентрацију тог ензима склоне су предузимању акције према циљу не дајући превише пажње околностима (Šojat, 2007). Генерално гледајући, чини се да систем допамина посредује приступу импулсивним тенденцијама у понашању, док серотонин, с друге стране, има инхибирајући учинак на понашање (Zuckerman, Khulman, 2000). Показало се да је МАО–Б поуздана биолошка особина понајвише јер се 60% варијансе тежње ка сензацијама може објаснити генетским факторима (Zuckerman, 1994). Ниво концентрације МАО мења се у функцији узраста; најнижи је у доба адолесценције, док се ниво повећава у функцији узраста, што је обрнуто пропорционално димензији тражења узбуђења у функцији узраста. Док катаболички процеси ензима МАО инхибирају допамински систем механизма приближавања, с друге стране он је такође под утицајем гонадних хормона који потенцирају његову активацију. Другим речима, гонадни хормони један су у низу карика биолошког система који утичу на тежњу ка сензацијама, а могу објаснити разлику у карактеристици с обзиром на пол. Жене независно од узраста имају виши ниво МАО у крви од мушкараца, обрнуто пропорционално односу према њиховој особини тежње ка сензацијама с обзиром на пол (Zuckerman, Khulman, 2000). Део варијансе у студијама херитабилности које се не могу приписати генетском наслеђу и нису условљене заједничком околином (нпр. породицом), одређени су искуствима које појединац самостално бира, а на бихевиоралном нивоу могу одражавати веће или мање тражење узбуђења и нових искустава.

Конструкт тежње ка сензацијама, као што сам Zuckerman (1994) наводи, утемељен на психобиолошким истраживањима оптималног нивоа кортикалне побуђености, до 1969. године развио се у модел особина који укључује различита

сознања из социјалног понашања, когниција, побуђености, расположења и психопатологије. Тако је тражење узбуђења првенствено дефинисаног као «потреба» еволуирало до схватања као засебне особине личности (Roth, Hammelstein, Brähler, 2007). Закерманова Скала тежња ка сензацијама од 1979. ревидирана је четири пута, те се форма В (Zuckerman, 1994) узима за «златни стандард» (Graham, 2006) мерења тежње ка сензацијама. Скала садржи четири субскеале: Тежња ка узбуђењима и авантурама (TAS), Тежња ка искуства (ES), Дезинхибиција (DIS) и Осетљивост на досаду (BS).

3.2 Тражење сензација, спорт и криминално понашање

Особина личности тражење сензација је повезана са опредељењем за високоризични спорт као и са високоризичним социјалним активностима као што су: промискуитет, злоупотреба психоактивних супстанци и криминално понашање (Gelernter, Kranzler, Coccaro, Siever, New, Mulgrew, 1997; Zuckerman, 2002; Zuckerman, Kuhlman, 2000; Franques, Auriacombe, Piquernal, Verger, Brisseau–Gimenez, Grabot, Tignol, 2003; Kelly, Robbins, Martin, Fillmore, Lane, Harrington, Rush, 2006). Неке индивидуе могу да задовоље потребу за авантурама кроз бављење ризичним спортом, док други могу да се упусте у друге мање социјално прихватљиве активности. Логично, високо изражена тежња ка сензацијама је укључена у високоризични спорт, док су они који имају ниску тежњу ка сензацијама укључени у нискоризичне спортове. Студије које су приказане у даљем тексту упоређују скорове на тежњи ка сензацијама између високо и нискоризичних група, али се нису бавиле одређеним понашањем у вези са високоризичним активностима. Неколико истраживања је мерило контекст специфичних високоризичних активности и понашања али су се многе студије базирале на мерењу тежње ка сензацијама користећи стандардизован упитник личности који мери особине у вези са свим стимулацијама.

Тежња ка сензацијама је такође повезана са физичким високоризичним понашањем код деце. Дете које је вољно да хода на греди показује знатно више резултате на тесту тежње ка сензацијама; деца која су испитивана имала су непуних шест година (Morrongiello, Lasenby, 2011). Могуће је да је тежња ка сензацијама наследна особина личности независна од искуства. Нека деца могу бити рођена са вишим нивоом тежње ка сензацијама него неко други, што указује на већи утицај

наследних фактора од окружења (нпр. млађа деца имају мање излагање утицају окружења, мада је потребан и додатни утицај).

3.2.1 Социјалне одреднице тежње ка узбуђењима

Тежња ка сензацијама у једнакој је мери доведена у повезаност с креативношћу као и са делинквентним понашањем, иако не нужно код истих појединаца (Lafollie, Scanff, 2007; Farley, 1981, према Zuckerman, 1994). Генетски фактори највише имају утицаја на латентну карактеристику (или количину својства), док спољашњи фактори су доминантни у одређивању специфичне експресије и карактеристике (Zuckerman, 1994). Другим речима, ради се о томе да спортиста екстремног спорта може имати једнако изражену тежњу ка сензацијама као особа склона дезинхибираном понашању (нпр. конзумирање дрога), али под утицајем околине сваки од њих проналази специфичну активност како би задовољио ту потребу. Значи, услови окружења могу објаснити зашто појединац бира специфичан начин тежње ка сензацијама или узбуђење само. Лоше социоекономско окружење може условити да појединац крене задовољавати своју потребу за узбуђењем кроз социјално неприхватљиве (девијантне) активности чисто зато што му ове друге тзв. сензорне, као нпр. екстремни спортови, путовања итд., нису економски доступне (Lafollie, Scanff, 2007). То може бити посебно важно на ранијем узрасту када деца упознају себе кроз искуства која имају. Дете високе изражене потребе за искуствима или је врхунски креативно може бити препознато од своје околине (професора, родитеља или тренера), који му помажу да усмери своја искуства на конструктивне активности (спорт, креативно изражавање, различите вршњачке групе итд.). Родитељи су најутицајнији модел који обликује искуства и преференције код већине деце. Они родитељи који и сами имају изражену особину тежње ка сензацијама највероватније ће подстакнути експресију исте особине код своје деце, а обрнуто правило важи за родитеље ниске потребе за узбуђењем (Zuckerman, 1994). Међутим, ваља нагласити да не постоји доказана повезаност између ових двеју категорија, што значи да особа која своју потребу за узбуђењем задовољава кроз авантуру или опасне ситуације не мора нужно или не мора уопште имати склоности ка девијантном понашању или психоактивним супстанцама. Исто тако, неки облици антисоцијалног понашања као агресивност, недостатак емпатије, одбојност према другима нису особине повезане с овом димензијом (Zuckerman, 1994). Особе, тзв. Thrillseekers, разликују се од оних који избегавају узбуђење не само у генетским и

биолошким факторима, већ и у навикама, преференцијама, а и емоционалном и когнитивном стилу, такође (Rosenbloom, 2003). Теорија когнитивно–социјалног учења ризичног понашања (Levenson, 1990) претпоставља да социјални фактори, вероватно у комбинацији с диспозицијама личности, имају више утицаја на укљученост у ризично понашање неголи биолошке предиспозиције, или базичне особине личности самостално. Појединци такође имају различите мотиве и разлоге, Levenson је проучавањем пењача (енгл. Rock climbers) дошао до закључка да није нужно ризик активности разлог њихове укључености у опасне активности, већ да се ради о искуству тзв. „flow–а“. Flow означава интензивно ментално стање акције у којем је особа апсолутно укључена у то што ради кроз осећај интензивне концентрације, потпуне преданости те осећаја компетенције и напретка у процесу активности.

3.2.2 Узрасне и полне разлике тежње ка сензацијама

Узраст и пол најзначајније су демографске варијабле које утичу на појављивање тежње ка сензацијама. Генерално гледајући, тежња ка сензацијама већа је код мушкараца него код жена у свим узрасним групама (Zuckerman, 1994). Врхунац достиже у касној адолесценцији или раним 20–им годинама, те показује постојано смањивање у каснијем узрасту (Zuckerman, 1994). Смањивање тежње ка сензацијама у функцији узраста је део теорије где је Зукерманов конструкт мерен Скалом тежње ка сензацијама (форма В, као и раније форме) добио највише методолошких критика. Наиме, питање је да ли се озбиљно тежња ка сензацијама смањује у јединици времена или је то резултат честица Скале које описују специфична понашања (делинквентна и неуобичајена понашања) карактеристична за младеначку популацију. Roth, Hammelstein, Brähler (2007) у дилеми око наведеног спровели су истраживање користећи инструмент за мерење тежње ка сензацијама NISS (The need inventory of sensation seeking, аутора Hammelstein и Roth (према Roth, Hammelstein, Brähler, 2007) на репрезентативној немачкој популацији од 14–79 година. Тај нови инструмент био је лишен честица зависних од узраста, тј. честица које описују понашање специфичних узрасних скупина (нпр. „дивље разуздане забаве“, „пушење марихуане“ итд.), као што је случај у Закермановом упитнику (1994). Налази истраживања Roth, Hammelstein, Brähler, 2007, потврдили су феномен опадања изражености потребе за узбуђењем у функцији узраста; старије узрасне групе показале су конзистентни пад у генералној особини тежње ка сензацијама. Аутори (Roth, Hammelstein, Brähler, 2007) су закључили

да је тежња ка сензацијама особина независна од специфичних стилова у понашању, те да се пад у функцији узраста може приписати стварним биолошким смањењем тежње ка сензацијама уз назнаку да се можда ради и о ефекту кохорте.

Такође се потврдило да мушкарци генерално постижу више резултате од жена на генералној димензији у свим узрасним групама (Roth, Hammelstein, Brähler, 2007). Исто је добила Šojat (2007) на 107 хрватских испитаника; посматрајући генерални резултат на скали узбуђења мушкарци постижу више резултате него жене. Graham (2006) је с друге стране на шкотском узорку пак добила непостојање разлике на генералном фактору тежње ка сензацијама с обзиром на узраст што објашњава смањеном утицају полних улога у друштву. Ранија истраживања полних улога и тражења узбуђења (prema Šojat, 2007) показала су да маскулини испитаници (и испитанице) у већој мери траже узбуђења, поготово када се ради о тражењу физичког узбуђења и дезинхибираног понашања. С друге стране, феминина полна улога (без обзира на пол) била је негативно повезана са тражењем узбуђења. Андрогиност, поготово код жена, такође је позитивно повезана с тражењем узбуђења (prema Šojat, 2007). На темељу ових налаза могли бисмо претпоставити да се тежња ка сензацијама веже уз маскулину и андрогину полну улогу које као заједничко имају маскулино понашање. У друштвима где постоји још увек значајна подела на женску и мушку полну улогу можемо претпоставити да ће тежње ка сензацијама бити у значајној мери више изражена код мушкараца.

Значајне разлике у резултатима, зависно од пола, показали су се и с обзиром на појединачне скале, односно факторе тежње ка сензацијама. Мушкарци имају тенденцију да постижу високе резултате на генералном фактору тежње ка сензацијама, као и на Скалама тежња ка узбуђењима и авантурама (TAS) и скали Дезинхибиције (DS). На скали Тежња ка искуству (ES) нису се показале статистички значајне разлике зависно од пола што говори да жене имају тенденцију тежње ка искуствима и стимулацијама али преферирају то кроз социјалне и сензорне медије (Wood, 2006). На темељу ових сазнања могли бисмо закључити да су мушкарци више склони укључити се у ризичне активности. На хрватском узорку, мушки испитаници постигли су више резултате од испитаница само на Скали тежња ка узбуђењима и авантурама (TAS) (Šojat, 2007).

3.2.3 Тежња ка сензацијама у контексту ризичних активности

Преузимање ризика је део дефиниције тежње ка сензацијама иако није њен неизоставан фактор. Према данашњим схватањима склоност преузимања ризика, као један од фактора тежње ка сензацијама, представља функцију еволуцијског адаптивног понашања. Еволуцијски захтеви ставили су пред људску врсту изазове прилагођавања и промене, те сама склоност истима осигурава појединцима већу могућност преживљавања. Ризик и тежње ка сензацијама, када нису ни превелики нити премали, омогућавали су напредак људске врсте кроз оптимално прилагођавање околини. Превелика склоност тежње ка сензацијама могла је резултирати смрћу јединке, као што би премала вероватно довела до стагнације врсте као такве (Zuckerman, 2002). Модерна култура, упркос различитим захтевима прилагођавања, није избледела тежњу ка сензацијама, већ је само омогућила другачије начине експресије.

Ризик се може описати као једна од могућности негативног исхода за понашање (Zuckerman, 1994), али не и као нужна мотивација. Особе које траже узбуђење укључене су у многа понашања која уопште нису ризикантна. Али у оним ситуацијама које нужно укључују ризик, тражитељи узбуђења већином прихватају ризик препознајући искуства или ситуације у којима је вредно ризиковати, те исти покушавају минимализовати предузимајући све нужне мере опреза. С друге стране, особе са ниском тежњом ка сензацијама имају одбојност према преузимању ризика, без обзира на ситуацију или искуство. Те особе најчешће не схватају људе који преузимају ризик без обзира на оправдани циљ што нужно доводи до неразумевања у потребама међу овим двема групама (Zuckerman, 1994). Horvath, Zuckerman (1993, према Rosenbloom, 2003) претпостављају да се ради о разлици у когнитивном функционирању (или особинама) када се појединац суочи с проценом одређеног ризика. Тежња ка сензацијама оцењује опасне ситуације више награђујућима, за разлику од нетежње ка сензацијама. Rosenbloom (2003) је показао да што више ће нека ситуација бити процењена опасном, то више ће тражитељи узбуђења бити спремнији да се у њу укључе. Супротно важи за другу групу; што више неку ситуацију оцене као опасну тим више ће бити склони избегавању исте. За могућа објашњења Rosenbloom (2003) наводи да тражитељи узбуђења доживљавају овај свет мање опасним (претећим) местом, те очекују да ће њихова интеракција са светом резултирати мање негативним исходима. Из истог разлога највероватније неће доживети паралишући страх или анксиозност, већ ће се у кључним тренуцима ослањати на властите изванредне

вештине и способности, што се самоисказима утврдило (2003). Како Zuckerman (2000) закључује, ризик је цена коју неки људи плаћају како би могли уживати у активностима које задовољавају њихову потребу за новитетима, променом и узбуђењем.

3.2.4 Личност, процена ризика и утицај вршњака

Когнитивни приступ преузимања ризика сугерише да је процена ризика један од битнијих фактора антисоцијалног понашања. Улога непланиране импулсивности у делинквенцији указује на то да повезаност између тежње ка сензацијама и делинквентног понашања могу бити посредник у тенденцији да се минимализује или игнорише постотак ризика антисоцијалног понашања. Horvat и Zuckerman (1993) су развили *Скалу Процене Генералног Ризика*, тако што су процењивали свесност ризика према делању. Један од четири фактора је био криминални ризик, где су укључене активности као што су крађа, продаја дрога и вандализам. Процена ризика криминалних активности значајно корелира са финансијама, малолетничким насиљем и проценом спортског ризика.

Утицај вршњака (лоше друштво) је често цитирано као покретач делинквентног понашања. Ово објашњење је мало побито од кад је спроведена генетичка студија која је показала мали утицај породичне средине на развој деце; могуће је да деца из исте породице имају различиту групу пријатеља и да бирају различите пријатеље. Horvat и Zuckerman (1993) су тај фактор процењивали тако што су њихове испитанике (студенте) питали колико је њихових пријатеља било укључено у било какво ризикантно понашање. Такође су били питани и колико често су сами били укључени у ризично понашање и активности. Коришћена је скала тежње ка сензацијама ССС као и скала С.Б.Г. (Eysenck и Eysenck 1977) која мери импулсивност, како би предвидели испитаниково ризикантно понашање и самопроцену. Све варијабле су значајно корелирале са ризикантним понашањем.

Нажалост, корелације не могу да раздвоје разлог и ефекат. С тим у вези се поставља питање да ли постоји веза између процене ризика, тежње ка сензацијама и криминалног понашања, или је последица учешћа у криминалној активности немогућност процене последица таквог понашања.

Социјално испољена агресија је феномен који се често може уочити на спортским

догађајима. У Европи постоји група спортских навијача (фудбала) који иду на утакмице са јасним циљем да се туку, пре, после, као и у току утакмице. Хокеј је такође спорт где је туча међу такмичарима саставни део догађаја и навијачи уживају гледајући обрачун играча.

3.3 Преузимање ризика и евалуација

Шта наводи одређене људе да без страха скоче из авиона или да ненормалном брзином крену да скијају низ планину? Скијаши, пењачи, падобранци и остали слични „екстремни“ спортисти, ризикују све и не показују ни мало спутаности у покушају да се достигне врхунски резултат и да постану најбољи у својој дисциплини. Заједничка особина свих који се баве високоризичним спортовима је жудња за узбуђењима и авантурама, али у којој мери је таква жудња повезана са генетиком, или је пак последица утицаја околних искустава? Свакодневни изазови којима су били изложени наши преци као што су лов, тражење заклона и борба за преузимање територије су ризичне активности (Zuckerman, 2002). У западном свету, строги и безбедни радни услови и погодност градског живота, природно су уклонили потребу за узбуђењима и авантурама. Можда из жеље да се попуни та празнина, појавио се нови ниво рекреације који укључује веће физичке ризике, који добија на популарности још од 1970. (Creyer, William, Deborah, 2003).

3.4 Тежња ка сензацијама код спортиста (Sensation seeking)

Високоризични спортови укључују „било који спорт, где индивидуа мора да прихвати могућност честих повреда или смртог исхода као саставни део активности“ (Carlo, Okun, Knight, Guzman, 2004). Хокеј на леду, на пример, није високоризичан спорт, иако је честа појава сударања спортиста, из разлога што не постоји високи ризик смрти. Падобранство је, са друге стране, пример високоризичног спорта, с обзиром на велику могућност смртог исхода. Скијашки спуст и спортско пењање, такође, спадају у високо ризичне активности и њихова популарност је порасла у последњих неколико деценија (Bouter, Knipschild, Feij, Volovics, 1988).

Одређене личности су предодређеније бављењу ризичним спортовима, док се други склањају од неке потенцијално ризичне активности. Црта личности „тежња ка сензацијама“, коју је први увео Закерман, настала је из посматрања различитих

понашања индивидуа који произилазе из сензорног лишавања експериментисања (Zuckerman, 1979). Ризик је релативан појам, међутим, важно је знати да понашање које манифестује тежњу ка сензацијама подразумева ризик који опажа учесник, а не посматрач.

3.5 Тежња ка сензацијама и сродне особине

Тежња ка сензацијама је емпиријски мерена коришћењем стандардизованог упитника личности који је током година унапређен. Скала тежње ка сензацијама (SSS) Форма IV и V садржи питања која су коришћена у психолошким истраживањима од 1970. год. и садржи субскеле тежње ка сензацијама (Zuckerman, 2006): тежња ка искуствима (Experience seeking, ES), тежња ка узбуђењима и авантурама (thrill and adventure seeking, TAS), осетљивост на досаду (Boredom susceptibility, BS) и дезинхибиција (Disinhibition, Dis). Године 1993, упитник је био модернизован и проширен на пет особина личности и постао је Zuckerman–Kuhlman тест личности (ZKPQ). Овај упитник мери импулсивно тражење сензација (као комбинација импулсивности и тежње ка сензацијама (ImpSS), заједно са пет других димензија личности: агресивност–хостилност (Agg–Host), социјабилност (Soc), неуротицизам–анксиозност (Neur–Anx) и активност (Zuckerman, Kuhlman, Joireman, Teta, Kraft, 1993). Три особине, импулсивно тражење сензација (ImpSS), агресивност–хостилност (Agg–Host) и социјабилност (Soc), повезане су са ризичним понашањем (укључујући и пушење, злоупотребу дрога и немарна вожња) у студији спроведеној на студентима универзитета (Zuckerman, Kuhlman, 2000). Оба ZKPQ и SS упитника су коришћења за испитивање тежње ка сензацијама и повезаности са одређеним спортом и другим ризичним активностима.

Тежња ка сензацијама је често била у вези са друге две особине личности: тежња ка новинама и екстраверзија. Тежња ка новинама је такође била истраживана у вези са високоризичним понашањем, међутим тежња ка новинама се разликује у оба инструмента мерења (McCourt, Guerrero, Cutter, 1993; Schweizer, 2004) и обиму. Тежња ка новинама има нешто ужи обим од тежње ка сензацијама и недостаје аспект преузимања ризика (Zuckerman, 2006). Особина личности „екстраверзија“ је укључена у литературу као критика тежње ка новинама и тежње ка сензацијама (Munafò, Yalcin, Willis–Owen, Flint, 2008); међутим, екстраверзија је шира димензија личности која

укључује тежњу ка новинама као једну компоненту много шире особине коју карактерише активност, друштвеност и позитивност (Bookman, Taylor, Adams–Campbell, Kittles, 2002; Ebstein, 2006).

Истраживања су показала да три особине личности: тежња ка новинама, тежња ка сензацијама и екстраверзија, повезане међусобно (McCourt, Guerrero, Cutter, 1993; Zuckerman, Cloninger, 1996; Bookman, Taylor, Adams–Campbell, Kittles, 2002) и сваки има свој инструмент мерења. SSS и ZKPQ мере тежњу ка сензацијама, док се Cloninger–ов тест личности (три субскеале, ТЦИ) и NEO–five тест личности користе за мерење тежње ка новинама и екстраверзије (Cloninger, 1987; Reuter, Hennig, 2005). ZKPQ је одабран да мери црту личности тежње ка сензацијама у студији која се бави испитивањем делинквентног понашања.

Тражење стимулација је често директно повезано са термином „*sensation seeking*“ или тежња ка сензацијама, која се дефинише као лична особина. Индивиде могу бити категорисане према њиховој потреби да предузму активности за генерисање интензивне сензације (Rebert, 2000; Franken, 2005). Анализа многих истраживања је навела Закермана (2006) да опише повезаност између тежње ка сензацијама и демографских варијабли. Женце говори о томе да је познато да су за млађе индивиде карактеристични виши нивои тежње ка сензацијама у поређењу са другим групама. Мушкарци су склонији ризичном понашању него жене. Истраживања су се фокусирала на истраживању веза између тежње ка сензацијама и ризичном понашању и доказано је да уколико је преузимање ризика резултат потребе за стимулацијом, понашање је засновано на јачој импулсивности и тежњи ка ужитку. Индивиде које имају висок ниво потребе за сензацијама исказују ризично понашање без размишљања о нивоу ризика и о могућности негативних последица. Њихово понашање није резултат рационалног размишљања, већ је повезано са тренутним импулсима. Људи са високом потребом за стимулацијама су такође предодређени за низак ниво анксиозности и склони су ризичним ситуацијама (Roberti, 2004).

Horvath, Zuckerman су (1993) дошли до закључка да су тежња ка сензацијама и импулсивност повезане са криминалним понашањем студената, мада је корелација са тежњом ка сензацијама била далеко виша (.53), него корелација са импулсивношћу (.36), као и то да је мултипла регресија два пута виша за тежњу ка сензацијама у односу на импулсивност. Али могуће је да су лични фактори битнији за студенте, где је далеко мањи постотак злочина него у озлоглашеним крајевима града где постоје банде и где је

утицај вршњака далеко јачи.

У студији је употребљена комплетна скала за мерење тежње ка сензацијама са свим својим субскалама, и генерално се дошло до закључка да постоји велика статистичка значајност у повезаности тоталног скорa и свих субскала изузев TAS и појаве делинквентног понашања у средњим школама и на факултетима (Peres, Torrubia, 1985; Simon, Peres, 1991).

Било како било, Pfefferbaum и Wood (1994) дошли су до сазнања да су тежња ка узбуђењима и скала преузимања ризика значајно повезане са обема, физичким и имовинским, криминалним понашањем, док скале за мерење самоконтроле и социјализације негативно корелирају са оба типа делинквенције. Када су поставили питање „разлог“ за њихово делинквентно понашање, 38% учесника у имовинском криминалном понашању и само 11% починиоца насилних кривичних дела су навели као мотив „забаву“ и „узбуђење“. Највећи мотиви починиоца насилних кривичних дела су „бес“ и „освета“.

Истраживање које је спроведено на скоро 2000 адолесцената, а које су спровели (Cooper, Wood, Orcutt, Albino, 2003) показало је да су скале које поседују ајтеме ССС и ТАС и скала импулсивности значајно повезане са оба насилна кривична дела (провале и агресивност). Тежња ка узбуђењима предвиђа друго проблематично понашање код „белих“ адолесцената али не и код „црних“.

Romero, Luengo, Sobral (2001) користили су тест тежње ка сензацијама и скалу импулсивности у истраживању три групе: група ученика где спадају и дечаци и девојчице као и група дечака који су осуђени делинквенти. Добијени су изразито високи скорови на скали импулсивности као и на све четири скале тежње ка сензацијама, и постоји висока корелација са самопроценом делинквентног понашања код све три групе испитаника, међутим, корелација је далеко виша са скалом импулсивности, тежња ка новинама (ES) и Dis него што је то случај са TAS и BS.

Russell, Arms (1998) су испитали мушке хокеј навијаче о томе да се придруже тучи са противничким навијачима. Тежња ка сензацијама је била мерена субскалама TAS и BS. Импулсивност, бес, агесија, и психопатије су мерене као особине личности. Све ово је значајно корелирало са њиховим изјавама о уживању у току сукоба на утакмици. Испитаници су изјављивали да уживају да присуствују утакмици где могу да „гледају тучу“ и да би се, уколико им се укаже прилика, радо придружили тучи.

У прегледу истраживања које је спровео Russell (2003) цитиране су друге студије у Канади и Финској, где је такође добијена статистички значајна повезаност између допадљивости учешћа у спортским немирима и тежње ка сензацијама. Агресивност, бес, импулсивност, и психопатија су такође били предиктори учешћа у немирима и у неким другим истраживањима.

4. ТИПОЛОГИЈЕ КРИМИНАЛИТЕТА

У криминологији постоје различите класификације и типологије криминалитета. Према критеријуму тежине и степена друштвене опасности, кривична дела се могу поделити на следеће (Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2003): тешка кривична дела (ту спадају, убиства, тешке телесне повреде, силовања, крађе са обијањем и проваљивањем, фалсификовања, преваре), мање тежа (крађе, лаке телесне повреде, лакша кривична дела у саобраћају), лака (ситне крађе, утаје и преваре, увреде, клевете).

Велики број кривичних дела врши се применом насиља или уз претњу насиљем. Насиље значи употребу силе, претње или злоупотребу моћи према другом лицу (Шепаровић, 1981). Криминалитет насиља се дефинише као екстремни облик испољавања агресије. „Овај облик криминалитета обухвата оне криминалне активности којима се, средствима психичке или физичке принуде, односно применом силе или претње да ће се сила применити, повређује или угрожава интегритет личности. Деликата са елементом насиља има много и разноврсни су облици таквих понашања. Све те различите облике испољавања насиља повезује агресивност извршиоца према жртви у различитим варијантама и различитог интензитета.“ (Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2003).

Криминалитет насиља обухвата крвне деликте, деликте насиља у породици и сексуалне деликте.

4.1. Крвни деликти

Под крвним деликтима се подразумевају сви облици напада на живот и телесни интегритет човека. Дакле, облици крвних деликата су следећи: убиства, телесне повреде, недозвољен прекид трудноће, навођење на самоубиство и помагање при самоубиству, учествовање у тучи у којој је неко лице лишено живота или му је нанета тешка телесна повреда, насилно узимање људских органа или делова тела, напуштање немоћног лица, непружање помоћи, излагање опасности, као и имовински деликти извршени насилним путем – разбојничка крађа и разбојништво, значи они деликти којима се одузима живот, повређује или угрожава живот, тело и здравље (Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2003).

Мотиви извршења кривичних дела су: користољубље, освета и љубомора. Истраживања кривичних дела са психијатријског аспекта указује на значајан утицај афекта, који изазива раздражљивост и жестоку агресију, тако и постоје крвни деликти извршени у афективним и посебним психопатолошким стањима.

4.1.1 Убиства

Убиством се уништава људски живот и због тога се у кривичним законима убиство сврстава у кривична дела против живота и тела.

Одредбама Кривичног закона Републике Србије инкриминисано је лишење живота без посебних квалификаторних околности, као и више врста убистава са квалификаторним околностима које га чине тежим и друштвено опаснијим. С обзиром на те посебне околности, разликују се: лишење живота на свиреп и подмукао начин, лишење живота при безобзирном насилничком понашању, лишење живота и истовремено умишљено довођење у опасност живота још неког лица, лишење живота из користољубља ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из крвне или безобзирне освете или из других ниских побуда, лишење живота службеног или војног лица приликом вршења послова државне или јавне безбедности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дела или чувања лица лишеног слободе, лишење живота другог лица при вршењу послова и дужности које обавља на основу закона или других прописа, као и умишљајно лишавање живота више лица (чл. 47 КЗ РС). Као посебне врсте убистава (у теорији кривичног права назване привилегованим) закон предвиђа убиство на мах, убиство из нехата, и убиство детета при порођају (чл. 48–50 КЗ РС).

Убиство на свиреп начин постоји када учинилац наноси жртви прекомерне психичке и физичке болове. У кривично правној литератури се истиче да ова врста убистава има објективна и субјективна обележја. Свако убиство је на изванредан начин сурово и свирепо, али се ова врста квалификованог убистава карактерише посебно израженом суровошћу, јер се жртви наносе такве муке, патње и болови који по свом интензитету прелазе болове који обично настају приликом лишења живота (Радановић, Ђорђевић, 1973, према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић).

Убиство на подмукао начин постоји када учинилац напада на живот жртве

прикривено, потајно, лукаво, у моменту када жртва то не очекује. Извршилац користи поверење које има жртва према њему и поступа са злом намером. У кривичноправној теорији и судској пракси се сматра да су убиство жртве на спавању и убиство тровањем убиства на подмукао начин.

Убиство из користољубља представља лишавање живота другог лица у намери да се за себе или другог прибави материјална корист (повећање имовине или спречавање њеног смањења), која не мора да буде противправна већ правно дозвољена. Примери овог облика убиства су следећи: убиство ради остварења наслеђа, ослобођења од неке имовинске обавезе, остварења добити, за награду и сл. (Атанцковић, 1978, према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић).

Убиство из крвне или безобзирне освете или из других ниских побуда разликује се од других облика убиства по мотиву извршења. Мотив извршења може да буде крвна освета (за убиство или на други начин скривљену проузроковану смрт, породица убијеног се свети тако што убија убицу или другог мушког члана заједнице којој убица припада), друга безобзирна освета (училилац извршава убиство из егоистичких, саможивих побуда) или друге ниске побуде (ради задовољења настраних сексуалних, потреба, похлепе и сл.) (Таховић, 1962, према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић).

Пре него је изнео свој предлог и опис једне судско-психијатријске поделе убистава, Борислав Капамација је на кратко ушао у подручје описа неких врста човековог реаговања и понашања.

Описујући абнормална психореактивна стања, абнормалне реакције и понашања (Schneider, 1966) каже: „Нормално и патолошко, преливају се неосетно једно у друго“.

Један од акцената Капамацијиног излагања је засновано на тим прелазима. „Раздвајање једне чисте вољне радње од једне чисте афективне радње је само теоријски могуће. Оне стоје на крајевима једне скале на којој има много међутачака“, (Ševčik, 1966, према Капамацији).

„Тежње, нагонски подстицаји, представе о циљу, прерасли у мотиве, долазе у међусобне сукобе. Насупрот овим мотивима, после одмеравања, колебања, борбе, настаје одлука садржана у облику својег 'хоћу' или 'нећу'. Свест својевољности, поред доживљаја нагонског подстицаја и двоумљења односно супротстављања, представља феномен који се не може усходно пратити нити свести на почетак. О вољи, о

својевољним радњама може бити речи само када су на било који начин доживљени избор и одлука. Ако недостају ова доживљавања, ако се нагон ставља у покрет без инхибиција и вољног чина, онда је посредни нагонска реакција.“ (Jaspers, 1978, према Капамацији). Такође Jaspers каже: „Ако се нагонски подстицај без даљњег празни, без борбе, без одлучивања, али ипак под скривеном контролом личности, онда је реч о нагонским радњама. Ако су феномени неконтролисани, незадрживи, необуздани, називају се импулсивним радњама“. Viter (1972, према Капамацији), наводи да под „абнормалним психичким реакцијама“ мисли на пролазне, краткотрајне психичке реакције додајући да под тим подразумева Шнајдерове „абнормалне психичке реакције“ и Кречмерове „примитивне реакције“. Оне могу да настану, сматра Viter, код сваког, па и потпуно нормалног човека. Извесне измењене личности имају већу тенденцију ка таквом реаговању. Обично се може разликовати колико је ту утицала ситуација а колико личност. Код „експлозивних реакција“ долази до наглог емоционалног пражњења услед неподношљиве спољне ситуације. Он спомиње „кумуляцију афекта“ и значај „последње капи“. Мада телесни моменти (траума главе, алкохол итд.) нису суштински везани са појмом, у пракси често играју важну улогу. Витер у абнормалне психичке реакције ставља скоро сва психогена реактивна стања, рентну неурозу, допуштајући чак прелазе ка симулацији.

Гледајући на све ове описе, Капамација је (1981), из „приземног“ угла практичних потреба свакодневне судске психијатрије, направио извесну схематизацију и поједностављење:

- У једну групу делатности и понашања спадају оне радње где свест, у принципу, није измењена, или бар не значајније, нема сувише јаког тренутног афекта а временски постоји извесна могућност за расуђивање и одмеравање одређених мотива и разлога „за“ и „против“, као и других сличних елемената процене. То би биле **претежно вољне радње**. Кад каже „претежно“, онда мисли на то да баш сасвим чистих вољних радњи нема, а поготово нема таквих радњи у којима афект уопште није присутан и не игра никакву улогу.
- У другу групи спадају оне радње где је главни покретач афект, било у виду тренутних експлозивних избијања или у нешто трајнијем али свакако врло снажном облику. Кумулацију афекта увек треба узети у обзир. Да ли импулс доводи до афективне напетости и провале или јак афекат доводи до склоности импулсивном понашању, тек висока афективна тензија и импулсивно

понашање скоро су увек повезани. При томе свест има тенденцију мањег или јачег сужавања а време резервисано за расуђивање и доношење одлуке, тенденцију скраћивања. То би биле **претежно афективно–импулсивне радње**. И овде кажемо „претежно“ зато што свест и расуђивање, макар и кратко присутни, нису увек сасвим искључени.

- Најзад, постоје ситуације где је губитак контроле квалитативно или квантитативно, по снази или врсти узрока такав да без обзира како се теоријски квалификује и класификује порекло таквог понашања, оно има карактеристике психотичног. То су **претежно психотичне радње**. Обележје „претежно“ овде се можда најмање уклапа али повезивање психотичне основе са евентуално психореактивним узроком, или поводом, или додатним каузалним факторима као што је нпр. алкохол, и сличне комбинације.

Ако се прихвати оваква схематизована и поједностављена подела, онда се њена непосредна примена за убиство сама намеће. При сваком убиству постоји неколико психичких и/или психопатолошких обележја учиниоца овог дела, његовог понашања у критичним тренуцима, стања свести и афеката, игре мотива и узрока итд. Та обележја су у најтешњој узрочној вези са убиством и дају му својеврсне карактеристике и „печат“.

Према томе убиство би се по овој основи могло поделити на три основне врсте:

- Убиство као претежно вољна радња,
- Убиство као претежно афективно–импулсивна радња и
- Убиство као претежно психотична радња.

Убиство као претежно вољна радња представљало би ситуацију где се убилачка намера, макар магловито, нејасно и присвесно, али најчешће свесно, на бази одређеног мотива или више мотива, формирала учиниоцу *пре* убиства, дакле унапред, макар и сасвим кратко време пре дела. Афективно стање има различити квантитативни и узрочни допринос. „Идеални“ прототип би овде био професионални, плаћени убица. Ту су испуњени сви услови за вољну радњу како ју је Јасперс описао. Већ је мање „чист“ тај однос код убиства из освете, јер ту афект има јачу улогу и више је присутан.

И тако бисмо могли ићи постепено, редом, све док не бисмо неосетно ушли у област афективно-импулсивне радње. Према томе, суштина није у томе има ли афекта или нема, има ли свести и расуђивања или нема, већ каква је међуигра и какав је однос тих снага у критичним тренуцима и какве су им синергичне и антагонистичке снаге (Карамadžија, 1981).

Убиство као претежно афективно–импулсивна радња. Ова претежно Клонидерова кованица има за циљ да поједностави постојећу терминологију не чинећи никакве суштинске деформације. Ако се проуче Јасперсови, Шнајдерови, Кречманови, као и други описи о „Akute Erlebnissreaktionen“, „Abnorme Erlebnissreaktionen“, „Explosivreaktionen“, „Primitivreaktionen“, „Kurzschluss-handlungen“ и друга слична стања, може се видети да, упркос различитости клиничких слика, оне имају нечег заједничког: изузетно јак афект, тенденцију ка импулсивном делању, тенденцију ка сужењу свести и тенденцију ка деформацији логике и расуђивања („фалш–логика тренутка“) уз врло скраћено време могућности одмеравања „за“ и „против“ и ослабљену контролу личности. То је и суштина обележја убиства као претежно афективно–импулсивне радње (Карамadžија, 1981).

Убиство као претежно психотична радња може да настане на два начина: или је учинилац душевни болесник, или је учинилац иначе психички здрав, или је можда абнормална личност, али је у тренуцима убиства био у тако поремећеном стању да је оно по квалитету и интензитету имало карактер душевне болести, било је „психотичког ранга“. Обичај је да се такозвано „патолошко пијанство“ узима као донекле прототип психотичног стања иначе непсихотичног човека. Но ствари су ипак далеко сложеније јер још низ других, нејасно дефинисаних али пролазних стања, могу у једној темељној анализи да „заслуже“ овакво рангирање и етикетирање (Карамadžија, 1981).

4.1.2 Разбојничка крађа и разбојништво

Разбојничка крађа и разбојништво припадају не само имовинском криминалу, већ и крвним деликтима, јер се приликом извршења ових кривичних дела употребљава сила или претња према неком лицу, а у тежим случајевима умишљајно се наноси тешка телесна повреда или се неко лице умишљајно лишава живота. У кривичном закону ови случајеви су инкриминисани као разбојничка крађа, разбојништво и тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва (чл. 167, 168 и 169 КЗ РС). Разбојништво и

разбојничка крађа се сматрају деликтима које најчешће врше мушкарци, док је удео жена знатно мањи (Кеисер, 1993, према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић). Најзаступљенија категорија извршилаца је од 18–24. године, и велики је удео претходно кажњаваних лица (рецидивиста).

4.1.3 Сексуална делинквенција

Сексуална делинквенција обухвата таква криминална понашања којима се напада полна слобода и полни морал. То је област криминалитета на коју највише утичу морална вредновања људских односа у вези са полним животом (Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2003).

Насиље у сексуалним деликтима испољава се у више димензија: као принуда на обљубу употребом силе или претње, полна злоупотреба и злостављање деце и младих особа, злоупотреба односа надмоћи и зависности, примена насиља у групи, уз телесно оштећење и лишавање живота жртве. Инкриминисање сексуалних деликата према КЗ РС и Закону о изменама и допунама КЗ РС („Сл. Гласник РС“ 39/2003) кривична дела против достојанства, личности и морала. Њима се првенствено штити слобода и достојанство личности у сексуалном животу, а да та слобода и то достојанство нису ништа друго него манифестација извесног полног морала који је владајући у конкретном друштву и кога то друштво кривичноправно штити (Пихлер, 1976, према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2003).

Силовање је међу сексуалним деликтима најтеже и друштвено најопасније кривично дело. На основу става судске праксе, утврђена је дефиниција силовања као сексуалног односа са женом против њене воље, било да се недостатак воље манифестује у примењеној физичкој сили или претњи или било ком другом облику принуде коју употребљава починилац (Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2003).

Према КЗ РС и Закону о изменама и допунама КЗ Републике Србије, кривично дело силовања (чл. 103 КЗ РС) састоји се у принуди на обљубу женског лица употребом силе или претње да ће се напасти на живот или тело тог лица или њему блиског лица. Из овако формулисани инкриминације може се закључити да је објекат кривичног дела женско лице без обзира да ли је оно са извршиоцем у брачној заједници или не. Жртва кривичног дела може да буде свако женско лице старије од 14

година, а ако је млађе, постоји кривично дело из члана 106 обљубе или противприродног блуда са лицем које није навршило 14 година (чл. 106).

4.2. Ненасилни криминалитет

4.2.1. Имовински криминалитет

У готово свим земљама света имовински криминалитет, пре свега разни облици крађа, представља свакодневну појаву, те се често говори да је у питању масовни криминалитет. Под имовинским криминалитетом по правилу се подразумевају кривична дела која су усмерена на противправно присвајање или оштећење туђе ствари или права, односно прибављање противправне имовинске користи на други начин. Тако у већини земаља појам имовинског криминалитета обухвата: разне врсте крађа, укључујући провалну крађу и друге врсте тешких крађа, као и крађу возила и ствари из возила, утају, превару, оштећење туђе ствари, изнуду, неовлашћено коришћење туђег возила и уцену (према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2003). Према Кривичном законнику Републике Србије из 2005. године, у имовинска кривична дела спадају још и одузимање туђе ствари, злоупотреба поверења, неосновано добијање и коришћење кредита и друге погодности, зеленаштво, оштећење туђих права, прикривање, противправно заузимање земљишта, противправно усељење, али и разбојништво и разбојничка крађа, који се, због свог насилног карактера, у већини земаља у свету подводне под насилна кривична дела, али не и у нашој земљи.

Имовинска кривична дела доминирају у укупном криминалитету, како у нашој земљи тако и у свету. Од укупног броја пријављених лица у Србији у току 2004. године, највише, односно 49,5%, је пријављено за кривична дела против имовине.

Са економским развојем стопа имовинских кривичних дела углавном расте брже него стопа насилних кривичних дела, тако да је и за већину развијених земаља Запада карактеристичан имовински криминалитет као најраспрострањенији. Тако, у САД–у имовински криминалитет чини нешто више од три четвртине укупног криминалитета. Према Националној анкети о виктимизацији, 2005. године, у око 84% свих провалних крађа, преступник је ушао у просторију која је власништво жртве. Такође, према истом извору, у 2005. години извршено је 13 милиона крађа, од којих је 4.1 милион крађа проузроковао штету мању од 50\$, 4,7 милиона између 50\$ и 249\$, а 3.2 милиона је имао за последицу штету од 205\$ и више (према Константиновић–Вилић и Николић–

Ристановић, 2013).

Ипак, када је имовински криминалитет у питању, не треба занемарити утицај друштвених неједнакости и растућег јаза између богатих и сиромашних, што посебно негативно утиче на криминалитет у земљама у транзицији. Наиме подаци двеју Међународних анкета о виктимизацији које су 90-их година спроведене у земљама у транзицији указују на пораст крађе личне имовине, крађе аутомобила и крађе из аутомобила, као и на висок ниво њиховог учешћа у укупном криминалитету ових земаља (према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2013).

4.2.2. Саобраћајна делинквенција

Саобраћајна делинквенција се у криминологији различито дефинише и не постоји јединствена дефиниција појма саобраћајне делинквенције. Према једној од дефиниција, саобраћајна делинквенција се одређује као масовна друштвена појава, противправно друштвено опасно понашање у саобраћају, које се испољава у изазивању, суделовању или доприношењу у настајању различитих штетних појава угрожавања стварањем опасности и/или изазивању страдања учесника у саобраћају и уништавања материјалних вредности. Мидендорф истиче да постоји уска повезаност саобраћајне делинквенције са општим криминалитетом и наводи да има много случајева повезаности саобраћајних деликата са одузимањем моторног возила или се извршење саобраћајног деликта завршава телесном повредом, увредом и сл (према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2013). Сем тога, истраживањима је потврђено да је онај који више пута изврши саобраћајни деликт склон вршењу кривичних дела општег криминалитета и обратно. Ово се дешава због тога што агресија, која је у човеку добро скривена и неусмерена, може да се испољи кроз вршење дела општег криминалитета, као и саобраћајних деликата (према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2003; Хорватић, 1994). Од осталих облика криминалитета саобраћајна делинквенција се разликује, поред осталог, по томе што су потенцијални делинквенти и жртве сви грађани јер сви учествују у саобраћају, као и по испољавању конкретне и апстрактне опасности за живот људи и имовину.

Појава саобраћајне делинквенције везана је пре свега за развој саобраћаја, нарочито друмског, за повећање мобилности становништва уопште. Саобраћајна моторизација је постала претећи елемент друштвене покретљивости, повећаног

стандарда и урбанизације. Она обухвата кривична дела и прекршаје у саобраћају. У Кривичном закону РС у оквиру кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја, предвиђено је: угрожавање јавног саобраћаја (чл. 289), угрожавање саобраћаја опште опасном радњом и опасним средством (чл. 290), угрожавање безбедности ваздушног саобраћаја (чл. 291), угрожавање безбедности ваздушног саобраћаја насиљем (чл. 292), отмица ваздухоплова, брода и другог превозног средства (чл. 293), пиратство (чл. 294), несавесно вршење надзора над јавним саобраћајем (чл. 295), непружање помоћи лицу повређеном у саобраћајној незгоди (чл. 296) и тешка дела против безбедности јавног саобраћаја (чл. 297), уколико је извршењем кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја наступила тешка телесна повреда неког лица, имовинска штета великих размера или смрт једног или више лица.

Према подацима Управе саобраћајне полиције МУП–а Србије у току 2007. године погинуло је 968, повређено 22.202 лица, док је број саобраћајних незгода износио 70.789. Број саобраћајних несрећа, погинулих и повређених смањивао се до 2010. године. Те године број саобраћајних незгода је био 47.757, број погинулих 656 и број повређених 19.329 (према Константиновић–Вилић и Николић–Ристановић, 2013).

Неки истраживачи који су се бавили овим проблемом наишли су на занимљиве податке. Тако су, Lynam, Caspy, Moffitt, Wikstrom, Loeber, Novak, 2000, упоредили повезаност импулсивности код криминалних осуђеника у сиромашним четвртима и оних који живе у богатим насељима у Питсбургу. У сиромашним четвртима, за разлику од оних богатих су живели углавном афроамерички становници, који су углавном потицали из самохраних породица, и који су углавном живели у сиромашним кућама које су им биле додељене од стране државе. Ефекат импулсивности на чињење насилног криминала је био значајан код оних који потичу из сиромашних насеља док није био статистички значајан код оних који су живели у бољим и богатијим насељима. Овакво сазнање је у супротности са хипотезом да црте личности имају већу улогу у деловима града где криминал није на високом нивоу. Истраживачи сугеришу да је разлог томе тај што утицај социјалне контроле далеко слабији у сиромашним деловима града, те да је лична контрола далеко битнија.

Krueger, Schmutte, Caspy, Moffitt, Campbell, Silva (1994), покушали су да пронађу повезаност између делинквенције и димензија личности, код велике групе осамнаест–годишњака из заједнице на Новом Зеланду. Делинквенција је била испитивана различитим методама међу којима су биле и информативни разговор, тест

самопроцене, полицијски извештај и судски извештај о осуди. Ове четири методе су значајно високо корелирале. Наравно, мора се узети у обзир чињеница да се добар део преступника никада не ухвати и никада им се не суди. Тест за самопроцену и информативни разговор корелирају .48, али полицијски извештај и судска пресуда имају далеко већу интеркорелацију .78. Самопроцена корелира .42 и .36 са полицијским извештајем и осудом. Тест личности који је коришћен је MPQ (Multidimensional Personality Questionnaire; Tellegen, 1985), који се састоји од 10 скала које су формиране у три главна фактора. Субјекти су класификовани у „уздржавање“ од било какве врсте делинквенције; „нормативну делинквенцију“, ту спада типичне ненасилна делинквенција; и „разноврсну“ делинквенцију, у коју спадају различите озбиљне врсте делинквенције које одударaju од вршњачких. Претходна истраживања показују да се друга два типа делинквенције у многоме разликују, али да је карактеристична разлика у упорности и доследности делинквенције током целог живота (Moffitt, 1993).

Упоредјујући „разноврсну“ са „нормативном“ делинквенцијом, дошло се до закључка да прва врста делинквената постиже мање скорове на све три скале укључујући и фактор ограничења MPQ: избегавање повређивања (тежња ка сензацијама), контрола (импулсивност), и традиционализам (социјализација). Такође су постигли ниже резултате на социјалној блискости, и више резултате на агресивности и на субскали отуђења на MPQ.

5. МЕДОТОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

5.1 ПРЕДМЕТ И ПРОБЛЕМ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања

Предмет истраживања су димензије личности, тражење сензација и преференција ка одређеном спорту (без ризика, минималним ризиком, умереним ризиком и високим ризиком), код починилаца насилних кривичних дела (убице – рационални, импулсивни и психопатолошки мотивисани, сексуални преступници и провалници) у односу на починиоце имовинског ненасилног криминала и саобраћајне делинквенције.

Проблем истраживања

С обзиром да на извршење насилних кривичних деликата утиче читав низ фактора из домена психичке конституције индивидуе првенствено одговорне за конкретне манифестације, покушаћу да утврдим разлике у психопатолошким димензијама личности, тежњи ка сензацијама, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата, у овом случају убица (рационалних, импулсивних и психопатолошки мотивисаних), починилаца сексуалних деликата и починилаца кривичних дела провала, у односу на починиоце ненасилног криминала, одн. ситних имовинских деликата и саобраћајне делинквенције.

Проблем истраживања представља испитивање психопатолошких димензија личности, тражења сензација, као и става према одређеном спорту између починилаца насилних деликата и починилаца ненасилног криминала.

У односу на проблем истраживања треба одговорити на следећа питања:

- Какве су разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала?
- Какве су разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала?
- Какве су разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу

сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала?

- Какве су разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала?
- Какве су разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту провалника и починилаца ненасилног криминала?

5.2 ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања

У складу са постављеним проблемом, циљ овог истраживања је да се утврде и дефинишу психопатолошке димензије личности починилаца насилних деликата, утицај тежње ка сензацијама на извршење насилних деликата, као и могући утицај степена ангажованости и ставова према одређеном спорту код узорака делинквентне популације.

Разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата и починилаца ненасилног криминала. Ово се даље спецификује кроз:

- *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.
- *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.
- *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.
- *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – сексуалних и починилаца ненасилног криминала.
- *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, као и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

Задаци истраживања

Полазећи од ставова изнетих у предмету, проблему и циљу истраживања, задаци овог истраживања су:

- да се *сагледају* психопатолошке димензије личности, тражење сензација, и ставови према одређеном спорту између починилаца насилних деликата и починилаца ненасилног криминала. Ово се даље спецификује кроз:
  - да се сагледају *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.
  - да се сагледају *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.
  - да се сагледају *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.
  - да се сагледају *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала.
  - да се сагледају *разлике* у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

5.3 ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

На основу дефинисаног проблема и предмета истраживања, као и формулисаних циљева истраживања, могуће је у овом истраживању поставити следеће хипотезе:

Х–1 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.

- Х1/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.
- Х1/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.
- Х1/3 Постоји статистички значајна разлика у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.

Х–2 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.

- Х2/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.
- Х2/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.
- Х2/3 Постоји статистички значајна разлика у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.

X-3 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.

- X3/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.
- X3/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.
- X3/3 Постоји статистички значајна разлика и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.

X-4 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – сексуалних деликати и починилаца ненасилног криминала.

- X4/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – сексуалних и починилаца ненасилног криминала.
- X4/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – сексуалних и починилаца ненасилног криминала.
- X4/3 Постоји статистички значајна разлика у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – сексуалних и починилаца ненасилног криминала.

X-5 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

- X5/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.
- X5/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.
- X5/3 Постоји статистички значајна разлика и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

5.4 МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

5.4.1 Узорак испитаника

Узорак чине починиоци насилних кривичних дела (убиства, сексуални деликти и провале) и починиоци ненасилног криминала (ситне крађе и саобраћајна делинквенција). Од укупног узорка од 120 испитаника формирана су шест субузорка:

- Субузорак починилаца насилних деликата – рационалних убица, који чини 30 испитаника, а који су на одслужењу казне у Казнено–поправном заводу у Нишу.
- Субузорак починилаца насилних деликата – импулсивних убица, који чини 30 испитаника, и који су на одслужењу казне у Казнено–поправном заводу у Нишу.
- Субузорак починилаца насилних деликата – психопатолошки инспирисаних убица, који чини 30 испитаника на одслужењу казне у Казнено – поправном заводу у Нишу.
- Субузорак починилаца насилних деликата – сексуални деликти, који чини 30 испитаника, који су на одслужењу казне у Казнено–поправном заводу у Нишу.
- Субузорак починилаца насилних деликата – провалници, који чини 30 испитаника, који су на одслужењу казне у Казнено– поправном заводу у Нишу.
- Субузорак починилаца ненасилног криминала, који чини 150 испитаника који су на одслужењу казне у Казнено–поправном заводу у Нишу.

5.4.2 Инструмената истраживања

MMPI–202

MMPI–202 је мултидимензионални инвентар личности. Састављен је од упитника који мери патолошке карактеристике – тзв. „клиничке“ скале оригинално су концепиране да „откривају“ дијагностичке категорије базиране на Крепелијанској дијагностичкој класификацији и терминологији. Иако је ова концепција напуштена већ у самом старту, остали су називи скала и њихов претпостављени референтни оквир. Поред тога MMPI–201 као и MMPI–202 садржи контролне скале што посебно увећава њихову вредност. У скраћеним верзијама какве су (MMPI–201 и MMPI–202), упутство

не подразумева могућност недавања одговора, као што то постоји у оригиналној верзији. Овај инвентар личности симултано показује интензитет одређене димензије испитаникове личности на следећим скалама:

- Скала хипохондријазе (Hs, скала 1) – која се дотиче нарцизма тела и хипохондрије.
- Депресије (D, скала 2) – приказује депресивне симптоме
- Хистерије (Hu, скала 3) – потискивања и негације, конверзивних симптома.
- Психопатске девијације (Pd, скала 4) – незрелости и импулсивности социјалног понашања.
- Параноје (Pa, скала 5) – сензитивности, хостилности, склоности параноидним интерпретацијама.
- Психастеније (Pt, скала 6) – анксиозности опсесивног мишљења, паду виталних динамизама.
- Схизофреније (Sc, скала 7) – одражава конфузно и бизарно мишљење.
- Хипоманије (Ma, скала 8) – еуфорија, хиперактивност.
- Социјалне инкопатибилности (Si, скала 0) – социјална интроверзија – екстраверзија, она је варијација једне од основних верзија ММРП (Si, 0) која је, зарад смањења броја ајтема искључена из ММРП–201. Иако не спаде у “клиничке” скале, она нуди важне податке о личности испитаника.
- Анксиозности (An, скала) – једина је скала која не укључује само основне ајтеме ММРП. Допуном се добио сет од 28 ставки које су показале задовољавајућу предиктивну ваљаност.
- Агресивности (Ag, скала) – намењена је детекцији латентне агресивности (при чему се претпоставља да Pd скала претежно покрива манифестну агресивност).
- Листа критичних ајтема (Ci, скала) – конфузно мишљење то је “content” скала која садржи бизарне и недвосмислено психотичне ставке, из чега логично следи да је намењена психотичности. Пракса је, наиме, показала да чак и неки “типични” психотични профили (Pa–Sc, на пример) могу настати као последица претерано наглашаваних особина личности, а не психотичног поремећаја.

Контролне скале су:

- L скала – која одражава ригидност или наивност у приступу тест материјалу;
- F скала – која региструје конфузно мишљење, атипично понашање, одражава неразумевање материјала или самопотцењивање, односно наглашавање сопствене патологије.
- K скала – која мери ниво одбрамбених механизма, односно, неспремност за испољавање сопствених карактеристика.

Протокол је употребљив ако:

- L скала не прелази T скор 70.
- F скала не прелази T скор 80.
- K скала не прелази T скор 70.

Тест за мерење тежње ка сензацијама SS скала

Тест за мерење тежње ка сензацијама SS скала (Zuckerman et al., 1978; Zuckerman, 1983) који садржи четири субскеале повезане са одређеним фактором стимулације:

- *Тежња ка узбуђењима и авантурама (TAS)* садржи ајтеме који изражавају тежњу ка ангажовањем у спортским активностима, које укључују неке физичке опасности или ризике, као што су планинарење, падобранство, роњење, трке колима, скијање итд.
- *Осетљивост на досаду (BS)* ајтеми указују на аверзију према поновљеном искуству било које врсте, рутинском послу, па чак и према предвидљивим и досадним људима. Такође, региструју намерну акцију када су ствари непроменљиве.
- *Тежња ка искуству (ES)* садржи ајтеме који описују жељу за тражењем нових искустава кроз чула и ум, живећи неусаглашеним стилем живота са неконвенцијалним пријатељима и сталним путовањима.
- *Дезинхибиција (Dis)* садржи ајтеме који описују потребу за слободним понашањем у социјалној сфери, конзумирањем алкохола, сталним посећивањем журки и тежњу за променом сексуалних партнера.

Тест за мерење ставова преференција према спорту, семантички диференцијал за спорт

Семантичким диференцијалом ће бити процењен базичан став испитаника према спорту. Намера је да сазнамо шта испитаници обеју група (починиоци тешких кривичних дела и ненасилни криминалци) мисле о одређеним спортовима (без ризика, са минималним ризиком, умереним ризиком и високим ризиком; нова класификација за потребе рада). Инструмент којим ће се ово мерити састављен је од 15 биполарних скала, подељених на 7 поља, а задатак испитаника је да се одлуче за једно поље унутар сваке скале, које најприближније одражава њихов став према спорту. Свако поље на скали носи одговарајућу нумеричку вредност, почев од -3 (прво поље са леве стране – екстремно негативан став), преко -2, -1, 0 (средње поље – неутрална позиција), +1, +2 и +3 (прво поље са десне стране – екстремно позитиван став). Укупан скор се добија сумирањем свих 15 скала, тако да показује правац (+ предзнак) и интензитет става испитаника у односу на наведен спорт. Иначе, техника семантичког диференцијала, коју је својевремено разрадио Озгуд са сарадницима, данас представља стандардни метод процене ставова мерењем конативних значења појма (Крећ, Краћфилд, Валаци, 1972). Ова скала је коришћена у склопу докторске дисертације др Горана Голубовића (1998), која гласи „Хипотетска трансгресија и конформирање са ауторитетом код малолетних преступника“, у Београду на Медицинском факултету.

Структурисан интервју

Свим испитаницима дат је СТРУКТУРИСАН ИНТЕРВЈУ (базиран на типологији Капамације), усмерен на мотивацију за извршење одређеног кривичног дела.

Увид у пресуду и службене списе

Био ми је доступан увид у ПРЕСУДУ и СЛУЖБЕНЕ СПИСЕ /из пенитенцијалних институција, као и из форензичко-психијатријских установа. Урађено је пробно истраживање, да би се потврдила валидност и релијабилност инструмента.

Подела спортова према ризику

У категорију спортова без ризика спада шах. Шах је игра богата симболичким функцијама. Структурално то је игра са високим степеном сложености и чврстим правилима али без ризика физичке повреде учесника. Шах доприноси развоју когнитивних вештина, јача самопоштовање и самоостваривања. Такође је јако средство којим се вежба решавање проблема. Шах изграђује тимски дух, док истовремено, јача индивидуалност. Бављење шахом утиче значајно на концентрацију, визуализацију и антиципацију, као и на одмереност, анализу, апстрактно мишљење, планирање и ангажује интуицију. Шах помаже при стварању и учвршћивању социјалних искуства јер шаховница (шаховска табла или поље), у ствари, „уоквирује“ конфликтну ситуацију, тј. ствара услове за мирну, безбедну дискусију, без физичког контакта и опасности од повреда које други спортови имају.

У категорију спортова са минималним ризиком спадају атлетика, стони тенис, тенис, одбојка, куглање итд. Наведени спортови из ове категорије су спортови који спадају у категорију индивидуалних спортова или колективних али не контактних спортова. Иако спадају у категорију индивидуалних спортова (тенис, атлетика, стони тенис итд.) поједини спортови могу се тренирати у присуству већег броја људи и на тај начин су интересантнији. За њих је карактеристично да у току игре не можеш да пребациш кривицу или одговорност ни на кога другог, тако да су изузетно напорни у менталном смислу. Захтевају посвећеност, концентрацију, константност као и остали спортови али је тежак део у томе што док траје меч, утакмица и такмичење не могу се никоме обратити за помоћ или савет. Индивидуални спортови наглашавају индивидуални карактер и способност да се у тешким ситуацијама особа ослања на самог себе и своје способности. Спадају у групу спортова са минималним ризиком, јер иако не постоји опасност од озбиљних повреда или животне угрожености, ипак постоји одређена опасност од повређивања на терену или стази.

У категорију спортова са умереним ризиком убрајају се рукомет, кошарка, фудбал, мали фудбал, дизање тегова, ватерполо итд. Поменути спортови су колективни контактни спортови или индивидуални спортови код којих постоји висока опасност од озбиљних повреда. Колективни спортови не само да су одлични за развијање моторичких вештина и физичке координације, већ они доприносе учењу сарадње с другима, како би се постигао заједнички циљ, међусобно поштовање и дисциплина, све оно што је кључно за физички, когнитивни и социоемоционални развој. Нажалост

једна од потенцијално негативних ствари у бављењу овом врстом спорта је та што се у контакту са противничким играчима могу јавити озбиљне повреде после којих се спортиста тешко опорала и које могу да окончају његову каријеру.

У категорију спортова са високим ризиком спадају падобранство, скијање, спортско пењање, планинарење, спортско роњење, бициклизам итд. Иако веома примамљиви за многе људе ови спортови су у категорији спортова са високим ризиком, из разлога што постоји велики проценат смртних случајева у току године, који су последица самог бављења спортом. Неке особе имају високо изражену потребу за сензацијама и ту потребу задовољавају тиме што се баве неким екстремним активностима и спортовима. Поред високог ризика од повреда, постоји такође и висок ризик за смртни исход. Из тог разлога су наведени спортови у овој категорији.

5.4.3 Метод обраде података

У обради података коришћене су статистичке технике дескрипције и закључивања. Од дескриптивних мера коришћене су фреквенције и проценти, средина ранга, аритметичка средина и стандардна девијација. За проверавање одступања емпиријских дистрибуција од нормалне коришћен је Колмогоров – Смирновљев тест. Разлика између две групе у односу на варијабле чије дистрибуције статистички значајно одступају од нормалне утврђивана је применом Мен – Витнијевог теста. Разлика између две аритметичке средине (емпиријске дистрибуције варијабли не одступају значајно од нормалне) тестирана је Студентовим т –тестом за независне узорке.

6. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У овом поглављу су приказани резултати тестирања постављених хипотеза. Хипотезе су тестиране одговарајућим непараметријским и параметријским техникама у зависности од емпиријских дистрибуција мерених варијабли. На почетку поглавља представљени су резултати провере одступања емпиријских од нормалних дистрибуција због одлуке о примени адекватних статистичких техника. У наставку поглавља приказани су резултати тестирања полазних претпоставки истраживања.

Провера одступања емпиријских дистрибуција од нормалне

Пре примене одговарајуће технике за тестирање хипотеза, проверено је одступање емпиријских дистрибуција од нормалне дистрибуције. За проверу одступања коришћен је Коломогор–Смирновљев тест. Резултати су приказани у табелама..

Табела 1. Резултати провере одступања емпиријских дистрибуција теста ММРІ–202 (Л, Ф, К, Хс, Д, Хи, Ан и Пд)

	L	F	K	Hs	D	Hу	An	Pd
Колмогор–Смирновљев Z	1.671	1.315	1.905	2.124	1.570	2.287	1.653	1.745
Сиг	.007	.063	.001	.000	.014	.000	.008	.005

Табела 2. Резултати провере одступања емпиријских дистрибуција теста ММРІ (Па, Аг, Пт, Сц, Ма, Ци, Си)

	Pa	Ag	Pt	Sc	Ma	Ci	Si
Колмогор–Смирновљев Z	1.449	1.917	1.635	1.507	1.573	1.059	2.155
Сиг	.030	.001	.010	.021	.014	.212	.000

Значајно одступање емпиријске од нормалне дистрибуције потврђено је само на контролној скали Ф и димензији Ци, па је за проверу хипотеза коришћен параметријски тест за утврђивање разлика између две аритметичке средине, т–тест. На осталим димензијама ММРІ–ја утврђено је значајно одступање, тако да је у анализи примењен непараметријски тест за утврђивање разлике рангова између две групе Мен–Витнијев тест.

Табела 3. Резултати провере одступања емпиријских дистрибуција димензија теста трагања за узбуђењем

	узбуђење	досада	искуство	дезинхибиција	ССС
Колмогор–Смирновљев Z	3.499	2.493	2.923	2.930	1.645
Сиг	.000	.000	.000	.000	.009

На свим димензијама и укупном скору теста који мери трагање за узбуђењем, утврђено је значајно одступање, тако да је у анализи примењен непараметријски тест за утврђивање разлике рангова између две групе, Мен–Витнијев тест.

Табела 4. Резултати провере одступања емпиријских дистрибуција резултата семантичког диференцијала за ставове према одређеним спортовима

	СД фудбал	СД стони тенис	СД шах	СД борилачки спортови
Колмогор–Смирновљев Z	1.993	1.355	1.289	2.232
Сиг	.001	.050	.072	.000

Значајно одступање емпиријске од нормалне дистрибуције потврђено је само на димензији ставова према шаху, па је за проверу хипотеза коришћен параметријски тест за утврђивање разлика између две аритметичке средине, т–тест. На осталим ставовима према спортовима, утврђено је значајно одступање, тако да је у анализи примењен непараметријски тест за утврђивање разлике рангова између две групе Мен–Витнијев тест.

6.1 ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

На основу дефинисаног проблема и предмета истраживања, као и формулисаних циљева истраживања, могуће је у овом истраживању поставити следеће хипотезе:

Х–1 Постоји статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, и ставова према одређеном спорту између починилаца насилних деликата–рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.

- X1/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 5. Средине и суме рангова рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
L скала	рационалне убице	27	57.02	1539.50
	ненасилни криминал	150	94.76	14213.50
K скала	рационалне убице	27	75.28	2032.50
	ненасилни криминал	150	91.47	13720.50
Hs – Хипохондријаза	рационалне убице	27	112.78	3045.00
	ненасилни криминал	150	84.72	12708.00
D– Депресија	рационалне убице	27	113.78	3072.00
	ненасилни криминал	150	84.54	12681.00
Hy – Хистерија	рационалне убице	27	103.54	2795.50
	ненасилни криминал	150	86.38	12957.50
An – Анксиозност	рационалне убице	27	95.24	2571.50
	ненасилни криминал	150	87.88	13181.50
Pd – Психопатске девијације	рационалне убице	27	100.04	2701.00
	ненасилни криминал	150	87.01	13052.00
Pa – Параноја	рационалне убице	27	109.61	2959.50
	ненасилни криминал	150	85.29	12793.50
Ag – Агресивност	рационалне убице	27	113.30	3059.00
	ненасилни криминал	150	84.63	12694.00
Pt – Психастенија	рационалне убице	27	66.65	1799.50
	ненасилни криминал	150	93.02	13953.50
Sc – Схизофренија	рационалне убице	27	111.39	3007.50
	ненасилни криминал	150	84.97	12745.50
Ma – Хипоманија	рационалне убице	27	111.04	2998.00
	ненасилни криминал	150	85.03	12755.00
Si – Социјална инкопатибилност	рационалне убице	27	106.33	2871.00
	ненасилни криминал	150	85.88	12882.00

Табела 6. Резултати разлика на контролним скалама и димензијама личности код рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	L скала	K скала	Hs Хипохондријаза	D Депресија	Hu Хистерија	An Анксиозност
Мен-Витни	1161.5	1654.5	1383.0	1356.0	1632.5	1856.5
сиг	.000	.129	.009	.006	.108	.491

Табела 7. Резултати разлика на димензијама личности код рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	Pd Психопатске девијација	Pa Параноја	Ag Агресив ност	Pt Психас тенија	Sc Схизофр енија	Ma Хипоманија	Si Социјална инкопатиб илност
Мен-Витни	1727.0	1468.5	1369.0	1421.5	1420.5	1430.0	1557.0
сиг	.223	.023	.007	.013	.013	.015	.055

Утврђене су значајне разлике између рационалних убица и починилаца ненасилног криминала на следећим скалама ММРП-ја: L, Hs, D, Pa, Ag, Pt, Sc и Ma. Док на скалама L и Pt већу средину ранга имају починиоци ненасилног криминала, на скалама F, Hs, D, Pa, Ag, Sc и Ma већу средину ранга имају рационалне убице.

Табела 8. Резултат разлике у аритметичким срединама на димензији Ци код рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	врста казне	Ac	сд	t	сиг
F скала	рационалне убице	8.93	2.586	2.558	.014
	ненасилни криминал	7.43	3.732		
C1 – Листа критичних ајтема	рационалне убице	16.15	3.687	1.163	.246
	ненасилни криминал	15.11	4.347		

Добијена је статистички значајна разлика између аритметичких средина рационалних убица и виновника ненасилног криминала на контролној скали F (виша је код рационалних убица), док на димензији C1 није потврђена значајност разлика у аритметичким срединама.

- X1/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 9. Средине и суме рангова на димензијама тражења сензација код рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
TAS – Тежња ка узбуђењима и авантурама	рационалне убице	27	76.28	2059.50
	ненасилни криминал	150	91.29	13693.50
BS – Осетљивост на досаду	рационалне убице	27	80.61	2176.50
	ненасилни криминал	150	90.51	13576.50
ES – Тежња ка искуству	рационалне убице	27	83.00	2241.00
	ненасилни криминал	150	90.08	13512.00
Dis – Дезинхибиција	рационалне убице	27	84.19	2273.00
	ненасилни криминал	150	89.87	13480.00
Укупни скор	рационалне убице	27	72.09	1946.50
	ненасилни криминал	150	92.04	13806.50

Табела 10. Резултати разлике рангова на димензијама тражења сензација код рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	TAC	BC	EC	DIS	Укупни скор
Мен-Витни	1681.5	1798.5	1863.0	1895.0	1568.5
сиг	.144	.341	.489	.588	.060

Претпоставка да постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала није потврђена.

- X1/3 Постоји статистички значајна разлика у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 11. Средине и суме рангова у ставу према спортовима код рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
Став према фудбалу	рационалне убице	27	95.19	2570.00
	ненасилни криминал	150	87.89	13183.00
Став према стоном тенису	рационалне убице	27	78.57	2121.50
	ненасилни криминал	150	90.88	13631.50
Став према борилачким спортовима	рационалне убице	27	125.26	3382.00
	ненасилни криминал	150	82.47	12371.00

Табела 12. Разлика у ранговима у ставу према спортовима код рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	Став према фудбалу	Став према стоном тенису	Став према борилачким спортовима
Мен-Витни	1858.0	1743.5	1046.0
сиг	.495	.250	.000

Потврђена је значајна разлика између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала у укупном скору става према борилачким спортовима. Виши ранг става према борилачким вештинама имају рационалне убице. На ставовима према фудбалу и према стоном тенису, разлика између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала није утврђена.

Табела 13. Разлика у аритметичким срединама у ставу према шаху код рационалних убица и починилаца ненасилног криминала

	врста казне	Ас	сд	т	Сиг
Став према шаху	рационалне убице	61.04	20.806	0.398	.691
	ненасилни криминал	62.54	17.529		

На укупном скору ставова према шаху, нема разлике између аритметичких средина рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.

X–2 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација и ставу преференција према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.

- X2/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 14. Средине и суме рангова импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
L скала	импулсивне убице	28	78.98	2211.50
	ненасилни криминал	150	91.46	13719.50
K скала	импулсивне убице	28	85.66	2398.50
	ненасилни криминал	150	90.22	13532.50
Ns – Хипохондријаза	импулсивне убице	28	115.73	3240.50
	ненасилни криминал	150	84.60	12690.50
D– Депресија	импулсивне убице	28	121.18	3393.00
	ненасилни криминал	150	83.59	12538.00
Hy – Хистерија	импулсивне убице	28	115.00	3220.00
	ненасилни криминал	150	84.74	12711.00
An – Анксиозност	импулсивне убице	28	125.82	3523.00
	ненасилни криминал	150	82.72	12408.00
Pd – Психопатске девијација	импулсивне убице	28	135.09	3782.50
	ненасилни криминал	150	80.99	12148.50
Pa – Параноја	импулсивне убице	28	118.73	3324.50
	ненасилни криминал	150	84.04	12606.50
Ag – Агресивност	импулсивне убице	28	128.93	3610.00
	ненасилни криминал	150	82.14	12321.00
Pt – Психастенија	импулсивне убице	28	87.96	2463.00
	ненасилни криминал	150	89.79	13468.00
Sc – Схизофренија	импулсивне убице	28	93.29	2612.00
	ненасилни криминал	150	88.79	13319.00
Ma – Хипоманија	импулсивне убице	28	101.32	2837.00
	ненасилни криминал	150	87.29	13094.00
Si – Социјална инкопатибилност	импулсивне убице	28	128.64	3602.00
	ненасилни криминал	150	82.19	12329.00

Табела 15. Разлика рангова импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала

	L	K	Hs	D	Hu	An
Мен–Витни	1805.500	1992.500	1365.500	1213.000	1386.000	1083.000
сиг	.236	.666	.003	.000	.004	.000

Табела 16. Разлика рангова импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала

	Pd	Pa	Ag	Pt	Sc	Ma	Si
Мен–Витни	823.500	1281.500	996.000	2057.000	1994.000	1769.000	1004.000
сиг	.000	.001	.000	.862	.670	.185	.000

Претпоставка да постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала потврђена је скалама Хс, Д, Хи, Ан, Пд, Па, Аг и Си. Код свих наведених скала, већу средину ранга имају *импулсивне убице*.

Табела 17. Разлика у аритметичким срединама импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала

	врста казне	ас	сд	т	Сиг
F скала	импулсивне убице	10.71	3.848	4.250	.000
	ненасилни криминал	7.43	3.732		
Ci – Листа критичних ајтема	импулсивне убице	18.39	4.157	3.689	.000
	ненасилни криминал	15.11	4.347		

У делу хипотезе који је тестиран т–тестом, утврђено је статистички значајно постојање разлике на контролној скали Ф и димензији личности Ци. Аритметичке средине импулсивних убица су веће од аритметичких средина починилаца ненасилног криминала.

- X2/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 18. Средине и суме рангова импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала у тражењу сензација

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
ТАС – Тежња ка узбуђењима и авантурама	импулсивне убице	28	100.84	2823.50
	ненасилни криминал	150	87.38	13107.50
BS – Осетљивост на досаду	импулсивне убице	28	73.75	2065.00
	ненасилни криминал	150	92.44	13866.00
ES – Тежња ка искуству	импулсивне убице	28	114.79	3214.00
	ненасилни криминал	150	84.78	12717.00
Dis – Дезинхибиција	импулсивне убице	28	82.00	2296.00
	ненасилни криминал	150	90.90	13635.00
Укупни скор	импулсивне убице	28	92.05	2577.50
	ненасилни криминал	150	89.02	13353.50

Табела 19. Разлика рангова импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала у тражењу сензација

	ТАС	БС	ЕС	ДИС	Укупни скор
Мен-Витни	1782.500	1659.000	1392.000	1890.000	2028.500
сиг	.181	.070	.003	.390	.773

У тестирању разлика на тесту којим се мери трагање за сензацијама, добијена је једна значајна разлика и то на димензији ЕС. На овој димензији већу средину ранга има група *импулсивних убица* у поређењу са виновницима *ненасилних деликата*.

- X2/3 Постоји статистички значајна разлика у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 20. Средине и суме рангова импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала у ставу према спортовима

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
Став према фудбалу	импулсивне убице	28	89.86	2516.00
	ненасилни криминал	150	89.43	13415.00
Став према стоном тенису	импулсивне убице	28	91.45	2560.50
	ненасилни криминал	150	89.14	13370.50
Став према борилачким спортовима	импулсивне убице	28	110.63	3097.50
	ненасилни криминал	150	85.56	12833.50

Табела 21. Разлика рангова импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала у ставу према спортовима

	Став према фудбалу	Став према стоном тенису	Став према борилачким спортовима
Мен–Витни	2090.000	2045.500	1508.500
сиг	.968	.828	.018

Импулсивне убице имају већу средину ранга на скору ставова према борилачким спортовима у поређењу на починиоцима *ненасилног криминала*. На ставовима према према фудбалу и стоном тенису нема значајних разлика између група.

Табела 22. Разлика између аритметичких средина импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала у ставу према шаху

	врста казне	Ас	сд	т	Сиг
Став према шаху	импулсивне убице	58.96	20.308	.966	.335
	ненасилни криминал	62.54	17.529		

Нема статистички значајних разлика између испитиваних група у ставовима према шаху.

X-3 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.

- X3/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 23. Средине и суме рангова психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала на димензијама личности

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
L скала	психопатолошки мотивисане убице	27	81.07	2189.00
	ненасилни криминал	150	90.43	13564.00
K скала	психопатолошки мотивисане убице	27	115.61	3121.50
	ненасилни криминал	150	84.21	12631.50
Hs – Хипохондрија	психопатолошки мотивисане убице	27	56.26	1519.00
	ненасилни криминал	150	94.89	14234.00
D– Депресија	психопатолошки мотивисане убице	27	59.50	1606.50
	ненасилни криминал	150	94.31	14146.50
Hu – Хистерија	психопатолошки мотивисане убице	27	78.28	2113.50
	ненасилни криминал	150	90.93	13639.50
An – Анксиозност	психопатолошки мотивисане убице	27	72.33	1953.00
	ненасилни криминал	150	92.00	13800.00
Pd – Психопатске девијација	психопатолошки мотивисане убице	27	57.15	1543.00
	ненасилни криминал	150	94.73	14210.00
Pa – Параноја	психопатолошки мотивисане убице	27	44.65	1205.50
	ненасилни криминал	150	96.98	14547.50
Ag – Агресивност	психопатолошки мотивисане убице	27	54.44	1470.00
	ненасилни криминал	150	95.22	14283.00
Pt – Психастенија	психопатолошки мотивисане убице	27	76.06	2053.50
	ненасилни криминал	150	91.33	13699.50
Sc – Схизофренија	психопатолошки мотивисане убице	27	57.19	1544.00
	ненасилни криминал	150	94.73	14209.00
Ma – Хипоманија	психопатолошки мотивисане убице	27	61.87	1670.50
	ненасилни криминал	150	93.88	14082.50
Si – Социјална инкопатибилност	психопатолошки мотивисане убице	27	62.81	1696.00
	ненасилни криминал	150	93.71	14057.00

Табела 24. Разлика рангова психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала на димензијама личности

	L	K	Hs	D	Hu	An
Мен–Витни	1811.000	1306.500	1141.000	1228.500	1735.500	1575.000
сиг	.379	.003	.000	.001	.236	.066

Табела 25. Разлика рангова психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала на димензијама личности

	Pd	Pa	Ag	Pt	Sc	Ma	Si
Мен–Витни	1165.000	827.500	1092.000	1675.500	1166.000	1292.500	1318.000
сиг	.000	.000	.000	.150	.000	.003	.004

Хипотеза о претпостављеним разликама између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала потврђена је на контролној скали К, као и на скалама личности Хс, Д, Пд, Па, Аг, Сц, Ма и Си. Средина ранга на скали К је већа код *психопатолошки мотивисаних убица*. На скалама Хс, Д, Пд, Па, Аг, Сц, Ма и Си имају починиоци *ненасилног криминала*.

Табела 26. Разлике у аритметичким срединама психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала на димензијама личности

	врста казне	ас	сд	т	сиг
F скала	психопатолошки мотивисане убице	5.81	2.988	2.132	.034
	ненасилни криминал	7.43	3.732		
Си – Листа критичних ајтема	психопатолошки мотивисане убице	12.93	3.112	2.499	.013
	ненасилни криминал	15.11	4.347		

Хипотеза о постојању значајних разлика је потврђена на контролној скали Ф и на димензији Ци, таква да су аритметичке средине више код починилаца ненасилног криминала.

- X3/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 27. Средине и суме рангова психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала у тражењу сензација

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
TAS – Тежња ка узбуђењима и авантурама	психопатолошки мотивисане убице	27	99.09	2675.50
	ненасилни криминал	150	87.18	13077.50
BS – Осетљивост на досаду	психопатолошки мотивисане убице	27	65.80	1776.50
	ненасилни криминал	150	93.18	13976.50
ES – Тежња ка искуству	психопатолошки мотивисане убице	27	87.09	2351.50
	ненасилни криминал	150	89.34	13401.50
Dis – Дезинхибиција	психопатолошки мотивисане убице	27	69.30	1871.00
	ненасилни криминал	150	92.55	13882.00
Укупни скор	психопатолошки мотивисане убице	27	68.15	1840.00
	ненасилни криминал	150	92.75	13913.00

Табела 28. Разлика рангова психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала на димензијама трагања за сензацијама

	TAC	BC	EC	DIS	Укупни скор
Мен-Витни	1752.500	1398.500	1973.500	1493.000	1462.000
сиг	.245	.008	.827	.026	.021

Код починилаца ненасилног криминала је потврђена значајно већа средина ранга на димензијама BC и DIS, ако и на укупном скору у трагању за сензацијама.

- X3/3 Постоји статистички значајна разлика у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала.

Табела 29. Средине и суме рангова психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала у ставовима према спортовима

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
Став према фудбалу	психопатолошки мотивисане убице	27	89.09	2405.50
	ненасилни криминал	150	88.98	13347.50
Став према стоном тенису	психопатолошки мотивисане убице	27	89.15	2407.00
	ненасилни криминал	150	88.97	13346.00
Став према борилачким спортовима	психопатолошки мотивисане убице	27	83.04	2242.00
	ненасилни криминал	150	90.07	13511.00

Табела 30. Разлика рангова психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала у ставу према спортовима

	Став према фудбалу	Став према стоном тенису	Став према борилачким спортовима
Мен–Витни	2022.500	2021.000	1864.000
сиг	.992	.987	.511

У ставовима према фудбалу, стоном тенису и борилачким спортовима нема значајности разлика у ранговима код испитиваних група.

Табела 31. Разлика између аритметичких средина психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала у ставу према шаху

	врста казне	ас	сд	т	Сиг
Став према шаху	психопатолошки мотивисане убице	68.19	20.379	1.502	.135
	ненасилни криминал	62.54	17.529		

Није потврђена разлика у аритметичким срединама између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала ни у ставовима према шаху.

X–4 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – сексуални деликти и починилаца ненасилног криминала.

- X4/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – сексуални деликти и починилаца ненасилног криминала.

Табела 32. Средине и суме рангова починилаца сексуалних деликата и ненасилног криминала на димензијама личности

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
L скала	сексуални деликти	24	73.13	1755.00
	ненасилни криминал	150	89.80	13470.00
K скала	сексуални деликти	24	69.27	1662.50
	ненасилни криминал	150	90.42	13562.50
Hs – Хипохондрија	сексуални деликти	24	98.19	2356.50
	ненасилни криминал	150	85.79	12868.50
D– Депресија	сексуални деликти	24	95.54	2293.00
	ненасилни криминал	150	86.21	12932.00
Hy – Хистерија	сексуални деликти	24	106.67	2560.00
	ненасилни криминал	150	84.43	12665.00
An – Анксиозност	сексуални деликти	24	99.10	2378.50
	ненасилни криминал	150	85.64	12846.50
Pd – Психопатске девијација	сексуални деликти	24	101.13	2427.00
	ненасилни криминал	150	85.32	12798.00
Pa – Параноја	сексуални деликти	24	93.67	2248.00
	ненасилни криминал	150	86.51	12977.00
Ag – Агресивност	сексуални деликти	24	103.96	2495.00
	ненасилни криминал	150	84.87	12730.00
Pt – Психастенија	сексуални деликти	24	90.71	2177.00
	ненасилни криминал	150	86.99	13048.00
Sc – Схизофренија	сексуални деликти	24	80.79	1939.00
	ненасилни криминал	150	88.57	13286.00
Ma – Хипоманија	сексуални деликти	24	86.98	2087.50
	ненасилни криминал	150	87.58	13137.50
Si – Социјална инкопатибилност	сексуални деликти	24	85.58	2054.00
	ненасилни криминал	150	87.81	13171.00

Табела 33. Разлике рангова починилаца сексуалних деликата и ненасилног криминала на димензијама личности

	L	K	Hs	D	Hу	An
Мен–Витни	1455.000	1362.500	1543.500	1607.000	1340.000	1521.500
сиг	.129	.055	.261	.399	.044	.223

Табела 34. Средине и суме рангова починилаца сексуалних деликата и ненасилног криминала на димензијама личности

	Pd	Pa	Ag	Pt	Sc	Ma	Si
Мен–Витни	1473.000	1652.000	1405.000	1723.000	1639.000	1787.500	1754.000
сиг	.153	.518	.084	.735	.479	.956	.840

Хипотеза о постојању разлика на димензијама личности, потврђена је само на скали Хи. Средина ранга на овој димензији је већа код починилаца сексуалних деликата.

Табела 35. Разлике у аритметичким срединама починилаца сексуалних деликата и ненасилног криминала на димензијама личности

	врста казне	ас	сд	т	сиг
F скала	сексуални деликти	7.75	2.609	.400	.690
	ненасилни криминал	7.43	3.732		
Сi – Листа критичних ајтема	сексуални деликти	16.50	4.022	1.465	.145
	ненасилни криминал	15.11	4.347		

На контролној скали Ф и димензији Ци нису потврђене разлике између починилаца насилних деликата – сексуални деликти и починилаца ненасилног криминала.

- X4/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала.

Табела 36. Средине и суме рангова у тражењу сензација код починилаца сексуалних и ненасилних деликата

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
TAS – Тежња ка узбуђењима и авантурама	сексуални деликти	24	101.23	2429.50
	ненасилни криминал	150	85.30	12795.50
BS – Осетљивост на досаду	сексуални деликти	24	63.75	1530.00
	ненасилни криминал	150	91.30	13695.00
ES – Тежња ка искуству	сексуални деликти	24	121.90	2925.50
	ненасилни криминал	150	82.00	12299.50
Dis – Дезинхибиција	сексуални деликти	24	64.94	1558.50
	ненасилни криминал	150	91.11	13666.50
Укупни скор	сексуални деликти	24	81.46	1955.00
	ненасилни криминал	150	88.47	13270.00

Табела 37. Разлике рангова починилаца сексуалних деликата и ненасилног криминала на димензијама трагања за сензацијама

	TAC	BC	EC	DIS	Укупни скор
Мен-Витни	1470.500	1230.000	974.500	1258.500	1655.000
сиг	.132	.011	.000	.015	.523

Од димензија трагања за сензацијама, потврђене су статистички значајне разлике на BC, EC и DIS. Средина ранга на димензијама BC и DIS је већа код починилаца ненасилног криминала, док је код димензије EC, средина ранга већа код починилаца сексуалних деликата.

- X4/3 Постоји статистички значајна разлика у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала.

Табела 38. Средине и суме рангова починилаца сексуалних деликата и ненасилног криминала у ставу према спортовима

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
Став према фудбалу	сексуални деликти	24	89.79	2155.00
	ненасилни криминал	150	87.13	13070.00
Став према стоном тенису	сексуални деликти	24	98.13	2355.00
	ненасилни криминал	150	85.80	12870.00
Став према борилачким спортовима	сексуални деликти	24	92.25	2214.00
	ненасилни криминал	150	86.74	13011.00

Табела 39. Разлике рангова починилаца сексуалних деликата и ненасилног криминала у ставу према спортовима

	Став према фудбалу	Став према стоном тенису	Став према борилачким спортовима
Мен-Витни	1745.000	1545.000	1686.000
сиг	.810	.265	.618

У ставовима према наведеним спортовима није потврђена претпостављена разлика између насилних деликата – сексуални деликти и починилаца ненасилног криминала.

Табела 40. Разлике између аритметичких средина починилаца сексуалних деликата и ненасилног криминала у ставу према шаху

	врста казне	ас	сд	т	Сиг
Став према шаху	сексуални деликти	66.46	21.817	.981	.328
	ненасилни криминал	62.54	17.529		

Такође, ни у ставовима према шаху нема значајних разлика између насилних деликата – сексуалних и починилаца ненасилног криминала.

X-5 Постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности, тражењу сензација, и ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

- X5/1 Постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

Табела 41. Средине и суме рангова провалника и починилаца ненасилног криминала на димензијама личности

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
L скала	провалници	30	78.38	2351.50
	ненасилни криминал	150	92.92	13938.50
K скала	провалници	30	88.88	2666.50
	ненасилни криминал	150	90.82	13623.50
Hs – Хипохондрија	провалници	30	94.12	2823.50
	ненасилни криминал	150	89.78	13466.50
D– Депресија	провалници	30	97.93	2938.00
	ненасилни криминал	150	89.01	13352.00
Hy – Хистерија	провалници	30	92.72	2781.50
	ненасилни криминал	150	90.06	13508.50
An – Анксиозност	провалници	30	93.08	2792.50
	ненасилни криминал	150	89.98	13497.50
Pd – Психопатске девијација	провалници	30	91.68	2750.50
	ненасилни криминал	150	90.26	13539.50
Pa – Параноја	провалници	30	88.70	2661.00
	ненасилни криминал	150	90.86	13629.00
Ag – Агресивност	провалници	30	95.08	2852.50
	ненасилни криминал	150	89.58	13437.50
Pt – Психастенија	провалници	30	86.63	2599.00
	ненасилни криминал	150	91.27	13691.00
Sc – Схизофренија	провалници	30	91.82	2754.50
	ненасилни криминал	150	90.24	13535.50
Ma – Хипоманија	провалници	30	83.23	2497.00
	ненасилни криминал	150	91.95	13793.00
Si – Социјална инкопатибилност	провалници	30	84.95	2548.50
	ненасилни криминал	150	91.61	13741.50

Табела 42. Разлике рангова провалника и починилаца ненасилног криминала на димензијама личности

	L	K	Hs	D	Hu	An
Мен–Витни	1886.500	2201.500	2141.500	2027.000	2183.500	2172.500
сиг	.160	.852	.676	.391	.798	.766

Табела 43. Разлике рангова провалника и починилаца ненасилног криминала на димензијама личности

	Pd	Pa	Ag	Pt	Sc	Ma	Si
Мен–Витни	2214.500	2196.000	2112.500	2134.000	2210.500	2032.000	2083.500
сиг	.891	.836	.597	.653	.879	.401	.521

Хипотеза није потврђена. Нема статистички значајних разлика између провалника и починилаца ненасилног криминала.

Табела 44. Разлике у аритметичким срединама провалника и починилаца ненасилног криминала на димензијама личности

	врста казне	ас	сд	t	Сиг
F скала	провалници	7.90	4.436	.605	.546
	ненасилни криминал	7.43	3.732		
Ci – Листа критичних ајтема	провалници	15.40	4.515	.328	.744
	ненасилни криминал	15.11	4.347		

Хипотеза није потврђена ни у односу на контролну скалу Ф и димензију Ци. Нема значајних разлика између провалника и починилаца ненасилног криминала.

X5/2 Постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

Табела 45. Средине и суме рангова провалника и починилаца ненасилног криминала на димензијама трагања за сензацијама

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
TAS – Тежња ка узбуђењима и авантурама	провалници	30	88.73	2662.00
	ненасилни криминал	150	90.85	13628.00
BS – Осетљивост на досаду	провалници	30	92.53	2776.00
	ненасилни криминал	150	90.09	13514.00
ES – Тежња ка искуству	провалници	30	94.22	2826.50
	ненасилни криминал	150	89.76	13463.50
Dis – Дезинхибиција	провалници	30	87.85	2635.50
	ненасилни криминал	150	91.03	13654.50
Укупни скор	провалници	30	88.70	2661.00
	ненасилни криминал	150	90.86	13629.00

Табела 46. Разлике рангова провалника и починилаца ненасилног криминала на димензијама трагања за сензацијама

	TAC	BC	EC	DIS	Укупни скор
Мен-Витни	2197.000	2189.000	2138.500	2170.500	2196.000
сиг	.831	.809	.655	.755	.834

На димензијама трагања за сензацијама, хипотеза није потврђена, јер нема статистички значајних разлика између провалника и починилаца ненасилног криминала.

- X5/3 Постоји статистички значајна разлика у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

Табела 47. Средине и суме рангова провалника и починилаца ненасилног криминала у ставу према спорту

	Врста казне	Н	Средина ранга	Сума рангова
Став према фудбалу	провалници	30	96.52	2895.50
	ненасилни криминал	150	89.30	13394.50
Став према стоном тенису	провалници	30	83.28	2498.50
	ненасилни криминал	150	91.94	13791.50
Став према борилачким спортовима	провалници	30	87.57	2627.00
	ненасилни криминал	150	91.09	13663.00

Табела 48. Разлике рангова провалника и починилаца ненасилног криминала у ставу према спортовима

	Став према фудбалу	Став према стоном тенису	Став према борилачким спортовима
Мен–Витни	2069.500	2033.500	2162.000
сиг	.488	.406	.735

Хипотеза о постојању значајних разлика у ставу према фудбалу, стоном тенису и борилачким спортовима између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала није потврђена.

Табела 49. Разлике у аритметичким срединама провалника и починилаца ненасилног криминала у ставу према шаху

	врста казне	ас	сд	т	Сиг
Став према шаху	провалници	68.37	13.533	1.720	.087
	ненасилни криминал	62.54	17.529		

Ни у ставу према шаху нису потврђене значајне разлике између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

7. ДИСКУСИЈА РЕЗУЛТАТА

Од увек је постојало велико интересовање за проучавање агресивне стране људске природе. И поред многих истраживања која су била плодно тле за развој нових теоријских анализа, емпиријских открића као и препорука за редуковање манифестне агресије, до данашњег дана нису јасно утврђени порекло и основе људске агресивности и о томе се још увек расправља. У делу рада посвећеном теоријским разматрањима, приказана су истраживања која су била усредсређена на откривање који биолошки, психолошки, средински и друштвени фактори имају утицај на агресивно понашање и на људску потребу за тражењем сензација. Оно што је заједничко свим истраживањима јесте да је интегративан приступ (теоријски и практични), проблематици тражења сензација и агресивности, несумњиво бољи од било ког парцијалног концепта. Због комплексности феномена тражења сензација, неминовна је потреба за укључивањем већег броја различитих дисциплина. Притом, не треба одбацити чињеницу да се агресивност, као и потреба за сензацијама, појављује и у свом позитивном, а не само у негативном виду (Стор, Е., 1989).

Последње деценије, затворска популација осуђеника тешких кривичних дела знатно се повећала (Walmsley, 2012). У Аустралији, слично као и у многим земљама запада, десио се значајан пораст људи који су на одслужењу затворске казне, забележен је пораст чак до 30% затворске популације (Australian Bureau of Statistics [ABS], 2011b), што је дупло више од пораста популације људи у истом периоду ([ABS], 2011a). За то време, спорт је у великој мери коришћен као метод развоја заједнице. Такође, радило се на развоју пројекта, који је повезан са антисоцијалним понашањем и смањењем криминалитета. Иако постоје одређена истраживања која укључују спортске програме који имају за циљ смањење антисоцијалног и криминалног понашања (Coalter, 2007; Crabbe, 2000; Morris, Sallybanks, Willis, & Makkai, 2003; Nichols, 2004; Sandford, Armour, & Warmington, 2006; Smith & Waddington, 2004), постоје истраживања која су спроводила спортске програме унутар затворске институције.

Око десет милиона људи су затварани широм света (De Maeyer, 2005, Walmsley, 2005) – 400.000 широм Европске Уније, који живе у местима познатим као затвори у којима проводе цео дан, понекад велики део њиховог живота. “Odious solution” (Foucault, 1977, 252). Затвор има двоструку функцију:

а. Она штити друштво од преступника и чува социјално спокојство;

б. Дисциплинује затворенике и помаже им у развијању вештина понашања у друштву.

"Затвор је дисциплински свеобухватан апарат" (Фуко, оп.цит, 256.) контролише све појединачне аспекте укључујући и дисциплину унутар саме институције. Заостао у својим навикама и обичајима; образује тело и ум и треба појединцима помоћи да се понашају без угрожавања друштвених норми. Међутим, ова теоријска организација је преведена у стварност са системом који садржи особе: затвор учи затворенике да буду пасивни; све је на распореду, цео дан је програмиран и, у многим случајевима, ове институције су неефикасне да гарантују за безбедност. Затвор је место где се троши година и добијају одређени програми рехабилитације. Општи услови су веома просечни, посебно у земљама са ниским дохотком: недовољна финансијска подршка, недостатак професионалног лидерства и администрације, неадекватни програми лечења (Jacobs, 1977) су, између осталог, дневни проблеми са којима затвореници морају да се суочавају и ова ситуација доводи до смањење затворениковог квалитет живота и при доношењу компликованијег могућег рехабилитационог и васпитног процеса. У овом микрокосмосу чланови имају односе, постоје улоге и вредности, а постоји и посебно социјално раслојавање; због наведених тешких услова, у највећем делу случајева ове заједнице представљају поремећене односе између чланова са високом стопом насиља (Флин, 1980) и искључивања. Штавише, сви ови проблеми само додатно погоршавају растући тренд ка повећању опште затворске популације (Валмслеи, 2005) и велике стопе повратника, који, при пуштању на слободу, врло брзо учине исто или слично кривично дело које их поново доведе у затворску средину.

Узимајући у обзир ове тачке, једноставно постаје јасно да у таквом контексту поштовање затвореника и лица, било какав покушај да се истакну индивидуална људска права постаје компликован да се спроведе. Стога, развој било ког конкретног пројекта наилази на компликације у контексту логистичке, финансијске и социјалне проблематике са последицом неефикасности затвора у едукативном смислу. На крају, финансијски проблеми и недостатак средстава којима се суочавају многе затворске установе, треба решити коришћењем јефтиних и ефикасних решења.

У вези са свим наведеним, желимо да скренемо пажњу на корисност употребе спорта и физичке активности у оквиру програма који се примењују у затворима као и

самог бављења спортом као ефикасног средства, алатке, која је на располагању како би се спречило антисоцијално понашање (пре самог извршења кривичног дела). Спорт треба користити како би се унапредила ефикасност добро постављених рехабилитационих и образовних програма посвећених побољшања опште затвореникове добробити током боравка у затвору. Осуђеник може своје време боравка искористити у сврху унапређења својих образовних и социјалних вештина. Иако није било посебаног истраживања о употреби спорта у затвору, кратко су постојала постојало размишљања о тој теми (Gras, 2005, Caruano & Vanzi, 1988). Циљ је да се укаже на корисност спорта и физичке активности у циљу личног и друштвеног развоја затвореника. Такође, спорт може позитивно утицати на друштвене промене, развој вештина и рехабилитација / реинтеграција, која се може постићи увођењем спортских програма. Сврха овог истраживања је да се побољша наше разумевање примене и утицаја спорта у затворским условима, који може дати позитивне социјалне и образовне ефекте како на затвореницима тако и на приправницима. Постоје многи аутори који су у својим радовима говорили о улози спорта у постизању образовних и социјалних циљева (Patriksson, 1995)

Fry (1949) је спровео истраживање упоређујући женске и мушке осуђенике са осталом популацијом користећи ММРП. Он је дошао до закључка да се мушки осуђеници значајно разликују на неколико ММРП скала (хипохондријаза, депресија, психопатска девијантност, параноја, схизофренија и хипоманија), док се женске осуђенице у односу на нормалну популацију разликују у следећем: депресија, психопатска девијација, абнормани сексуални интерес и параноја.

Clark (1952) је дошао до закључка да војни осуђеници показују значајну девијантност на свим клиничким скалама на ММРП-ју независно од њихове психијатријске класификације, када се упореде са „нормалном“ групом војника. Они показују повишене скорове на неурози, психопатији и психопатским тенденцијама. Највећа разлика која се уочава између антисоцијалних група испитаника и осталих група је у: Пд, Па и Ма.

Једна од ранијих студија која је спроведена (1955) и која је обухватала казнено поправне институције у Тексасу, Пенсилванији, Вашингтону и Минесоти, је указала на мање варијације у профилима на Пд скали (Smith, 1955).

Rosen и Mink (1961) су спровели евалуацију мушких осуђеника и популације која није осуђивана, користећи ММРІ скалу. Резултати су интерпретирани, не само код осуђеника, већ и компаративно између ове групе и „нормалне“ популације. Јавила се разлика у резултатима у неколико аспекта: у антисоцијалним и психопатолошким тенденцијама и у Д и Пд скоровима.

Lawton и Kleban (1965) су открили да код осуђеника који су показивали психопатске тенденције на ММРІ–2, измерене Пд скалом, нису били у стању да изманипулишу одговорима како би добили непсихопатске резултате. Такође су дошли до тога да група осуђеника која је била високо социопатски настројена на њиховим ММРІ Пд скоровима, није била у стању да успешно одглуме „особу која нема проблема са законом“. С тим у вези, у овом истраживању, хипотеза о претпостављеним разликама између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала потврђена је на контролној скали К (која мери ниво одбрамбених механизма, односно, неспремност за испољавање сопствених карактеристика), као и на скалама личности Хс, Д, Пд, Па, Аг, Сц, Ма и Си. Средина ранга на скали К је већа код психопатолошки мотивисаних убица. На скалама Хс, Д, Пд, Па, Аг, Сц, Ма и Си имају починиоци ненасилног криминала. Такође, Хипотеза о постојању значајних разлика је потврђена на контролној скали Ф и на димензији Ци, таква да су аритметичке средине више код починилаца ненасилног криминала.

Jacobson и Wirt (1969), спровели су велико истраживање о ефектима групне психотерапије у казнено-поправним институцијама, као помоћном средству прилагођавања осуђеника на нове услове. Они су користили ММРІ као дијагностичко средство пре уласка у психотерапијску групу. Дошло се до закључка да они који су имали неуротски профил су далеко боље реаговали и напредовали од оних који су имали проблема са антисоцијалним понашањем.

Davis и Sines (1971) дали су узак опис ММРІ профила (4–3 профилних образаца) и проблеми понашања који су у вези са профилима. Истраживање су вршили у државној болници, пенитенцијарне установе и медицинском центру при универзитету. ММРІ профил 4–3 који се издвојио, садржи повишене вредности на скалама Пд и Ху у специфичним размерама које су повезане са понашајним образцем специфичним за пасивно–агресивно понашање. Наведено понашање је карактеристично највише за 60 мушкараца Сс и манифестовало се на ММРІ профилу у све три институције.

Учесталост оваквог профилног обрасца као и социјална и психолошка важност позадине понашања, од изузетног су значаја за даља истраживања.

Persons и Marks (1971) су урадули допуну истраживања Davis и Sines (1971) који су пронашли образац скорова на ММРІ 4–3 који се појавио код починилаца насилних кривичних дела. Они су на групи од 48 мушких осуђеника упоређивали већ споменути образац скорова на ММРІ са три најчешћа кривична дела насилних криминалаца. Дошло се до закључка да су особе са 4–3 образцем скорова починили значајно више насилних кривичних дела од других осуђеника. Тачније 85% њих има историју насилног криминала.

Иако осуђеници у пенитенцијарним установама, као група, имају тенденцију ка хомогенизацији скорова на ММРІ скали, у области повишених скорова на Пд, Sutker и Моан (1973) су спровели истраживање како би утврдили да саме суб–групе показују варијације на истим карактеристикама. Они су истраживање спровели на великом узорку у Луизијани, и дошли до закључка да осуђеници који су показали значајне проблеме у понашању у пенитенцијарним установама, показују, такође, и значајно више резултате на скали Ф и 9. Такође су се добили и високи скорови на Пд скали.

Panton је (1976) спроводио истраживање на узорку од испитаника који чекају извршење смртне казне и упоредио је резултате са узорком генералне популације осуђеника. Он је добио да осуђеници на смртну пресуду, добијају значајно више скорове на Па и Сц скалама у односу на остале осуђенике. Извео је закључак да је ММРІ открио код њих повећана осећања безнадежности, неуспеха, фрустрације, изолације и социјалне неприлагођености у односу на остале осуђенике.

Када су починиоци сексуалних деликата у питању, хипотеза о постојању разлика на димезијама личности, потврђена је само на скали Хи. Средина ранга на овој димензији је већа код починилаца сексуалних деликата. Добијени резултати су у складу са истраживањем које је 1977–године спровео Rader. У истраживању, су учествовали осуђеници за непримерено сексуално понашање у јавности, силовање и напад. Добијени резултати су показали да су они који су били осуђени за силовање имали далеко више скорове на Ф, Хс, Д, Ху, Пд, Па и Ст у односу на оне који су осуђени за непримерено сексуално понашање у јавности. Такође су имали повишене резултате на скалама Пд, Пт и Сц у односу на оне који су осуђени за напад. Силоватељи који су починили оба дела и напад и секс, на тесту су показивали високу психолошку

поремећеност у односу на оне који су починили само једно од наведених кривичних дела. Групни профил силоватеља може да се интерпретира на следећи начин: љути, делују иритирано, немирни, сумњичави, такође помало и депресивни, и анксиозни. Може се код њих приметити непредвидљивост и неадекватност у понашању и размишљању.

Jones, Beidleman и Fowler су (1981) обезбедили вулнерабилне информације у компаративном истраживању починилаца насилног и ненасилног криминала. ММРП скале које су доприниле највећој предикцији припадности одређеној групи су Ф, Па, Пт и Сц. Овакви добијени резултати су делимично у складу са нашим резултатима добијеним у овом истраживању где су утврђене значајне разлике између *рационалних убица* и *починилаца ненасилног криминала* на следећим скалама ММРП-ја: Л, Хс, Д, Па, Аг, Пт, Сц и Ма. Док на скалама Л и Пт већу средину ранга имају починиоци *ненасилног криминала*, на скалама Ф, Хс, Д, Па, Аг, Сц и Ма већу средину ранга имају *рационалне убице*. На основу резултата се може извести закључак да иако високо функционални починиоци насилног криминала – рационалне убице, нису покушавали да изманипулишу резултатима теста и да се покажу у бољем светлу за разлику од починиоца ненасилног криминала који су покушали да изманипулишу резултатима теста и да себе покажу у лепшем светлу. Такође, добијена је статистички значајна разлика између аритметичких средина *рационалних убица* и *виновника ненасилног криминала* на контролној скали Ф (виша је код рационалних убица). Ово је скала која региструје конфузно мишљење, атипично понашање или самопотцењивање, као и наглашавање сопствене патологије. Код рационалних убица уочљива је склоност пренаглашавања, чак и одређена врста поноса својим злочином. С друге стране, претпоставка да постоји статистички значајна разлика у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала потврђена је скалама Хс, Д, Хи, Ан, Пд, Па, Аг и Си. Код свих наведених скала, већу средину ранга имају *импулсивне убице*. Такође, утврђено је статистички значајно постојање разлике на контролној скали Ф и димензији личности Ци. аритметичке средине импулсивних убица /су веће од /аритметичких средина починилаца ненасилног криминала.

Guy, Platt, Zwerling и Bullock (1985) су испитивали ментално здравље 486 осуђеника (узраста 25 год) у Филаделфији, користећи ММРП између осталог. Чак две трећине испитаника су окарактерисани као ментално поремећени и потребна им је

хоспитализација у менталној институцији, како би примили адекватан третман, док су чак 34% показала високе скорове на свим скалама за идентификацију психопатологије.

Vorum и Grisso (1995) су скупили информације о коришћењу ММРП и ММРП-2 у сврху форензичких испитивања, и донели закључак да је ММРП најраспрострањеније коришћен упитник за криминалну евалуацију, чак 96% су пријавили да користе овај тест у свом раду.

Ogloff (1995) приказује одличан преглед коришћења ММРП-2 у форензичке сврхе. Прегледао је 279 случајева државног нивоа и 179 федералних случајева у којима је коришћен ММРП и ММРП-2. Закључио је да ММРП-2 може да буде веома значајан алат за форензичку процену, али исто тако указују да треба бити пажљив у интерпретацији резултата када нису укључени клинички случајеви.

Nieberding, Moore и Dematatis (2002) су описали значајан модел који користи резултате тестова и приватне информације о испитанику, како би предвидели потенцијални повратак осуђеника након пуштања на слободу, и потенцијалне проблеме пуштања на условну слободу. Њихов став је да ММРП и Роршах, може бити од велике користи у одређивању адекватног третмана и интервенција, као и евалуације терапијског процеса.

Megargee је (2006) написао књигу „Using the ММРП-2 in criminal justice and correctional settings: An empirical approach“, и обезбеђује резултате истраживања коришћења ММРП на великом узорку у пенитенцијарним установама.

Steffan, Morgan, Lee и Sellbom (2010) су спровели истраживање тако што су упоређивали моделе валидних индикатора, уместо поређења индивидуалних индикатора. Они су закључили да клиничари могу да користе ММРП-2 ефикасно као помоћно средство за процену малигности код осуђеника, ослањајући се на експлицитна упутства и користећи валидне индикаторе. Таквим контролисаним и квалитетним радом могуће је редуковати малициозно понашање.

Pennuto (2010) спроводи значајни преглед истраживања, коришћења ММРП-2 у процени осуђеника за тешко кривично дело убиство. Аутор указује на неколико разлога за коришћење ММРП-2: 1. Валидност скала и добијених информација, 2. ММРП-2 се интерпретира објективно, користећи спољашње, еперијски доказане корелације, 3. ММРП-2 и високу тест-ретест валидност, 4. има високу унутрашњу валидност скала, 5. постоје доста истраживања у врхунским часописима која у користила ММРП-2, 6.

Резултати добијени ММРП–2 су лаки за комуникацију са особом која нема едукацију из психологије, односно са осуђеницима.

Grover (2011) је урадио преглед литературе о корисности ММРП–2 у казнено–поправним институцијама. Она је указала на чињеницу да је ММРП–2 веома користан у казнено–поправним институцијама, јер је објективан и има стандардизоване скорове. У процени починилаца насилног кривичног дела – сексуални деликти, дошло се до закључка да су одређени скорови на скалама повишени, као нпр.: Л,Ф, Пд и Сц. Међутим, у последње време у спроведеним истраживањима дошло се до закључка да постоје разлике и у различитим случајевима починилаца насилног кривичног дела–сексуални деликти, у зависности који конкретан деликт је особа учинила.

Од свих променљивих које су спомињане као могући утицаји на кривичну склоност – старост, пол, раса, друштвено–економски статус (СЕС), радна снага, школа, религиозност, породични живот, и генетски утицаји (Lamre, 1982) – постоји једна која се појављује нетакнута, чак и када се остале варијабле контролишу. То је старост (Hirschi & Gottfredson, 1983; Wilson & Herrnstein, 1985). Неки се истраживачи питају да ли постоји било каква боља варијабла за предвиђање кривичне склоности од старости (Hirschi & Gottfredson, 1983). Истраживања су потврдила са су особе склоније да се упусте у кривична дела у узрасту између 15. и 30. године (Wilson & Herrnstein, 1985; Hirschi & Gottfredson, 1983; West & Farrington, 1973; Pyszczynski & Greenberg, 1985). Wilson & Herrnstein (1985) су дошли до података да 1980 Uniform Crime Report хапшења показује да је у САД преко 65% особа између 15 и 30 година старости ухапшено због имовинских кривичних дела, иако чине само око 25% укупног броја становника. Ово указује да мали проценат становништва може донети велики проценат имовинског или ненасилног злочина. Утицај културе, пола и расе према криминалитету је високо пропорцијална узрасту осуђеника. Наиме, највећи проценат починилаца кривичних дела је узраста између 15 и 30 година. У принципу, истраживања указују да, без обзира на културу, пол или расу, лица у оквиру сваке од групе имају тенденцију да буду веома криминално активна у доби од 15. до 30. године, са горњом старосном границом у просеку око 16. Иако је узраст за чињење злочина исти за ове три групе, постоји разлика у низу злочина почињених од стране мушкараца и жена и црнаца наспрам белаца. На пример, мушкарци су ухапшени за значајно већи број кривичних дела него жене (Wilson & Herrnstein, 1985), а ту је и већи проценат црнаца него белаца пријављених у статистици криминала (Pyszczynski & Greenberg,

1985; Wilson & Herrnstein, 1985). Када се узме у разматрање самоизвештај, разлика између црнаца и белаца постаје мања (Wilson & Herrnstein, 1985).

Zuckerman (1979) описује тип личности који је такође у вези са овим и може помоћи да се објасни зашто је узраст од 15. до 30. године/ толико склон криминалном понашању. Ова личност се зове личност која тражи сензације. Наиме, особе које су склоне девијантном понашању су особе које имају високу потребу за сензацијама и ту потребу задовољавају на социјално неприхватљив начин, криминалним понашањем. Он је први скренуо пажњу на чињеницу да су особе које се баве екстремним спортовима по типу личности јако сличне особама које су осуђиване за тешка кривична дела. И да треба истражити ту сличност, како би се превенирало девијантно понашање укључивањем тих особа у спортске активности, које би задовољиле њихову потребу за сензацијама.

Zuckerman (1979) је резимирао резултате истраживања везане за тражење сензација, а и потребе за активностима које носе са собом ризично понашање. Он говори да особе са високом потребом за тражењем сензација теже да се укључе у умерено ризичне активности. Они имају тенденцију да се пријаве за експерименте који пружају могућност неке нове и необичне врсте искуства. Особе које имају високу потребу за сензацијама су спремне да мењају и уживају у путовањима, чак и ако се ради о некој врсти ризика. Негативни животни стресори имају више утицаја на особе са ниском потребом за сензацијама него оне особе са високом. Ови подаци су у складу са моделом особа са ризичним понашањем, јер оне немају перцепцију ризичне ситуације иако је она реално потенцијално ризична за већину популације.

Оно што је занимљиво је/ да у овом истраживању претпоставка да постоји статистички значајна разлика у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала није потврђена. Образложење за овакве добијене резултате може бити чињеница да су особе које почине «рационално кривично дело», по природи сталожене и склоне планирању и чекању најповољнијег момента за извршење злочина.

Када су у питању починиоци насилног криминала–импулсивне убице, у тестирању разлика, на тесту којим се мери трагање за сензацијама, добијена је једна значајна разлика и то на димензији ЕС. Имају изражену жељу за тражењем нових искустава кроз чула и ум, живе неусаглашеним стилем живота са неконвенционалним

пријатељима. На овој димензији већу средину ранга има група *импулсивних убица* у поређењу са виновницима *ненасилних деликата*.

Код починилаца ненасилног криминала је потврђена значајно већа средина ранга на димензијама БС и ДИС, ако и на укупном скору у трагању за сензацијама.

Од димензија трагања за сензацијама, потврђене су статистички значајне разлике на БС, ЕС и ДИС. Средина ранга на димензијама БС и ДИС је већа код починилаца ненасилног криминала, док је код димензије ЕС, средина ранга већа код починилаца сексуалних деликата.

Brayshaw (1981) и Little (1995) су дискутовали о томе да ако се спорт и рекреација укључе у програм рехабилитације, онда они морају да се наставе и након пуштања на слободу. Једна од предности оваквог рехабилитационог програма је и могућност која се пружа затвореницима да вежбају адекватно социјално понашање у контролисаним околностима.

Постоји доста расправа на тему спорта и рекреације у затвору, које се фокусирају на истраживање физичке и менталне добробити осуђеника (Meek & Lewis, 2014). Према Vaiciulis, Kavaliauskas и Radisauskas (2011), једно објашњење за ову врсту истраживања је да су спорт и рекреација „постали главни облик активности који имају значајан утицај на осуђенике, физичко, ментално и социјално здравље у модерним затворским институцијама. У литератури, постоје докази који сугеришу да спортске и рекреативне активности имају позитиван утицај на физичко здравље осуђеника. Sabo (2001) је тврдио да учествовање осуђеника у спортским активностима „утиче на стварање здравог тела у нездравом средини“. Када се говори о позитивном утицају спортске активности, такође се мисли на превенирање коришћења психоактивних супстанци (Martos–Garcia et al., 2009; Stover & Thane, 2011), као на смањење здравствених сметњи како код старијих затвореника тако и код оних који пате од неке хроничне болести (Amtmann, Evans и Power, 2001; Perez–Moreno et al., 2007), побољшава генерално здравствено стање свих укључених у програм (Meek & Lewis, 2012; Nelson, Specian, Tracy, & DeMello, 2006; Vaiciulis et al., 2011; Verdot, Champely, Cle´ment, & Massarelli, 2010). Бављење спортом такође има велики позитивни утицај и на ментално здравље. Наиме, осуђеник који је био редовно укључен у спортске активности, пријавио је значајно побољшање у самопоуздању (Amtmann et al., 2001; Leberman, 2007; Ozano, 2008; Pedlar, Yuen, & Fortune, 2008; Sabo, 2001; Slater et al.,

1992), смањеном осећају анксиозности и стреса (Buckaloo, Krug, & Nelson, 2009; Martos– Garcia et al., 2009; Nelson et al., 2006), мање се осећа депресивно и безнадежно (Buckaloo et al., 2009; Cashin et al., 2008; Libbus, Genovese, & Poole, 1994), значајно побољшање сна (Elger, 2009), као и смањен ниво агресије и беса (Wagner, McBride, & Crouse, 1999). Битно је напоменути и потенцијално негативне стране спорта. Према Sabo (2001), неки осуђеници бављење спортом посматрају са друге стране нпр. „постани већи да би постао лошији, свој развој мишићне мускулатуре користи да би заплашио остале осуђенике и да би био доминантан“. Такође, спорт у неким ситуацијама може да пропагира антисоцијално понашање (Coalter, 2007; Meek, 2014). Meek и Lewis (2012), су скренули пажњу да уколико се нема адекватан надзор може повећати ризик од повреде.

Укључивање спорта у затворима има за циљ „промену образаца понашања осуђеника, од чињења кривичног дела до тога да не чини кривична дела“ (Bushway, Thornberry, & Krohn, 2003). Истраживањима која су се бавила овом темом ~~же~~ тежило се да се разуме и промени процес, у циљу давања одговора на питања како и зашто људи престају са чињењем кривичних дела (Farrall, 2002; Maruna, 2001; McNeill, 2004, 2006). Farrall (2002) је говорио о томе да постоје многи фактори који могу да утичу на то да особа престане са криминалним активностима; типичан разлог може бити тај да почне да ради нешто у чему он види значај и добит (нпр. посао, везу, пријатеље...), што га наведе на то да пожели да промени свој начин понашања. Meek (2014) се залагао за чињеницу да учешће осуђеника у спортским активностима, може да промовише развој социјално прихватљивих идентитета, и да има утицај на развој позитивних социјалних контаката који нису саставни део затворских услова, као што су тренери или волонтери.

Поред људи који раде у затвору (чувара, стручњака из одређених области и свих других са којима су осуђеници у контакту), спорт је намењен да помогне у рехабилитацији осуђеника (Brayshaw, 1981; Gras, 2005; Hagan, 1989; Leberman, 2007; Little, 1995; Medve, 1961; Meek & Lewis, 2014; Nelson et al., 2006; Stumbo & Little, 1991; Williams, Walker, & Streat, 2005). Упркос овој нашироко прихваћеној перцепцији, постоје лимитирана емпириска истраживања која су доказ овој теорији да спорт помаже у рехабилитацији осуђеника за тешкиа кривична дела (Lewis & Meek, 2012).

Концепт рехабилитације и рекреације кроз спорт је често називан терапеутском рекреацијом или радном терапијом (Aguilar & Asmussen, 1990; Aguilar, 1986; Mahon & Bullock, 1991). Постоји теорија да у циљу извлачења максималног потенцијала из

рехабилитације, терапеутска рекреација мора да поседује следеће елементе: објективне циљеве, стручно особље, и адекватну опрему и објекте. Уз све то, такве услове у затвору треба посматрати као право а не као привилегију (Aguilar, 1986; Brayshaw, 1981; McIntosh, 1986; Stumbo & Little, 1991).

Иако је ограничена, литература која подржава утицај терапеутске рехабилитације у затвору/ је у порасту. Leberman (2007) је дошао до закључка да су на Новом Зеланду, осуђеници, који су били укључени у едукативни програм на отвореном, показали значајан напредак у односу на оне који нису имали ту могућност. Осуђеници који су били укључени у физичку активност су рекли да су осетили невероватан напредак у следећем: научили су нове вештине, развили су самопоуздање, унапредили су социјалну комуникацију и развили одбрамбене механизме неопходне за даљи опстанак у затвореном простору. У три месеца интервјуисања осуђеника, учесници су извештавали о континуираном коришћењу и учењу нових вештина. Нелсон и сар. (2006) у студији рехабилитационог програма америчких осуђеника дошли су до закључка да бављење спортом у условима у којима су се они налазили, има значајан утицај на редукцију понашања и коришћења психоактивних супстанци. Такође, у студији Француских осуђеника, Gras (2005) је пронашао да бављење спортским активностима непосредно пред пуштање на слободу невероватно помаже око поновног укључивања у друштво. Такође, дошао је до закључка да бављење спортом помаже у редукцији стереотипа и предрасуда везаних за особе које су биле на одслужењу казне (Gras, 2005).

Иако постоје бројне студије које подржавају теорију о племенитом утицају бављења спортом у затворским условима, ипак постоје и оне теорије које се боре против таквог става. Frey и Delaney (1996) су истраживали улогу бављења спортом код осуђеника у Америци. Њихов закључак је да су осуђеници у јако малом броју желели да учествују у спортским активностима, и самим тим су дошли до закључка да бављење било каквим видом рекреације и нема неки позитивни утицај на осуђенике (Frey & Delaney, 1996). McIntosh (1986) је истраживао понашање осуђеника из три мање групе (Афро Американци, Латино Американци и Америкацни индијанског порекла) везано за одбацивање теорије да је спорт рехабилитационо оруђе. Дошао је до закључка да су само Афроамериканци прихватили и имали позитивну повратну информацију везану за чињеницу да спорт заиста може да помогне у рехабилитацији осуђеника.

Gallant, Sherry & Nicholson (2014), спровели су велико истраживање у Аустралији у затвору који се налази у близини Мелбурна. Они су истраживали позитиван утицај бављења спортом како осуђеника тако и популације ван затворских услова. Програм који су спровели је показао не само утицај на физичко и ментално здравље осуђеника, већ је показао и значајан позитивни утицај и на социјалну комуникацију комплетне затворске популације. Учесници су известили да им спорт и рекреација пружа алтернативно растерећење физичке тензије, као и безбедан и контролисан „издувни вентил“ за пражњење беса и агресије. У жељи да се редукује тензија на индивидуалном нивоу, програм је системски редуковао тензију на системском нивоу у секторима у којима је програм спроведен. Ово не значи да спорт и рекреација могу да имају утицај на апсолутно све проблеме понашања, од нестрпљења до невероватне агресије, у затвореним условима, већ се сугерише да спортски програм може да помогне у ослобађању већег дела тензије у затвореним и контролисаним условима. Овакви резултати истраживања нам указују на значајну везу спорта са менталним здрављем осуђеника. У поређењу са истраживањем које је спровео Сабо (2001), јасно се види потреба за даљим радом који ће обухватити, не само индивидуалну добит бављења спортом, већ и целокупну добит заједнице у контролисаним условима.

Gallant, Sherry & Nicholson (2014), иако се наведено истраживање није бавило утицајем бављења спорта ван затворских услова, односно нису се бавили испитивањем онога шта се дешавало када су осуђеници након одслужења казне пуштени на слободу, неколико њих се ипак јавило и рекло да су наставили да се баве спортом и након пуштања као и да им спорт помаже како би унапредили себе. Бивши осуђеници верују да им вештине које су научили бавећи се спортом и рекреацијом у затвору помажу да избегну да поново почине злочин. Изведен је закључак, да, уколико се по одслужењу казне, укључе у одређене спортске активности, могуће је да се избегне поновно враћање на старо јер им се на тај начин обезбеђује потребна подршка и помоћ у очувању здравих образаца понашања. Једна од изјава бивших осуђеника је „имам разлога да се радујем нечему и размишљам о будућности уместо да се вратим на старо и дружим са истим пријатељима као и пре престапа“. Ови налази су у складу са истраживањем које је спровео Меек (2014) и у коме се наводи да спорт може да обезбеди индивидуалне вештине и знања да помогну осуђеницима да се држе подаље од криминалног понашања.

Као што сам раније напоменула, Brayshaw (1981) и Little (1995) су говорили о томе да уколико се спорт и рекреација укључе у рехабилитацију осуђеника, онда је неопходно да се са таквим активностима настави и онда када се осуђеници пуне на слободу. Један од могућих исхода рехабилитације може бити могућност да се адекватно и на социјално прихватљив начин утоли потреба за сензацијама, у контролисаном окружењу. Сви који учествују у програму служе као модели понашања осуђеницима; тренери служе као модели тако што намећу „правила игре“. И на крају, гостујући предавачи служе као узор тиме што помажу у изражавању и дискусији релевантних ствари (у току рада са осуђеницима у КЗП Ниш, довела сам као предавача нашег истакнутог фудбалског репрезентативца и рекордера по броју наступа за сениорску репрезентацију Србије Сава Милошевића и директора „А“ селекције).

У спроведеном истраживању у нишком КПЗ–у потврђена је значајна разлика између починилаца насилних деликата – *рационалних убица* и починилаца *ненасилног криминала* у укупном скору става према борилачким спортовима. Виши ранг става према борилачким вештинама имају рационалне убице. На ставовима према фудбалу и према стоном тенису разлика између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала није утврђена.

На укупном скору ставова према шаху нема разлике између аритметичких средина рационалних убица и починилаца ненасилног криминала.

Импулсивне убице имају већу средину ранга на скору ставова према борилачким спортовима у поређењу на починиоцима *ненасилног криминала*. На ставовима према фудбалу и стоном тенису нема значајних разлика између група.

Нема статистички значајних разлика између испитиваних група у ставовима према шаху.

Није потврђена разлика у аритметичким срединама између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала ни у ставовима према шаху; ни када су ставови према фудбалу, стоном тенису и борилачким спортовима у питању нема значајности разлика у ранговима код испитиваних група.

У ставовима према наведеним спортовима није потврђена претпостављена разлика између насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала.

Такође, ни у ставовима према шаху нема значајних разлика између насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала.

Хипотеза о постојању значајних разлика у ставу према фудбалу, стоном тенису и борилачким спортовима између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала није потврђена.

Ни у ставу према шаху нису потврђене значајне разлике између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала.

Истраживањима којима су се бавили Леберман (2007), Нелсон и сар. (2006) и Грас (2005), подржавају теорију да спорт и рекреација позитивно делују на рехабилитацију осуђеника за тешка кривична дела. Програм који су они спроводили је направљен тако да олакша ресоцијализацију осуђеника за тешка кривична дела када се пусте на слободу и укључе у друштво. Они по пуштању на слободу могу да наставе са спортским активностима. Општински програми су тако структурисани да развојем неколико подржавајућих програма, у великој мери редукују криминално понашање индивидуе.

Конзистентност упоредних истраживања о утицају и важности спортских програма на „разбијање“ монотоног затворског живота, је и више него очигледан (Aguilar, 1986; Crutchfield, Garrette и Worrall, 1981; Mahon & Bullock, 1991; Martos–Garcia et al., 2009; Medve, 1961; Murtaza et al., 2011; Sabo, 2001; Stumbo & Little, 1991). На пример, спортски програми имају утицај на смањење досаде коју провоцира строго структурисана средина. Не би требало никако потценити утицај који има спорт на горе наведено. Рекреација у таквим условима активира осећај задовољства, јер се мења свакодневна рутина/ и тиме утиче на опште расположење како индивидуе тако и целог сектора (Mahon & Bullock, 1991).

8. ЗАКЉУЧАК

На основу добијених резултата, а у складу са постављеним циљевима, задацима и хипотезама, могу се донети следећи закључци:

- Постоје значајне разлике у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X1/1 у потпуности прихвата.
- Не постоје значајне разлике у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X1/2 у потпуности одбацује.
- Постоје значајне разлике у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X1/3 у потпуности прихвата.
- С обзиром да постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала и у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала, а не постоје значајне разлике у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – рационалних убица и починилаца ненасилног криминала, хипотеза X1 се делимично прихвата.
  - Постоје значајне разлике у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X2/1 у потпуности прихвата.
  - Постоје значајне разлике у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X2/2 у потпуности прихвата.
  - Постоје значајне разлике у ставу према одређеном спорту између

починилаца насилних деликата – импулсивних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X2/3 у потпуности прихвата.

- С обзиром да постоје статистички значајне разлике у све три потхипотезе, хипотеза X2 се у потпуности прихвата.
  - Постоје значајне разлике у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X3/1 у потпуности прихвата.
  - Постоје значајне разлике у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X3/2 у потпуности прихвата.
  - Не постоје значајне разлике у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X3/3 у потпуности одбацује.
- С обзиром да постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала и у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала, а не постоје у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – психопатолошки мотивисаних убица и починилаца ненасилног криминала, хипотеза X3 се делимично прихвата.
  - Постоје значајне разлике у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – сексуални деликти и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза X4/1 у потпуности прихвата.

- Постоје значајне разлике у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза Х4/2 у потпуности прихвата.
- Не постоје значајне разлике у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза Х4/3 у потпуности одбацује.
- С обзиром на то да постоје статистички значајне разлике у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – сексуални деликти и починилаца ненасилног криминала и у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала, а не постоје разлике у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – сексуалних деликата и починилаца ненасилног криминала, хипотеза Х4 се делимично прихвата.
  - Не постоје значајне разлике у психопатолошким димензијама личности између починилаца насилних деликата – провалника и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза Х5/1 у потпуности одбацује.
  - Не постоје значајне разлике у тражењу сензација између починилаца насилних деликата – провалника и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза Х5/2 у потпуности одбацује.
  - Не постоје значајне разлике у ставу према одређеном спорту између починилаца насилних деликата – провалници и починилаца ненасилног криминала, тако да се хипотеза Х5/3 у потпуности одбацује.
- С обзиром да не постоје статистички значајне разлике у све три потхипотезе, хипотеза Х5 се у потпуности одбацује.

На основу добијених резултата може се доћи до закључка да су починиоци насилног криминала, рационалне убице, склони хипохондријази и испољавању депресивних симптома као и параноидним интерпретацијама (мада треба бити опрезан јер осуђеници генерално имају склоности ка параноидним интерпретацијама због

специфичности услова у којима се налазе). Рационалне убице су такође латентно агресивне у смислу способности да дуго и пажљиво планирају извршење кривичног дела. Такође се у току истраживања показала склоност ка конфузном и бизарном мишљењу. Оно што је интересно да у односу на починиоце ненасилних кривичних деликата немају вишу потребу ка сензацијама, или је вешто прикривају и контролишу, али поседују већу преференцију ка борилачким стортовима у односу на остале испитанике.

С друге стране, импулсивне убице су склоне потискивању и негирању, што на крају доводи до кулминације и импулсивног реаговања у ситуацијама када за то није време. Склони су депресији али и незрелом и импулсивном понашању у социјалним интеракцијама и интерпретацијама социјалних ситуација. Такође, поседују одређени степен латентне агресивности, али и манифестне, с обзиром да су се добили високи скорови на скали Пд, која претежно покрива манифестну агресивност. Склони су еуфоричном понашању као и хиперактивности.

Оно што је интересно у овом раду је да су починиоци ненасилног криминала по карактеристикама личности склонији депресији, незрелом и импулсивном понашању као и агресивности како манифестне тако и латентне у односу на психопатолошки мотивисане убице. Једно од објашњења тога је то што смо код тестирања ненасилних криминалаца тестирали провалнике који иако спадају у ненасилне криминалце ипак имају одређени поремећај личности чим су у стању да провале и отму туше власништво. Може се десити да су психопатолошки мотивисане убице вешти «манипулатори» па су тако и тестирање успели да изманипулишу у своју корист и вешто се прикажу у бољем светлу него то то заиста јесте.

Још један интересантан податак је да су починиоци ненасилног криминала исказали већу потребу за тражењем сензација у односу на починиоце насилног криминала што је у супротности са нашим очекивањем. Објашњење таквих добијених резултата може лежати у тестовима који су коришћени у овом раду, и добијени резултати су одличан увод у даље радове из ове области како би се установили разлози оваквих резултата. Даља истраживања би могла да се посвете трагању за објашњењем оваквих резултата.

Оно што је од самог старта било очекивано је то да су починиоци насилних кривичних дела генерално показали веће интересовање и склоност ка борилачким

спортовима и агресивнијем виду понашања, што може да буде одлична смерница за даље увођење ових спортова у казнено-поправне институције.

Улога спорта у казнено-поправним институцијама је веома сложена. Спортски програми могу да унапреде психичко и физичко здравље; такође могу бити веома ефикасно оруђе у контролисању агресивног понашања осуђеника. Неки научници говоре о томе да је инклузија спорта и рекреације, морално питање, мислећи на право осуђеника на уживање. Оно што је у овом истраживању представљало додатни изазов је контролисано затворско окружење.

Иако добијени резултати дају одличан увид на утицај спорта у затворским условима, постојали су одређени изазови и ограничења у раду. Прво, само тестирање је било пуно изазова из разлога што сам морала да улазим у затворени део и да их тестирам у заједничкој просторији, пролазећи притом кроз њихове спаваоне. Друго, с обзиром на сензитивност материјала, постојало је неколико етичких разматрања, која су се тичала сакупљања приватних података осуђеника.

Постоји потреба за већим истраживањем, како би се употпунила наша знања везана за имплементирање спортских и рекреативних програма у нашим пенитенцијарним установама. Оно што се може надаље радити јесте спровођење истраживања у већем броју институција како са високим тако и са ниским надзором. Оно што је велики проблем у нашим казнено-поправним институцијама јесте да не постоји подела сектора по извршењу кривичног дела, већ су сви бораве у мешаним павиљонима. Тако да у спаваонама можете срести некога ко је починио превару, или ухваћен због мале количине дроге за личну употребу, до они који су извршили вишеструко кривично дело, као што је силовање са смртним исходом. Оно што сам покушала да сазнам јесте који спорт највише преферирају осуђеници тешких кривичних дела и како се он може искористити у рехабилитацији истих. Добијени резултати би могли да се искористе како би се проширило знање и корисност спорта у оваквим условима. Такође, уколико би пројекат попримио веће размере, могуће је укључити и остале припаднике популације (тренере, предаваче итд.), како би напредак и утицај спорта био што већи. На тај начин би се помогло осуђеницима да развију адекватне социјалне вештине.

Коначно, у даљим истраживањима могли би се искористити ови резултати, како би се развили пројекти ресоцијализације осуђеника за тешка кривична дела и ненасилног криминала, коришћењем спорта у ту сврху. Добијени резултати јасно стварају слику о корисности учешћа осуђеника у спортским активностима. С тим у вези, улога спорта у транзицији прилагођавања заједници након одслужене казне, може бити велика.

9. ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање: „Димензије личности, тежња ка сензацијама и преференције ка одређеним споровима код починилаца насилних кривичних дела и ненасилних криминалаца“, је комплексно и има одређени теоретски значај. У овом истраживању се полази од идеје да починиоци насилних кривичних дела, у зависности од тежине почињеног криминала, имају одређену структуру личности и потребу за сензацијама, које се манифестују антисоцијалним и девијантним понашањем.

Резултати и закључци истраживања имаће потенцијални допринос у разумевању и објашњењу димензија личности, тежњи ка сензацијама и преференција ка одређеним спортовима код починилаца насилних кривичних дела и ненасилних криминалаца.

Овај допринос, између осталог, може се манифестовати у бољој идентификацији тежње ка сензацијама и утицаја на испољавање тежње ка узбуђењима и антисоцијалном и девијантном понашању.

У складу са тим, добијени резултати, евентуално, могу корисно да послуже као научна, заснована полазна основа за адекватни приступ планирању, програмирању, спровођењу и контроли физичких активности, чиме ће ово истраживање добити праву употребну и практичну вредност. Планирана физичка активност може утицати на конструктивно каналисање енергије и тежње ка сензацијама на социјално прихватљив и адекватан начин. Адекватно усмеравање деструктивне енергије може бити од велике помоћи у процесу ресоцијализације преступника.

10. ЛИТЕРАТУРА

1. Aguilar, T. (1986). Recreation—An untapped source. *Corrections Today*, 48, 173–175.
2. Aguilar, T., & Asmussen, K. (1990). An exploration of recreational participation patterns in a correctional facility. *Journal of Offender Counseling Services Rehabilitation*, 14, 67–78.
3. Aluja, A., Garcia, O., & Garcia, L. F. (2003). Relationships among extraversion, openness to experience, and sensation seeking. *Personality and Individual Differences*, 35, 671–680.
4. Amtmann, J., Evans, R., & Powers, J. (2001). Measured and perceived effects of a correctional wellness program. *Corrections Compendium*, 26(9), 1–6.
5. Australian Bureau of Statistics (2011a). *Australian demographic statistics* (Cat. No. 3101) Canberra, Australia: Australian Bureau of Statistics.
6. Australian Bureau of Statistics (2011b). *Prisoners in Australia* (Cat. No. 4517) Canberra, Australia: Australian Bureau of Statistics.
7. Boli, E., Popović, D. A., & Hošek–Momirović, A. (2009). *Sport i kriminal*. Centar za multidisciplinarna istraživanja Fakulteta za sport i fizičko vaspitanje. Univerzitet u Prištini.
8. Bookman, E. B., Taylor, R. E., Adams–Campbell, L., & Kittles, R. A. (2002). DRD4 promoter SNPs and Gender effects on Extraversion in African Americans. *Mol Psychiatry*, 7 (7), 786–9.
9. Bouter, L. M., Knipschild, P. G., Feij, J. A., & Volovich, A. (1988). Sensation seeking and injury risk in downhill skiing. *Personality and Individual Differences*, 9, 667–673.
10. Borum, R., & Grisso, T. (1995). Psychological test use in criminal forensic evaluations. *Professional Psychology. Research and Practice*, 26, 465–473.
11. Bratko, D., & Butković, A. (2004). Pet veliki h faktora ličnosti i predviđanje traženja uzbuđenja kod adolescenata i njihovih roditelja. *Suvremena psihologija*, 1, 65–76.
12. Brayshaw, R. D. (1981). The future of correctional recreation. *Journal of Physical Education and Recreation*, 52(4), 53–58.
13. Buckaloo, B. J., Krug, K. S., & Nelson, K. B. (2009). Exercise and the low–security inmate changes in depression, stress, and anxiety. *Prison Journal*, 89, 328–343.
14. Bushway, S. D., Thornberry, T. P., & Krohn, M. D. (2003). Desistance as a developmental process: A comparison of static and dynamic approaches. *Journal of Quantitative Criminology*, 19(2), 129–153.
15. Carlo, G., Okun, M. A., Knight, G. P., & Guzman, M. R. (2004). The interplay of traits and motives on volunteering: agreeableness, extraversion and prosocial value motivation. *Personality and Individual Differences*, 38, 1293–1305.
16. Capuano, M., & Vanzi, P. (1998). *Porte aperte*. Esperienze di sport negli istituti penitenziari. Rome, Uisp–press.
17. Cashin, A., Potter, E., & Butler, T. (2008). The relationship between exercise and hopelessness in prison. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 15, 66–71.

18. Clark, J. H. (1952). The relationship between MMPI scores and psychiatric classification of Army general prisoners. *Journal of Clinical Psychology*, 8, 86–89.
19. Cleckley, H. (1976). *The mask of sanity* (5th Ed.). Sent Louis, MO: Mosby.
20. Clinard, M. B. (1957). *Sociology of deviant behavior*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
21. Cloninger, C. R. (1987). A systematic method for clinical description and classification of personality variants. A proposal. *Archives of general psychiatry*, 44, 573–588.
22. Coalter, F. (2007). *A wider social role for sport: Who's keeping the score?* London, United Kingdom: Routledge.
23. Cooper, M. L., Wood, P. K., Orcutt, H. K., & Albino, A. (2003). Personality and predisposition to engage in risky or problem behavior. *Journal of personality and social psychology*, 84, 390–410.
24. Cox, R. H. (2005). *Psihologija sporta*. Naklada Slap.
25. Crabbe, T. (2000). A sporting chance? Using sport to tackle drug use and crime. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 7, 381–391.
26. Creyer, E. H., William T. R., & Deborah E. (2003), Risky Recreation: An Exploration of Factors Influencing the Likelihood of Participation and the Effects of Experience. *Leisure Studies*, 22 (7), 239–253.
27. Crutchfield, E., Garrette, L., & Worrall, J. (1981). Recreation's place in prisons: A survey report. *Parks and Recreation*, 16(2), 35–39.
28. Davis, K. R. & Sines, J. O. (1971). An antisocial behavior pattern associated with a specific MMPI profile. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 36, 229–234.
29. De Maeyer, M. (2005). *Literacy for special target groups: prisoners*. Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2006, Literacy for Life, Unesco.
30. Ebstein, R.P. (2006). The molecular genetic architecture of human personality: beyond self-report questionnaires. *Molecular psychiatry*, 11, 427–445.
31. Elger, B. S. (2009). Prison life: Television, sports, work, stress and insomnia in a rem and prison. *International Journal of Law and Psychiatry*, 32, 74–83.
32. Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1977). The place of impulsiveness in a dimensional system of personality description. *British journal of social and clinical psychology*, 16, 57–68.
33. Farrall, S. (2002). *Rethinking what works with offenders: Probation, social context and desistance from crime*. Cullompton, Australia: Willan.
34. Franques, P., Auriacombe, M., Piquemel, E., Verger, M., Brisseau-Gimenez, S., Grabot, D., & Tignol, J. (2003). Sensation seeking as a common factor in opioid dependent subjects and high risk sport practicing subjects: A cross-sectional study. *Drug and Alcohol Dependence*, 69, 121–126.
35. Foucault, M. (1977). *Discipline and punishment*. The birth of the prison. New York, Vintage.
36. Franken, R. E. (2005). *Psychologia motywacji*. (The Penguin Dictionary of Psychology. In Polish). Warszawa: Scholar.
37. Frey, J. H., & Delaney, T. (1996). The role of leisure participation in prison. *Journal of Offender Rehabilitation*, 23, 79–89.

38. Fry, F. D. (1949). A study of the personality traits of college students, and of state prison inmates as measured by the Minnesota Multiphasic Personality Inventory. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 28, 439–449.
39. Zuckerman, M., Eysenck, S. B. G., & Eysenck, H. J. (1978). Sensation seeking in England and America: cross-cultural, age and sex comparisons. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 46, 139-149.
40. Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking: Beyond the optimal level of arousal*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
41. Zuckerman, M. (1983). Sensation seeking and sports. *Personality and Individual Differences*, 4, 285–293.
42. Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., Joireman, J., Teta, P., & Kraft, M. (1993). A comparison of tree structural models for personality: The Big Three, the Big Five, and the Alternative Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 757–768.
43. Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. New York: Cambridge University Press.
44. Zuckerman, M., & Cloninger, C. R. (1996). Relationships between Cloninger's, Zuckerman's, and Eysenck's dimensions of personality. *Personality and Individual Differences*, 21, 283–285.
45. Zuckerman, M., Kuhlman, D. M. (2000). Personality and risk-taking: Common biosocial factors. *Journal of personality*, 68, 999–1029.
46. Zuckerman, M. (2002). *Zuckerman–Kuhlman Personality Questionnaire (ZPKQ): An alternative five-factor model*. In B. De Raad, M. Pervigini (Eds.) *Big Five Assessment* (pp. 377–396), Hogrefe and Huber Publishers.
47. Zuckerman, M. (2006). *Sensation seeking and risky behavior*. Washington: American Psychological Association.
48. Gallant, D., Sherry, E., & Nicholson, M. (2014). Recreation or rehabilitation? Managing sport for development programs with prison populations. *Sport Management Review*, 45-56.
49. Gelernter, J., Kranzler, H., Coccaro, E., Siver, L., New, A., & Mulgrew, L. C. (1997). D4 dopamine-receptor (DRD4) alleles and novelty seeking in substance-dependent, personality-disorder and control subjects. *American Journal of Human Genetics*, 61(5), 1144–1152.
50. Golubović, G. (1998). *Hipotetska transgresija i konformiranje sa autoritetom kod maloletnih prestupnika*. Doktorska disertacija, Medicinski fakultet Univerzitet u Beogradu.
51. Gorin, C. (1919). *The English convict*. London.
52. Graham, S. (2006). *Personality, sensation seeking and motivation differences between high and low risk volunteer groups*. Psychology Undergraduate thesis collection. Edinburgh: University of Edinburgh.
53. Gras, L. (2005). *Inmates on sports – related leaves: A decisive experience*. Champ Pénal. Penal Field2.
54. Gras, L. (2005). *Le sport en prison*. Paris, l'Hamattan.
55. Grover, B. L. (2011). The Utility of MMPI–2 Scores with a Correctional Population & Convicted Sex Offenders. *Psychology*, 2, 638–642.

56. Guy, E., Platt, J. J., Zwerling, I., & Bullock, S. (1985). Mental health status of prisoners in an urban jail. *Criminal Justice & Behavior*, 12, 29–53.
57. Hagan, J. (1989). Role and significance of sport / recreation in the penal system. *Prison Service Journal*, 75, 9–11.
58. Hathaway, S. R., & McKinley, J. C. (1951). *Minnesota Multiphasic Personality Inventory*. Manual revised 1951. The Psychological Corporation, New York.
59. Harpur, T. J., Hare, R. D., & Hakistan, R. (1989). Two-factor conceptualization of psychopathy: Construct validity and assessment implications. *Psychological assessment*, 1, 6–17.
60. Hirschi, T., & Gottfredson, M. (1983). *The American Journal of Sociology*, 89 (3), 552-584.
61. Horvath, P., Zuckerman, M. (1993). Sensation seeking, risk appraisal, and risky behavior. *Personality and Individual Differences*, 14, 41–52.
62. Jaspers, K. (1978). *Opšta psihopatologija*. Prosveta–Savremena administracija.
63. Jacobs, J. (1977). *Stateville: the penitentiary in mass society*. Chicago, University of Chicago press.
64. Jacobson, J. & Wirt, R. D. (1969). MMPI profiles associated with outcomes of group psychotherapy with prisoners. In J.N. Butcher (Ed.). *Recent developments in the use of the MMPI* (pp. 191–206). New York: McGraw–Hill.
65. Jones, T., Beidleman, W. B., & Fowler, R. D. (1981). Differentiating violent and nonviolent prison inmates by use of selected MMPI scales. *Journal of Clinical Psychology*, 37, 673– 678.
66. Kapamadžija, B. (1981). *Ubistvo, psihopatologija i sudska psihijatrija*. Matica Srpska, Novi Sad.
67. Kelly, T. H., Robbins, G., Martin, C. A., Fillmore, M. T., Lane, S. D., Harrington, N. G., & Rush, C. R. (2006). Individual differences in drug abuse vulnerability: d–amphetamine and sensation–seeking status. *Psychopharmacology*, 189, 17–25.
68. Kreč, D., Kračfeld, R.S., & Balaki, I. (1972). *Pojedinac u društvu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
69. Krueger, R. F., Schmutte, P. S., Caspy, A., Moffitt, T. E., Campbell, K., & Silva, P. A. (1994). Personality traits and linked too crime among man and woman: Evidence form a birth cohort. *Journal of abnormal psychology*, 103, 328–338.
70. Lafollie, D., & Scanff, C. (2007). Recherche de sensations, de ´sinhibition et pratique de sports a` risque: quelques pistes de réflexion. *Annales Médico Psychologiques*, 166, 794–798.
71. Lampe, P.E. (1982). Interethnic dating: reasons for and against. *International Journal of Intercultural Relations*, 6 (2), 115-126.
72. Lawton, M. P., & Kleban, M. H. (1965). Prisoners' faking on the MMPI. *Journal of Clinical Psychology*, 21, 269–271.
73. Leberman, S. (2007). Voices behind the walls: Female offenders and experiential learning. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 7, 113–120.
74. Levenson, M. R. (1990). Risk taking and personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (6), 1073–1080.

75. Lewis, G., & Meek, R. (2012). *The role of sport in reducing reoffending among young men in prison: Assessing the evidence base*. Forensic Update, 12–18. Abstract retrieved from Royal Holloway University of London database.
76. Libbus, M. K., Genovese, J. A., & Poole, M. J. (1994). Organized aerobic exercise and depression in male county jail inmates. *Journal of Correctional Health Care*, 2, 5–16.
77. Little, S. (1995). Research on recreation in correctional settings. *Parks & Recreation*, 30(2), 7.
78. Lissek, S., & Bass, J. M. P. (2005). Sensation Seeking and the Aversive Motivational System. *Emotion*, 5, 396–407.
79. Lynam, D. R., Caspy, A., Moffitt, T. E., Wikstrom, P. H., Loeber, R., & Novak, S. (2000). The interaction between impulsivity and neighborhood context offending: The effects off impulsivity are stronger in poorer neighborhoods. *Journal of abnormal psychology*, 109, 563–574.
80. Mahon, M. J., & Bullock, C. C. (1991). Recreation and corrections: Are view of the literature over the past two years. *Correctional Recreation Today*, 5, 7–15.
81. Martos–Garcia, D., Devis–Devis, J., & Sparkes, A. C. (2009). Sport and physical activity in a high security Spanish prison: An ethnographic study of multiple meanings. *Sport, Education and Society*, 14, 77–96.
82. Maruna, S. (2001). *Making good: Howex–convicts reformandre build their lives*. Washington, DC: American Psychological Association.
83. Mannheim, K. (1960). *Ideology and Utopia*. London: Routledge (first published 1936).
84. McCourt, W. F., Gurrera, R. J., & Cutter, H. S. (1993). Sensation seeking and novelty seeking. Are they the same? *The Journal of nervous and mental disease*, 181(5), 309–312.
85. McIntosh, M. (1986). The attitudes of minority inmates towards recreation programs asa rehabilitative tool. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 10(1–2), 107–113.
86. McNeill, F. (2004). Desistance, rehabilitation and correctionalism: Developments and prospects in Scotland. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 43, 420–436.
87. McNeill, F. (2006). Adesistance paradigm for offender management. *Criminology and Criminal Justice*, 6, 39–62.
88. Megargee, E. I. (2006). *Using the MMPI–2 in criminal justice and correctional settings: An empirical approach*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
89. Medve, W. J. (1961). A survey of recreation in penal institutions. *Journal of Correctional Education*, 11(4), 10–11.
90. Meek, R. (2014). *Sport in prison: Exploring the role of physical activity in correctional settings*. New York, NY: Routledge.
91. Meek, R., & Lewis, G. (2012). The role of sport in promoting prisoner health. *International Journal of Prisoner Health*, 8, 117–130.
92. Meek, R., & Lewis, G. (2014). The impact of a sports initiative for young men in prison: Staff and participant perspectives. *Journal of Sport & Social Issues*, 38(2), 95–123.
93. Milas, G. (2004). *Ličnost i društveni stavovi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
94. Morrongiello, B. A., & Lasenby–Lessard, J. (2011). Understanding risk compensation in

- children: Experience with the activity and level of sensation seeking play role. *Accident Analysis and Prevention*, 43, 1341–1347.
95. Morris, L., Sallybanks, J., Willis, K., & Makkai, T. (2003). *Sport, physical activity and antisocial behaviour*. Retrieved from Australian Institute of Criminology website <http://www.aic.gov.au/documents/9/C/C/%7B9CC8CDD4-CF5B-4F2C-8D9A-AA1FA76889B8%7DRPP49.pdf>
  96. Mraković, M., Juras, V., & Metikoš, D. (1972). Relacije između konativnih faktora i angažovanosti kineziološkim aktivnostima. *Kineziologija*, 2(1), 52–58.
  97. Munafò, M. R., Yalcin, B., & Willis–Owen, S. A. Fl, J. (2008). Association of the Dopamine D4 Receptor (DRD4) Gene and Approach–Related Personality Traits: Meta–Analysis and New Data. *Society of Biological Psychiatry*, 63, 197–206.
  98. Murtaza, S. T., Uddin, R., Imran, M., & Bari, M. A. (2011). Probing study on facilities of competitive sports in district jail, Lucknow (India). *European Journal of Business and Management*, 3(8), 69–76.
  99. Nelson, M., Specian, V. L., Tracy, N. C., & DeMello, J. J. (2006). The effects of moderate physical activity on offenders in a rehabilitative program. *Journal of Correctional Education*, 57, 276–285.
  100. Nieberding, R. J., Moore, J. T., & Dematatis, A. P. (2002). Psychological assessment of forensic psychiatric outpatients. *International Journal of Offender Therapy & Comparative Criminology*, 46(3), 350–363.
  101. Nichols, G. (2004). Crime and punishment and sports development. *Leisure Studies*, 23, 177–194.
  102. Ogloff, J. R. P. (1995). *The legal basis of forensic application of the MMPI–2*. In Y. S. Ben–Porath, J. R. Graham, G. C. N. Hall, R. D. Hirschman, & M. S. Zaragoza (Eds.), *Forensic applications of the MMPI–2*. Thousand Oaks, CA: Sage (pp. 18–47).
  103. Ozano, K. A. (2008). *The role of physical education, sport and exercise in a female prison* (Doctoral dissertation), Retrieved from <http://hdl.handle.net/10034/84838>.
  104. Panton, J. H. (1976). Personality characteristics of death–row prison inmates. *Journal of Clinical Psychology*, 32, 306–309.
  105. Patriksson, G. (1995). *Sport et activité physique, in CDDS, Le rôle du sport dans la société: santé socialisation, économie*. Strasbourg: Les éditions du Conseil de l'Europe, 123–142.
  106. Pedlar, A., Yuen, F., & Fortune, D. (2008). Incarcerated women and leisure: Making good girls out of bad? *Therapeutic Recreation Journal*, 42(1), 24–36.
  107. Pennuto, T. O. (2010). Murder and the MMPI–2: The Necessity of Knowledgeable Legal Professionals, *Golden Gate University Law Review*, 34(2), 340–391.
  108. Perez–Moreno, F., Camara–Sanchez, M., Tremblay, J., Riera–Rubio, V., Gil–Paisan, L., & Lucia, A. (2007). Benefits of exercise training in Spanish prison inmates. *International Journal of Sports Medicine*, 28, 1046–1052.
  109. Perez, J., & Torrubia, R. (1985). Sensation seeking and antisocial behavior in a student sample. *Personality and individual differences*, 6, 401–403.
  110. Persons, R. W., & Marks, P. A. (1971). The violent 4–3 MMPI personality type. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 36(2), 189–196.

111. Pyszczynski, T., & Greenberg, J. (1985). Depression and performance for self-focusing stimuli after success and failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (4), 1066-1075.
112. Rader, C. M. (1977). MMPI profile types of expositors, rapists, and assaulters in a court services population. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 45, 61–69.
113. Rebert, A. S. (2000). *Słownik psychologii*. (The Penguin Dictionary of Psychology. In Polish). Warszawa: Scholar.
114. Roberti, J. W. (2004). A review of behavioral and biological correlates of sensation seeking. *Journal of Research in Personality*, 38, 256–279.
115. Romero, E. Luengo, A., & Sobral, J. (2001). Personality and antisocial behavior: Study of temperamental dimensions. *Personality and individual differences*, 31, 329–348.
116. Rosen, E., & Mink, S. H. (1961). Desirability of personality traits as perceived by prisoners. *Journal of Clinical Psychology*, 17, 147–151.
117. Roth, M., Hammelstein, P., & Brähler, E. (2007). Beyond a youthful behavior style—age and sex differences in sensation seeking based on need theory. *Personality and Individual Differences*, 43, 1839–1850.
118. Rosenbloom, T. (2003). Risk evaluation and risky behavior of high and low sensation seekers. *Social Behavior and Personality*. Preuzeto u veljači 2009 s http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3852/is_200301/ai_n9199540
119. Reuter, M., & Hennig, J. (2005). Association of the functional catechol—O-methyltransferase VAL158MET polymorphism with the personality trait of extraversion. *Neuroreport*, 16, 1135–1138.
120. Russell, G. W., & Arms, R. L. (1998). Toward a social psychological profile of wood — be rioters. *Aggressive behavior*, 24, 219–226.
121. Russell, G. W. (2003). Sports riots: A social psychological review. *Aggression and violent behavior*, 9, 353–378.
122. Sabo, D. F. (2001). *Doing time, doing masculinity: Sports and prison*. In D. F. Sabo, T. A. Kupers, & W. J. London (Eds.), *Prison masculinities*. Philadelphia, PA: Temple University Press.
123. Sandford, R. A., Armour, K. M., & Warmington, P. C. (2006). Re-engaging disaffected youth through physical activity programmes. *British Educational Research Journal*, 32, 251–271.
124. Simon, S., & Perez, J. (1991). Sensation seeking and antisocial behavior in a junior student sample. *Personality and individual differences*, 12, 965–966.
125. Singer, M. (1994). *Kriminologija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
126. Schneider, D. J. (1966). *Self-presentation as function of prior success or failure and expectation of feed-back of created impression*. Dissertation, Dept. of Psychology, Stanford University.
127. Schneider, K. (1966). *Klinische Psychopathologie*. Georg Thieme Verlag. Stuttgart.
128. Schuessler, K. F., & Cressey, D. R. (1950). Personality Characteristics of Criminals. *American Journal of Sociology*, 55 (5), 476–484.
129. Schweizer, T. S. (2004). *An Individual Psychology of Novelty Seeking, Creativity and Innovation*. In Psychology, Erasmus University Rotterdam.

130. Slater, J., Groves, D., & Lengfelder, J. (1992). Correctional recreation and its impact self-esteem components of prison inmates. *Psychology: A Journal of Human Behaviour*, 29, 27–39.
131. Smith, R. E. (1955). *Personality configurations of adult male penal populations as revealed by the MMPI*. Doctoral dissertation, University of Minnesota, 1955.
132. Smith, A., & Waddington, I. (2004). Using 'sport in the community schemes' to tackle crime and drug use among young people: Some policy issues and problems. *European Physical Education Review*, 10, 279–298.
133. Stover, H., & Thane, K. (2011). *Towards a continuum of care in the EU criminal justice system: A survey of prisoners' needs in four countries* (Estonia, Hungary, Lithuania, Poland) (vol. 20). Retrieved from European Commission website http://ec.europa.eu/eahc/documents/news/HIV_AIDS_in_Europe_2011/Towards_a_Conti-nuum_of_Care_in_the_EU.pdf
134. Steffan, J. S., Morgan, R. D., Lee, J., & Sellbom, M. (2010). A Comparative analysis of MMPI–2 malingering detection models among inmates. *Assessment*, 17(2), 185–196.
135. Stumbo, N., & Little, S. (1991). Implications for leisure services with in carcerated women. *Therapeutic Recreation Journal*, 25(2), 49–62.
136. Sutker, P. B., & Moan, C. E. (1973). Prediction of socially maladaptive behavior within a state prison system. *Journal of Community Psychology*, 1, 74–78.
137. Tellegen, A. (1985). Structure of mood and personality and their relevance to assessing anxiety with an emphasis on self-report. In A. H. Tuma, J. D. Maser (Ed.) *Anxiety and anxiety disorders* (681–706). Hillsdale, NY: Erlbaum.
138. Vaiciulis, V., Kavaliauskas, S., & Radisauskas, R. (2011). Inmates' physical activity as part of the health ecology. *Central European Journal of Medicine*, 6, 679–684.
139. Verdot, C., Champely, S., Clement, M., & Massarelli, R. (2010). Physical practice as a means to limit the noxious effects of prison confinement: Impact of a physical program on prisoners' perceived health and psychological well-being. *Psychologie du Travail et des Organisations, Psychology of Work and Organisations*, 16, 63–78.
140. Wagner, M., McBride, R., & Crouse, S. (1999). The effects of weight-training exercise on aggression variables in adult male inmates. *Prison Journal*, 79, 72–89.
141. Walmsley, R. (2005). World prison population list. London, International centre for prison studies; Weiss, O. (2006). Identity reinforcement in sport: revisiting the symbolic interactionist legacy. *International Review for the Sociology of Sport*, 31, 393–406.
142. Walmsley, R. (2012). *World prison population list* (9th ed.). London, United Kingdom: International Centre for Prison Studies.
143. West, D. J. & Farrington, D. P. (1973). *Who Becomes Delinquent?* London: Heinemann.
144. Williams, D., Walker, G. J., & Streat, W. B. (2005). Correctional recreation on death row: Should pardon be granted? *Journal of Offender Rehabilitation*, 42, 49–67.
145. Wilson, J. Q., & Herrnstein, R. J. (1985). *Crime and Human Nature*. New York: Simon and Schuster.

ПРИЛОГ

Разлика између починилаца кривичног дела

	врста казне	Н	средина ранга
L скала	рационалне убице	27	54.67
	импулсивне убице	28	72.09
	психопатолошки инспирисане убице	27	75.61
	сексуални деликти	24	68.67
	провалици	30	71.07
K скала	рационалне убице	27	58.24
	импулсивне убице	28	66.89
	психопатолошки инспирисане убице	27	92.91
	сексуални деликти	24	54.29
	провалици	30	68.63
Hs – Хипохондријаза	рационалне убице	27	85.48
	импулсивне убице	28	85.63
	психопатолошки инспирисане убице	27	32.30
	сексуални деликти	24	72.90
	провалици	30	66.30
D– Депресија	рационалне убице	27	85.59
	импулсивне убице	28	90.80
	психопатолошки инспирисане убице	27	29.50
	сексуални деликти	24	68.63
	провалици	30	67.30
Hu – Хистерија	рационалне убице	27	73.48
	импулсивне убице	28	85.66
	психопатолошки инспирисане убице	27	46.98
	сексуални деликти	24	77.10
	провалици	30	60.48
An – Анксиозност	рационалне убице	27	68.07
	импулсивне убице	28	96.41
	психопатолошки инспирисане убице	27	44.17
	сексуални деликти	24	71.27
	провалици	30	62.52
Pd – Психопатске девијација	рационалне убице	27	69.50
	импулсивне убице	28	102.36
	психопатолошки инспирисане убице	27	34.87
	сексуални деликти	24	72.81
	провалици	30	62.82
Pa – Параноја	рационалне убице	27	84.02
	импулсивне убице	28	92.57
	психопатолошки инспирисане убице	27	28.22
	сексуални деликти	24	71.58
	провалици	30	65.85

Ag – Агресивност	рационалне убице	27	79.54
	импулсивне убице	28	94.95
	психопатолошки инспирисане убице	27	31.31
	сексуални деликти	24	72.27
	провалици	30	64.33
Pt – Психастенија	рационалне убице	27	57.35
	импулсивне убице	28	71.93
	психопатолошки инспирисане убице	27	64.54
	сексуални деликти	24	78.40
	провалици	30	70.98
Sc – Схизофренија	рационалне убице	27	89.81
	импулсивне убице	28	73.48
	психопатолошки инспирисане убице	27	43.11
	сексуални деликти	24	64.25
	провалици	30	70.92
Ma – Хипоманија	рационалне убице	27	88.06
	импулсивне убице	28	79.14
	психопатолошки инспирисане убице	27	44.93
	сексуални деликти	24	68.40
	провалици	30	62.27
Si – Социјална инкопатибилност	рационалне убице	27	79.07
	импулсивне убице	28	99.77
	психопатолошки инспирисане убице	27	40.72
	сексуални деликти	24	61.98
	провалици	30	60.02

	L	K	Hs	D	Hу	An
χ^2	4.637	15.479	33.687	40.661	16.274	25.293
сс	4	4	4	4	4	4
сиг	.327	.004	.000	.000	.003	.000

a Kruskal Wallis Test

b Grouping Variable: vrsta.kazne

Добијене су значајне разлике на димензијама личности K, Hs, D, Hу, An.

	Pd	Pa	Ag	Pt	Sc	Ma	Si
χ^2	41.465	43.262	39.424	4.341	20.156	19.245	35.280
сс	4	4	4	4	4	4	4
сиг	.000	.000	.000	.362	.000	.001	.000

a Kruskal Wallis Test

b Grouping Variable: vrsta.kazne

Такође, постоје значајне разлике на Pd, Pa, Ag, Sc, Ma и Si.

	врста казне	Н	средина ранга
Узбуђење – Тежња ка узбуђењима и авантурама	рационалне убице	27	54.06
	импулсивне убице	28	75.02
	психопатолошки инспирисане убице	27	73.91
	сексуални деликти	24	77.40
	провалици	30	63.43
Досада – Осетљивост на досаду	рационалне убице	27	73.48
	импулсивне убице	28	66.57
	психопатолошки инспирисане убице	27	62.15
	сексуални деликти	24	55.52
	провалици	30	81.92
Искуство – Тежња ка искуству	рационалне убице	27	54.11
	импулсивне убице	28	81.20
	психопатолошки инспирисане убице	27	58.15
	сексуални деликти	24	89.50
	провалици	30	62.12
Дезинхибиција	рационалне убице	27	73.50
	импулсивне убице	28	72.57
	психопатолошки инспирисане убице	27	59.89
	сексуални деликти	24	56.67
	провалици	30	77.42
ССС	рационалне убице	27	59.65
	импулсивне убице	28	77.95
	психопатолошки инспирисане убице	27	56.72
	сексуални деликти	24	72.27
	провалици	30	75.23

	Узбуђење	Досада	Искуство	Дезинхибиција	ССС
χ^2	6.996	7.632	17.119	6.104	6.593
сс	4	4	4	4	4
сиг	.136	.106	.002	.192	.159

a Kruskal Wallis Test

b Grouping Variable: vrsta.kazne

Добијена је значајна разлика између починилаца кривичних дела на димензији искуство.

	врста казне	Н	средина ранга
SD фудбал	рационалне убице	27	71.11
	импулсивне убице	28	65.45
	психопатолошки инспирисане убице	27	64.57
	сексуални деликти	24	71.06
	провалици	30	70.48
SD стони тенис	рационалне убице	27	58.35
	импулсивне убице	28	69.84
	психопатолошки инспирисане убице	27	69.24
	сексуални деликти	24	81.75
	провалици	30	65.12
SD борилачки	рационалне убице	27	92.48
	импулсивне убице	28	79.02
	психопатолошки инспирисане убице	27	56.07
	сексуални деликти	24	58.94
	провалици	30	55.93

	SD.fudbal	SD.stoni.tenis	SD.borilacki
χ^2	.734	4.774	19.175
Сс	4	4	4
сиг	.947	.311	.001

Значајна разлика је добијена на ставовима према борилачким спортовима.

	Ф	сс	сиг.
F скала	7.524	4,131	.000
Сi – Листа критичних ајтема	6.927	4, 131	.000
ставови према шаху	1.383	4, 131	.243

На скалама F и Si су добијене статистички значајне разлике између починилаца кривичних дела.

Табела: тест вишеструког поређења између група

	(И) врста казне	(Ј) врста казне	разлика у АС (И-Ј)	сиг
F	рационалне убице	психопатолошки инспирисане убице	3.111	.001
	импулсивне убице	психопатолошки инспирисане убице	4.899	.000
		сексуални деликти	2.964	.002
		провалници	2.814	.002
	сексуални деликти	психопатолошки инспирисане убице	1.935	.046
	провалници	психопатолошки инспирисане убице	2.085	.023
C _i	рационалне убице	психопатолошки инспирисане убице	3.222	.003
	импулсивне убице	рационалне убице	2.245	.037
		психопатолошки инспирисане убице	5.467	.000
		провалници	2.993	.005
	сексуални деликти	психопатолошки инспирисане убице	3.574	.002
провалници	психопатолошки инспирисане убице	2.474	.019	

Контролна скала F, значајно је више израженија код рационалних убица, импулсивних убица, починилаца сексуалних деликата и провалника у поређењу са психопатолошки инспирисаним убицама. Такође, F скала је значајно виша код импулсивних убица него код починилаца сексуалних деликата и провалника.

C_i димензија је значајно више изражена код рационалних убица, импулсивних убица, починилаца сексуалних деликата и провалника у поређењу са психопатолошки инспирисаним убицама. Такође, ова димензија је значајно виша код импулсивних убица него код провалника.

ММРІ

датум _____

презиме _____ очеве име _____ име _____
датум рођења _____ старост _____ пол _____ м./ж.

1. Имам добар апетит. Т Н
2. Врло сам друштвен. Т Н
3. Често ми се учини да ствари које видим нису реалне. Т Н
4. Ујутру се обично будим свеж и одморан. Т Н
5. Бука ме лако пробуди. Т Н
6. Често сам сретао људе који су сматрани за стручњаке, а који нису били ништа бољи од мене.
Т Н
7. Повремено толико добро чујем да ми то већ смета. Т Н
8. Сада сам способан за рад као што сам и раније био. Т Н
9. Једном или више пута недељно имам пролив. Т Н
10. Уверен сам да ми живот пружа само оно најгоре. Т Н
11. Мој отац је био добар човек. Т Н
12. Често ми се чини као да имам неку кнедлу у грлу. Т Н
13. Било је тренутака када сам осећао велику жељу да напустим кућу. Т Н
14. Мислим да је за мене најбоље да ћутим када се налазим у некој невољи. Т Н
15. Понекад помишљам на ствари које су исувише ружне да бих могао о њима да говорим. Т Н
16. Више пута недељно мучи ме киселина у желуцу. Т Н
17. Понекад имам нападе смеха или плача које не могу да контролишем. Т Н
18. Често сам разочаран у људе. Т Н
19. С времена на време опседнут сам духовима. Т Н
20. Моје расуђивање је боље него икад раније. Т Н
21. Било би боље када би скоро сви закони били укинута. Т Н
22. Често зажелим да опет будем дете. Т Н
23. Чини ми се да ме нико не разуме. Т Н
24. Физички сам здрав као и већина мојих пријатеља. Т Н
25. Тешко ми је да се концентришем на неки задатак или посао. Т Н
26. Да ме људи нису ометали, сигурно бих имао више успеха. Т Н
27. Понекад ми се чини да су се тешкоће нагомилале у толикој мери да их нећу моћи савладати.
Т Н
28. Повремено налазим задовољство у томе да будем повређен од неког кога волим.
Т Н
29. Често сам забринут за своје здравље. Т Н
30. Кадкад имам жељу да псујем. Т Н
31. Већином бих радије седео и сањарио, него радио било шта. Т Н
32. Повремено осећам потребу да поразбијам све око себе. Т Н

33. Једном недељно или чешће облије ме врућина без икаквог видљивог разлога. Т Н
34. Моја породица не воли посао који сам изабрао (или ћу изабрати). Т Н
35. Често ме боли цела глава. Т Н
36. Догодило ми се да по неколико дана, недеља или чак месеци нисам ништа урадио, јер се напосто нисам могао ничега прихватити. Т Н
37. У младости сам више пута био истериван из школе због недисциплине. Т Н
38. Понекад налазим задовољство у томе да повредим особе које иначе волим. Т Н
39. Понекад ми падне на памет нека неважна мисао, која ме данима прогони. Т Н
40. Живот ми је углавном промашен. Т Н
41. Врло често имам стомачне сметње. Т Н
42. Ја сам важна личност. Т Н
43. Сматрам да пуно људи преувеличавају своју несрећу да би задобили симпатије или помоћ других. Т Н
44. Волео сам свог оца. Т Н
45. Понекад слажем. Т Н
46. Желео бих да будем срећан као што други људи изгледају срећни. Т Н
47. Око себе видим предмете, животиње и људе које други људи не виде. Т Н
48. Понекад дражим животиње. Т Н
49. Верујем да је већина људи способна да лаже да би напредовала. Т Н
50. Мислим да ипак вреди живети. Т Н
51. Човек који је способан и хоће да ради, има пуно изгледа да успе. Т Н
52. Мене је лако победити у дискусији. Т Н
53. Имам довољно самопоуздања. Т Н
54. Често ми се трзају мишићи. Т Н
55. Понекад су ми мисли текле брже него што сам их могао изговорити. Т Н
56. Верујем да се против мене кује завера. Т Н
57. У појединим деловима тела чешће осећам жмарце, горење, пецкање или утрнулост. Т Н
58. Кад останем сам, чујем необичне ствари. Т Н
59. Често патим од болова у пределу срца и у грудима. Т Н
60. Догађа ми се да остављам за сутра оно што би требало да урадим данас. Т Н
61. Смита ми када се други шале на мој рачун. Т Н
62. Често имам осећање као да сам учинио нешто погрешно или зло. Т Н
63. Дешавало ми се да осетим неку необичну слабост у мишићим, па чак и да будем одузет.
Т Н
64. Ружне и страшне речи падају ми често на ум и не могу да их се ослободим. Т Н
65. Готово се убек осећам срећним. Т Н
66. У школи ми је било врло непријатно да говорим пред разредом. Т Н
67. Често имам осећај притиска у глави или носу. Т Н
68. Врло ретко се свађам са члановима своје породице. Т Н
69. Неки људи се понашају тако надмено и заповеднички да имам потребу да учиним баш супротно од онога што траже. Т Н

70. Ја никада нисам био ни у ког заљубљен. Т Н
71. Веома често жалим због ствари које сам учинио. Т Н
72. Често осећам као да имам тесан обруч око главе. Т Н
73. Имам утисак да неко контролише моје мисли. Т Н
74. Понекад осећам потребу да повредим себе или неког другог. Т Н
75. Када се не осећам најбоље обично нисам ни за шта. Т Н
76. Ја сам исто толико бистар и способан као и већина људи око мене. Т Н
77. Често ни сам не могу да схватим зашто сам био нерасположен и џангризав. Т Н
78. Био сам преплашен неким поступцима неких чланова моје породице. Т Н
79. Забринут сам да ћу се од нечега разболети. Т Н
80. Неко има нешто против мене. Т Н
81. Плашим се и зло ми је када видим крв. Т Н
82. Критике и пребацивања ме страшно погађају. Т Н
83. Многи моји снови односе се на сексуалне ствари. Т Н
84. У школи сам неколико пута био упућен директору због недисциплине. Т Н
85. Патим од честих стомачних тегоба. Т Н
86. Имам утисак да ме прате. Т Н
87. Забринут сам због новца. Т Н
88. Устручавам се да сам уђем у неку просторију у којој се већ налазе на окупу људи који међусобно разговарају. Т Н
89. Моје је понашање углавном под утицајем обичаја моје околине. Т Н
90. Моје понашање за столом није увек тако добро код куће као кад сам у друштву. Т Н
91. Ја тачно знам ко је одговоран за већину мојих невоља. Т Н
92. Понекад се заиста осећам бескорисним. Т Н
93. Немам мира и срећан само када лутам или путујем. Т Н
94. Волим да сам окружен људима. Т Н
95. У последњих неколико година претежно сам се осећао добро. Т Н
96. Имао сам страх од људи или ствари за које сам знао да ми не могу учинити зло. Т Н
97. Чини ми се да сам често био кажњаван без разлога. Т Н
98. Нити мршавим нити се дебљам. Т Н
99. Често су ми неке ствари у животу измакле зато што нисам могао довољно брзо да се одлучим. Т Н
100. Често ме пре спавања узнемиравају разне мисли или бриге. Т Н
101. Смета ме када ме људи питају за савете или ме прекидају на неки други начин док радим нешто важно. Т Н
102. Често искашљавам или повраћам крв. Т Н
103. Лако запалачем. Т Н
104. Догађа ми се да паднем у несвест. Т Н
105. Када бих могао да уђем у биоскоп а да не платим карту и да будем сигуран да ме не виде, ја бих то урадио. Т Н
106. Неко је покушао да ме отрује. Т Н

107. Раније сам много боље разумевао оно што читам него сада. Т Н
108. Теме ми је понекад врло осетљиво. Т Н
109. Ја волим да читам и да сазнам што виђе о стварима на којима радим. Т Н
110. Мој сексуални живот је задовољавајући. Т Н
111. Толико се добро осећам, да ми се чини да се никад нисам осећао боље. Т Н
112. С мојом памећу нешто није у реду. Т Н
113. Волео сам школу. Т Н
114. Моје је памћење потпуно у реду. Т Н
115. Налазим задовољство у многим и разноликим играма и креативним активностима. Т Н
116. Мени је неугодно да будем непристојан у друштву, чак и под условом да су други очигледно непристојни. Т Н
117. Моја је мајка била добра жена. Т Н
118. Могу дуго да читам а да ми се очи не заморе. Т Н
119. Готово сви моји рођаци су у добрим односима самном. Т Н
120. У игри више волим да победим него да изгубим. Т Н
121. Страхујем да бих могао полудети. Т Н
122. Тешко ми је да започнем разговор када сретнем непознате особе. Т Н
123. Плашим се да радим са новцем. Т Н
124. Водим рачуна о томе шта други мисле о мени. Т Н
125. Имам непријатеље који заиста желе да ми нашkode. Т Н
126. Имам обичај да бројим ствари које ми нису важне, на пример сијалице, стабла у парку, итд.
Т Н
127. Добијам онолико наклоности (симпатија) колико ми треба. Т Н
128. Слух ми је по свој прилици исто тако добар као и код већине других људи. Т Н
129. Чини ми се да сам врло несрећна особа. Т Н
130. Често осећам општу слабост. Т Н
131. Ја сам против тога да се просјацима даје новац. Т Н
132. Има људи који покушавају да украду моје мисли. Т Н
133. Веома сам стидљив. Т Н
134. Верујем да су моји греси неопростиви. Т Н
135. Волим познанством са значајним особама јер се због тога и ја осећам важнијим.
Т Н
136. У мојој породици има много мање слоге и љубави него у другим породицама. Т Н
137. Укућани се односе према мени више као према детету него као према одраслом.
Т Н
138. Често пређем на другу страну улице, како не бих срео неког кога сам видео. Т Н
139. Често ми се дешава да осетим лупање срца или да изгубим дах. Т Н
140. Могу да спавам дању али не и ноћу. Т Н
141. Разочарао сам се у љубав. Т Н
142. Имам потешкоћа у одржавању равнотеже у ходу. Т Н

143. Чини ми се да ће скоро свако слагати ако тиме може да се извуче из неке неприлике. Т Н
144. Одмах заборавим шта ми људи кажу. Т Н
145. Све што једем има исти укус. Т Н
146. Понекад имам осећање да могу да се одлучујем веома лако. Т Н
147. Претерано сам пио алкохолна пића. Т Н
148. Пазим да у ходу не станем на пукотине у плочнику. Т Н
149. Имао сам такве нападе у којим нисам могао контролисати шта чиним или говорим, али сам знао шта се око мене догађа. Т Н
150. Међу онима које познајем има и оних које не волим. Т Н
151. Врло сам религиозан (бише него већина људи). Т Н
152. Нека интересантна ствар може скоро увек да ме извуче из рђавог расположења. Т Н
153. Често се дешава да сам забринут због нечега. Т Н
154. Понекад нисам могао одолети да нешто не украдем. Т Н
155. Често сањам о стварима за које је најбоље да их задржим за себе. Т Н
156. Моји родитељи су ми често приговарали због друштва у коме сам се кретао. Т Н
157. Лако се разљутићу али се брзо умирим. Т Н
158. Волео сам своју мајку. Т Н
159. Понекад сам забринут због свог изгледа. Т Н
160. Врло често се дешава да други погрешно схвате оно што ја чиним. Т Н
161. Тешко ми је да нешто отпочнем. Т Н
162. Готово увек стрепим за неког или нешто. Т Н
163. Непријатно ми је када видим како животиње пате. Т Н
164. Без устручавања тражим помоћ. Т Н
165. Догађа ми се да помало оговарам. Т Н
166. Родитељи и породица налазе ми више мана него што их имам. Т Н
167. Једном недељно или чешће постајем веома узбуђен. Т Н
168. Сигурније је немати поверење ни у кога. Т Н
169. Болове имам ретко или их уопште немам. Т Н
170. Углавном очекујем да успем у ономе што радим. Т Н
171. Волео бих да ме не узнемиравају мисли о сексу. Т Н
172. Имам периоде када се осећам живахан и весео без неког нарочитог разлога. Т Н
173. Сигуран сам да се говори о мени. Т Н
174. Волим децу. Т Н
175. Свакодневно попијем необично велику количину воде. Т Н
176. Често сам био принуђен да „истерујем“ правду. Т Н
177. С времена на време пун сам енергије. Т Н
178. Осећам утрнуlost на једном или више делова коже. Т Н
179. Ја сам увек озлојеђен када се неки криминалац извуче од заслужене казне, захваљујући вештом адвокату. Т Н
180. Понекад на изборима гласам за човека о коме врло мало знам. Т Н
181. Једном или више пута у животу учинило ми се да је неко покушао да ме хипнозом наведе да нешто урадим. Т Н

182. Врат ми се често оспе црвеним печатима. Т Н
183. Обично морам да станем и размислим пре него што нешто учиним, чак и када се ради о безначајним стварима. Т Н
184. Неко покушава да изврши утицај на моју душу. Т Н
185. Када сам у друштву увек имам тешкоћа да се сетим погодне теме за разговор. Т Н
186. Често ми зуји или звони у ушима. Т Н
187. Већина оних који ме познају, воли ме. Т Н
188. Осетљивији сам него већина људи. Т Н
189. Имао сам нарочите и необичне доживљаје. Т Н
190. Мој свакодневни живот пун је ствари које ме не интересују. Т Н
191. Само врло ретко имам затвор (тврду столицу). Т Н
192. Патим од напада мучнине и повраћања. Т Н
193. Као дете учествовао сам у ситним крађама. Т Н
194. Сан ми је испрекидан и поремећен. Т Н
195. Понекад се насмејем и понекој „масној“ шали. Т Н
196. Када кад изгледа да им ум ради спорије него обично. Т Н
197. Често сам морао да примам наредбе од неког ко је знао мање него ја. Т Н
198. Верујем да је мој породични живот исто толико пријатан као и већина људи које познајем.
Т Н
199. Било је тренутака у току мог живота када сам чинио неке ствари а да се касније нисам тога сећао. Т Н
200. Вид ми је и сада добар као што је и раније годинама био. Т Н
201. Чак и када сам у друштву са другим људима, већином се осећам усамљеним. Т Н
202. Волео бих да могу да будем првак. Т Н
203. Више пута ми се дешавало да одустанем од нечега, јер нисам веровао у своје способности.
Т Н
204. Волим да разговарам о сексу. Т Н
205. Напет сам. Т Н
206. У возу или аутобусу радо започињем разговор са непознатим особама. Т Н
207. Радо идем на друштвене скупове да бих био са људима. Т Н
208. Осећам се сигурно. Т Н
209. Претерано се трзам на сваки шум. Т Н
210. Понекад се разљутићу. Т Н

SEMANTIČKI DIFERENCIJAL ZA SPORT

Smatram da je fudbal:

1. agresivan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	neagresivan
2. naporan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nenaporan
3. nepredvidiv	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	predvidiv
4. zahtevan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nezahtevan
5. za mene neprihvatljiv	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	za mene prihvatljiv
6. brz	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	spor
7. kontaktni	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nekontaktni
8. hladan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	topao
9. prljav	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	plemenit
10. dosadan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	zabavan
11. grub	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nežan
12. bezosećajan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	osećajan
13. odbojan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	privlačan
14. opasan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	bezopasan
15. dinamičan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	statičan

SEMANTIČKI DIFERENCIJAL ZA SPORT

Smatram da je stoni tenis:

1.	naporan	/ / / / / / / / / /	nenaporan
2.	prljav	/ / / / / / / / / /	plemenit
3.	dinamičan	/ / / / / / / / / /	statičan
4.	dosadan	/ / / / / / / / / /	zabavan
5.	impulsivan	/ / / / / / / / / /	pribran
6.	odbojan	/ / / / / / / / / /	privlačan
7.	grub	/ / / / / / / / / /	nežan
8.	brz	/ / / / / / / / / /	spor
9.	kontaktni	/ / / / / / / / / /	nekontaktni
10.	rizičan	/ / / / / / / / / /	nerizičan
11.	opasan	/ / / / / / / / / /	bezopasan
12.	napet	/ / / / / / / / / /	opušten
13.	zahtevan	/ / / / / / / / / /	nezahtevan
14.	za mene neprihvatljiv	/ / / / / / / / / /	za mene prihvatljiv
15.	agresivan	/ / / / / / / / / /	neagresivan

SEMANTIČKI DIFERENCIJAL ZA SPORT

Smatram da je šah:

1. odbojan	/ / / / / / / / / /	privlačan
2. opasan	/ / / / / / / / / /	bezopasan
3. dosadan	/ / / / / / / / / /	zabavan
4. nepredvidiv	/ / / / / / / / / /	predvidiv
5. zahtevan	/ / / / / / / / / /	nezahtevan
6. napet	/ / / / / / / / / /	opušten
7. rizičan	/ / / / / / / / / /	ne rizičan
8. naporan	/ / / / / / / / / /	nenaporan
9. hladan	/ / / / / / / / / /	topao
10. prljav	/ / / / / / / / / /	plemenit
11. bezosećajan	/ / / / / / / / / /	osećajan
12. dinamičan	/ / / / / / / / / /	statičan
13. nemiran	/ / / / / / / / / /	miran
14. netolerantan	/ / / / / / / / / /	tolerantan
15. za mene neprihvatljiv	/ / / / / / / / / /	za mene prihvatljiv

SEMANTIČKI DIFERENCIJAL ZA SPORT

Smatram da su borilački sportovi:

1. nepredvidiv	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	predvidiv
2. prljav	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	plemenit
3. dosadan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	zabavan
4. hladan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	topao
5. odbojan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	privlačan
6. rizičan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nerizičan
7. agresivan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	neagresivan
8. grub	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nežan
9. bezosećajan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	osećajan
10. opasan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	bezopasan
11. dinamičan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	statičan
12. naporan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nenaporan
13. zahtevan	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nezahtevan
14. brz	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	spor
15. kontaktni	/ _ / _ / _ / _ / _ / _ /	nekontaktni

SS

Upitnik koji imaš pred sobom pripremljen je sa namerom da se ispitaju faktori koji uzrokuju traženje senzacija.

Upitnik je anoniman, a rezultati istraživanja će se koristiti isključivo u naučne svrhe. Molimo te da pažljivo pročitaš pitanja i daš što iskreniji odgovor na svako od njih.

Na pitanja odgovaraš zaokruživanjem T (tačno) ili N (netačno), u zavisnosti od tvog mišljenja. Ne postoje tačni i netačni odgovori tako da slobodno možeš da iskažeš svoje mišljenje.

Hvala na saradnji

1. Volim da imam nova i uzbudljiva iskustva i osećanja, čak i ako su malo zastrašujuća T N
2. Volim da radim stvari samo radi uzbuđenja. T N
3. Ponekad volim da radim „lude“ stvari samo radi zabave. T N
4. Ponekad volim da radim stvari koje su malo zastrašujuće T N
5. Uživam da se upustim u novu situacija kada ne mogu da predvidim kako će sve ispasti T N
6. Sve u životu ću probati bar jednom T N
7. Više volim prijatelje koji su uzbudljivi i nepredvidivi T N
8. Volim „divlje“ nesputane žurke T N
9. Volim život u kome stalno putujem i stalno sam u pokretu, sa puno promena i uzbuđenja T N
10. Za sebe bih reko da sam impulsivna osoba T N
11. Volim da istražujem nepoznati grad ili delove grada čak i ako postoji mogućnost da se izgubim T N
12. Voleo bih da krenem na put bez prethodnog plana, karata i redova vožnje T N
13. Pre nego što počnem komplikovan posao, sve pažljivo isplaniram. T N
14. Veoma retko potrošim mnogo vremena na detaljima planiranja unapred T N
15. Obično počinjem novi posao bez mnogo planiranja unapred o tome kako ću to uraditi. T N
16. Obično dobro razmislim pre nego uradim nešto T N
17. Često impulsivno radim stvari T N
18. Često me toliko ponesu nove i uzbudljive stvari i ideje tako da ne razmišljam o mogućim komplikacijama T N
19. Često menjam interesovanja T N

КПЗ У НИШУ
СЛУЖБА ЗА ТРЕТМАН
22.12.2014.

за Нишу

ПРЕДМЕТ: Тестирање осуђених лица у циљу израде докторске дисертације

У циљу израде докторске дисертације на тему „Психолошке димензије личности, тражење сензације и преференције спортова код насилних и ненасилних криминалаца“, на Филозофском факултету у Нишу, департамент за психологију, мр Дина Јоксимовић има одобрење Директора Управе (бр.704-00-1/2014-03-498), којим јој је омогућено тестирање осуђених лица у овом Заводу.

За тестирање се добровољно пријавило 118 осуђених лица (списак у прилогу).

Тестирање ће се обавити засебно за сваку васпитну групу у складу са распоредом дневних активности. Потребно је обезбедити присуство и несметан рад осуђених лица у ТВ сали.

Тестирање ће трајати најдуже два сата.

НАЧЕЛНИК СЛУЖБЕ
ЗА ТРЕТМАН
Светозар Шаркић

НАЧЕЛНИК СЛУЖБЕ
ЗА ОБЕЗБЕЂЕЊЕ
Дејан Панић

УПРАВНИК
Александар Грбовић

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ
Управа за извршење
кривичних санкција
Број: 704 00-1/2014-03-498
Датум: 07.07.2014. године
Београд
ДМ

Дина Јоксимовић

Николе Пашића 20/8
НИШ

Поводом Ваше молбе и допуне од 19.06.2014. године, обавештавам Вас да сам сачинио изјаву у циљу изјаве докторске дисертације на Филозофском факултету у Нишу - Департамент за психологију, на тему „Психолошке димензије личности, тражење сензација и преференција спортова код **насилних и ненасилних криминалаца**“, обавите истраживање на добровољној основи, тестирањем осуђеника у Казнено-поправном заводу у Нишу.

О свим релевантним детаљима, договорите се непосредно са господином Александаром Грбовићем управником Казнено-поправног завода у Нишу на тел. 018 4561 140.

С поштовањем,

ДИРЕКТОР
др Милан Стевовић

Milica Petrovic

ČELNICI FSS U KAZNENO-POPRAVNOM ZAVODU

Kurir

Savo Milošević darovao zatvorenike

FUDBAL, 06:22, 05.12.2014. Autor:

On je pozdravio održavanje sportskih manifestacijama u Kazneno-popravnom zavodu

Savo Milošević, zatvorenici, KPZ

Predstavnici Fudbalskog saveza Srbije predvođeni direktorom reprezentacije Savom Miloševićem prisustvovali su finalnoj utakmici zimskog turnira u malom fudbalu u niškom Kazneno-popravnom zavodu. Milošević je pobjednicima turnira uručio nagrade, dres reprezentacije i fudbalske lopte.

Milošević je pozdravio održavanje sportskih manifestacijama u Kazneno-popravnom zavodu, jer je, prema njegovim rečima, sport univerzalna vrednost koja treba da bude dostupna i ljudima na društvenim marginama.

U delegaciji FSS, osim Miloševića, bili su i psihoterapeut reprezentacije Dina Joksimović i član FSS Dragiša Binić.

(M. M.)

ПРЕДСТАВНИЦИ ФСС У НИШКОМ КАЗНЕНО ПОПРАВНОМ ЗАВОДУ: Саво Милошевић са осуђеницима

СПОРТ УНИВЕРЗАЛНА ВРЕДНОСТ: Милошевић уручује признања

ПРЕДСТАВНИЦИ ФСС У НИШКОМ КАЗНЕНО ПОПРАВНОМ ЗАВОДУ

Саво Милошевић Поклониио дрес и лопте победницима затворског турнира

Представници Фудбалског савеза Србије предвођени директором репрезентације Савом Милошевићем присуствовали су финалној утакмици зимског турнира у малом фудбалу у

нишком Казнено поправном заводу. Победницима турнира Милошевић је уручио награде, дрес репрезентације и фудбалске лопте. Милошевић је поздравео одржавање спортских мани-

фестацијама у Казнено поправном заводу, јер је, према његовим речима, спорт универзална вредност која треба да буде доступна и људима на друштвеним мар-

БОЉИ ДАНИ ЗА СРПСКИ ФУДБАЛ: Саво Милошевић, Дина Јоксимовић и Драгиша Бинић

Одговарајући на питања осуђеника, шта могу очекивати од репрезентације, Милошевић је нагласио да сматра да су за домаћи фудбал дошли бољи дани, те да очекује да ће српски

фудбалери бити успешни у квалификационим утакмицама за европско и светско првенство.

У делегацији ФСС, осим Милошевића били су и психолог и физиолог.

Милошевић је поздравео одржавање спортских мани-

Д.К.

IZA REŠETAKA ČELNICI FSS U KAZNENO-POPRAVNOM ZAVODU

Savo darovao zatvorenike

Predstavnici Fudbalskog saveza Srbije predvođeni direktorom reprezentacije Savom Miloševićem prisustvovali su finalnoj utakmici zimskog turnira u malom fudbalu u Niškom Kazneno-popravnom zavodu. Milošević je pobjednicima turnira uručio nagrade, dres reprezentacije i fudbalske lopte.

Milošević je pozdravio održavanje sportskih manifestacija u Kazneno-popravnom

zavodu, jer je, prema njegovim rečima, sport univerzalna vrednost koja treba da bude dostupna i ljudima na društvenim marginama. U delegaciji FSS, osim Miloševića, bili su i psihoterapeut reprezentacije Dina Joksimović i član FSS Dragiša Binić. (M. M.)

Pobednici u malom fudbalu... Niški zatvorenici sa čelnicima FSS

SPORT ●

PETAK

5. DECEMBAR 2014.

LEGENDE SRPSKOG FUDBALA POSETILE OSUĐENIKE U NIŠU

Milošević i Binić dočekani ovacijama u zatvoru!

Autor: B. Janačković | 05.12.2014 - 07:00:00h |

Potpredsednik Fudbalskog saveza Srbije Savo Milošević i direktor reprezentacije mlađih selekcija Dragiša Binić dočekani su ovacijama u niškom kazneno-poravnom zavodu, gde su prisustvovali finalnoj utakmici zimskog turnira u malom fudbalu.

Delili autograme iza rešetaka

БИОГРАФИЈА

ОПШТИ БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ

Телефон +381603067722

E-mail dinamare13@gmail.com

ДАТУМ И МЕСТО РОЂЕЊА:

13.01.1983. Београд, Србија.

ОБРАЗОВАЊЕ:

По завршетку гимназије у Нишу, 2001. године уписује Филозофски факултет, Департман за Психологију, Универзитета у Нишу. Дипломирала је 2008. године.

Мастер студије уписала је школске године 2009/10., године, а успешно је одбранила Мастер рад 2009. године.

Уписије последипломске студије на Универзитету на Палама Источно Сарајево школске године 2009/10., а успешно је одбранила Магистарску тезу 2012. године.

Пројекат Докторске дисертације подноси на Филозофском факултету, Департман за Психологију, Универзитета у Нишу, школске године 2012/13., а 31.03.2014. године Научно – стручно Веће Друштвени – хуманистичких наука Универзитета у Нишу, доноси одлуку о прихватању пројекта (број одлуке НСВ 8/18-01-002/14-013).

Прилог 6. Изјаве аутора докторских дисертација

Изјава 1.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

Психопатолошке димензије личности, тражење сензација и преференција спортова код насилних и ненасилних криминалоца

која је одбрањена на ... факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 27. 12. 2016

Потпис аутора дисертације:

Дана Д. Јокићковић
(Име, средње слово и презиме)

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ЕЛЕКТРОНСКОГ И ШТАМПАНОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Наслов дисертације: Психопатолошке димензије личности, транссензација и преференција спортова код посличних и неопасликих криминалаца

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предао/ла за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**, истоветан штампаном облику.

У Нишу, 27.12.2016

Потпис аутора дисертације:

Душо Ј. Јокић
(Име, средње слово и презиме)

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

Психопатолошке димензије личности, трансексе сензација и преференција спортова код хомосексуалних и бисексуалних криминалца

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство **(CC BY)**
2. Ауторство – некомерцијално **(CC BY-NC)**
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде **(CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима **(CC BY-NC-SA)**
5. Ауторство – без прераде **(CC BY-ND)**
6. Ауторство – делити под истим условима **(CC BY-SA)**⁴

у Нишу, 27.12.2016

Потпис аутора дисертације:

Душо Ј. Јанковић
(Име, средње слово и презиме)

Примљено: 15.07.2016.			
Орг. јед.	Е	Поч	Вредност

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ

Одлуком бр 232/1-4-1-01 Наставно-научног већа Филозофског факултета у Нишу, на седници одржаној 13. јула 2016. године, након разматрања предлога Већа Департмана за психологију, а сагласно одредбама члана 123. став 4., 128. и 32. [с2] Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, бр. 76/2005, 100/2007, 97/2008, 44/2010 и 93/12), донело је **одлуку** о образовању комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата мр Дине Јоксимовић, магистра психолошких наука, под називом „*Психопатолошке димензије личности, тражење сензација и преференција спортова код насилних и ненасилних криминалаца*“, у саставу:

1. Др Горан Голубовић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
2. Др Бојана Димитријевић, редовни професор Филозофског факултета у Нишу
3. Др Љубиша Златановић, ванредни професор Филозофског факултета у Нишу
4. Др Мирослав Крстић, ванредни професор Филозофског факултета у Косовској Митровици
5. Др Ленче Алексовска-Величковска, редовни професор Факултета за физичко образовање, спорт и здравље у Скопљу.

На основу анализе докторске дисертације, Комисија подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Обим и структура докторске дисертације

Докторска дисертација „*Психопатолошке димензије личности, тражење сензација и преференција спортова код насилних и ненасилних криминалаца*“ мр Дине Јоксимовић написана је на укупно 121. страници текста А-4 формата – стандардног прореда; основни текст има 97 страница, на 8 страница је наведена литература (145 библиографске јединице на српском и енглеском језику). На последњих 16 страница, у форми прилога, дати су инструменти за потребе спроведеног истраживања. Рад се састоји из 10 делова и 49 табела.

Делови која ова дисертација обухвата су следећи:

Докторска дисертација има **Уводни** део (стр. 1-2) у коме је укратко представљена мотивација за бављење темом, генерално појам димензија личности, тема рада и указано је на приступ који је одабран у проучавању проблема којима се бави дисертација.

У делу *Психопатолошке димензије личности – ММРП као истраживачки инструмент* (3-14 стр), кандидаткиња дефинише димензије личности као опште црте, факторе или друга својства личности која се могу приказати у виду квантитативног биполарног континуума вредности. Критички се сагледава тест (инвентар) ММРП, који

се највише користи, како код нас тако и у свету, за испитивање психопатолошких димензија личности и наводи дванаест скала теста.

Посебан поднаслов кандидаткиња посвећује Психодинамској теорији као концептуалном оквиру ММРП-а. Досадашња примена ММРП-а показала је добре метријске карактеристике за разликовање различитих популација, с обзиром на психопатолошка својства и делинквентно понашање. С обзиром на чињеницу да основе ММРП проистичу из психодинамске концепције, за потребе овог истраживања коришћен је психодинамски и психопатолошки концептуални оквир.

Теоријски концепт тражење сензација (15-28 стр), бави се појмом тражења сензација (*sensation seeking*) уз наглашавање да се ради о димензији личности коју обележава потреба за тражењем узбуђења и нових, разноврсних, слојевитих и интензивних стимулуса из околине, те укључује одређени ниво ризика у физичким, социјалним и финансијским подручјима, најчешће у вези са самим искуствима. Кандидаткиња затим разрађује појам тражења сензација, сагледавајући развој овог конструкта, а осврћући се на биолошку подлогу наведеног концепта.

Посебан поднаслов кандидаткиња посвећује односу између тражења сензација, с једне стране и спорту, криминалном понашању, социјалним детерминантама, узрасним и полним разликама, ризичним активностима, процени ризика и утицају вршњака с друге стране. Даље говори о преузимању ризика и евалуацији, тежњи ка сензацијама код спортиста и сродне особине.

Ово поглавље представља добро утемељену и научно аргументовану анализу доступних сазнања о појму тражења сензација (*sensation seeking*), адекватно структурисану и јасно фокусирану на аспекте истраживачког дела рада.

Поглавље **Типологије криминалитета** (29-39 стр), бави се различитим класификацијама и типологијама криминалитета. Према критеријуму тежине и степена друштвене опасности, кривична дела се могу поделити на следећа: тешка кривична дела (убиства, тешке телесне повреде, силовања, крађе са обијањем и проваљивањем, фалсификовања, преваре), осредња (крађе, лаке телесне повреде, лакша кривична дела у саобраћају) и лака (ситне крађе, утаје и преваре, увреде, клевете).

Ово поглавље садржи два подналова - целине. У целини посвећеној крвним деликтима, кандидаткиња говори о следећим кривичним делима: убиство, разбојничка крађа и сексуална делинквенција. У поднаслову који третира ненасилни криминалитет, кандидаткиња говори о кривичним делима имовинског криминалитета и саобраћајној делинквенцији.

Поглавље **Методолошки оквир истраживања** (40-52 стр) садржи предмет, проблем, циљеве, задатке, хипотезе, узорке и примењене инструменте истраживања, поступак испитивања и употребљене поступке обраде. Детаљно су представљене хипотезе везане за аспекте психопатолошке димензије личности, тражење сензација и преференција спортова, посебно значајних за компарацију подузорака насилних и ненасилних криминалаца зацртаних истраживачким плановима. Методолошки оквир је јасан, систематичан и доследан.

У поглављу *Резултати истраживања* (53-75 стр) приказани су резултати тестирања постављених хипотеза. На почетку поглавља представљени су резултати провере одступања емпириских од нормалних дистрибуција због одлуке о примени адекватних статистичких техника. У посебном поглављу приказани су резултати тестирања полазних претпоставки истраживања. Ово поглавље је подељено у целине у односу на хипотезе, тако да кандидаткиња, након образлагања потврђености или непотврђености сваке од хипотезе, интерпретира могуће разлоге и изводи закључке. Резултати су представљени на четрдесет и девет табела јасно означених и именованих са акцентом на истакнутим резултатима.

У поглављу *Дискусија резултата* (76-90 стр) добијени резултати су поређени са бројним домаћим и иностраним истраживањима у којима су разматрани сродни истраживачки проблеми.

Поглавље Закључак (91-97 стр) садржи јасно и концизно наведене све најважније закључке који произилазе из истраживања, почев од најважнијег закључка: починиоци насилног криминала, рационалне убице, су склони хипохондријазу и испољавању депресивних симптома као и параноидним интерпретацијама (мада треба бити опрезан јер осуђеници генерално имају склоности ка параноидним интерпретацијама због специфичности услова у којима се налазе). Рационалне убице су такође латентно агресивне у смислу способности да дуго и пажљиво планирају извршење кривичног дела. С друге стране, импулсивне убице су склоне потискивању и негирању, што на крају доводи до кулминације и импулсивног реаговања у ситуацијама када за то није време. Оно што је интересантно у овом раду је да су починиоци ненасилног криминала по карактеристикама личности склонији депресији, незрелом и импулсивном понашању као и агресивности, како манифестне тако и латентне у односу на психопатолошки мотивисане убице.

Литература (98-105 стр) обухвата 145 референцу на српском и енглеском језику. Употребљена литература је релевантна у односу на постављену тему и обухвата бројне садржаје којима се кандидаткиња вешто служи у теоријском делу, као и у дискусији и интерпретацији добијених резултата.

Прилози, њих 12, суштински садрже 2 дела. У првом делу се налазе табеле са резултатима статистичке обраде, а у другом комплетни инструменти који су коришћени у истраживању.

2. Теоријска и методолошка утемељеност докторске дисертације

Тема докторске дисертације Дине Јоксимовић, магистра психолошких наука, под називом *„Психопатолошке димензије личности, тражење сензација и преференција спортова код насилних и ненасилних криминалаца“* је значајна, актуелна и недовољно истражена.

Особина личности тражења сензација је повезана са опредељењем за високоризични спорт као и са високоризичним социјалним активностима као што су: промискуитет, злоупотреба психоактивних супстанци и криминално понашање. Неке

индивиде могу да задовоље потребу за авантурама кроз бављење ризичним спортом, док други могу да се упусте у друге мање социјално прихватљиве активности. Тежња ка сензацијама у једнакој је мери доведена у повезаност с креативношћу као и са делинквентним понашањем, иако не нужно код истих појединаца. Актуелности и значају теме доприносе и позитивни увиди који проистичу из резултата, а који омогућавају да адекватно усмеравање деструктивне енергије може бити од велике помоћи у процесу ресоцијализације преступника.

3. Анализа основних резултата истраживања

Основни циљ овог истраживања је био да се утврде и дефинишу психопатолошке димензије личности починилаца насилних деликата, утицај тежње ка сензацијама на извршење насилних деликата, као и могући утицај степена ангажованости и ставова према одређеном спорту код узорака делинквентне популације.

Резултати и закључци истраживања имаће потенцијални допринос у разумевању и објашњењу димензија личности, тежњи ка сензацијама и преференцији ка одређеним спортовима код починилаца насилних кривичних дела и ненасилних криминалаца.

Овај допринос, између осталог, може се манифестовати у бољој идентификацији тежње ка сензацијама и утицаја на испољавање тежње ка узбуђењима и антисоцијалном и девијантном понашању.

У складу са тим, добијени резултати, евентуално, могу корисно да послуже као научна, заснована полазна основа за адекватни приступ планирању, програмирању, спровођењу и контроли физичких активности, чиме ће ово истраживање добити праву употребну и практичну вредност. Планирана физичка активност може утицати на конструктивно каналисање енергије и тежње ка сензацијама на социјално прихватљив и адекватан начин. Адекватно усмеравање деструктивне енергије може бити од велике помоћи у процесу ресоцијализације преступника.

На основу добијених резултата може се доћи до закључка да су починиоци насилног криминала, рационалне убице, склони хипохондријази и испољавању депресивних симптома као и параноидним интерпретацијама (мада треба бити опрезан јер осуђеници генерално имају склоности ка параноидним интерпретацијама због специфичности услова у којима се налазе). Рационалне убице су такође латентно агресивне у смислу способности да дуго и пажљиво планирају извршење кривичног дела. Такође се у току истраживања показала склоност ка конфузном и бизарном мишљењу. Интересантно је да ови, у односу на починиоце ненасилних кривичних деликата, немају вишу потребу ка сензацијама, или је вешто прикривају и контролишу, али поседују већу преференцију ка борилачким спортовима у односу на остале испитанике.

С друге стране, импулсивне убице су склоне потискивању и негирању, што на крају доводи до кулминације и импулсивног реаговања у ситуацијама када за то није време. Склони су депресији али и незрелом и импулсивном понашању у социјалним интеракцијама и интерпретацијама социјалних ситуација. Такође, поседују одређени

степен латентне агресивности, али и манифестне, с обзиром да су се добили високи скорови на скали Пд, која претежно покрива манифестну агресивност. Склони су еуфоричном понашању као и хиперактивности.

Оно што је интересантно у овом раду је да су починиоци ненасилног криминала по карактеристикама личности склонији депресији, незрелном и импулсивном понашању као и агресивности како манифестне тако и латентне у односу на психопатолошки мотивисане убице. Једно од објашњења тога је то што смо код тестирања ненасилних криминалаца тестирали провалнике који иако спадају у ненасилне криминалце ипак имају одређени поремећај личности чим су у стању да провале и отму туђе власништво. Може се десити да су психопатолошки мотивисане убице вешти «манипулатори» па су тако и тестирање успели да изманипулишу у своју корист и вешто се прикажу у бољем светлу него то то заиста јесте.

Још један интересантан податак је да су починиоци ненасилног криминала исказали већу потребу за тражењем сензација у односу на починиоце насилног криминала што је у супротности са нашим очекивањем. Објашњење таквих добијених резултата може лежати у тестовима који су коришћени у овом раду. Такође, једно од објашњења може бити и потреба починиоца насилног криминала да себе покажу у бољем светлу давањем социјално прихватљивих одговора и покашајем да изманипулишу резултате тестова. Даља истраживања би могла да се посвете трагању за објашњењем оваквих резултата. Оно што је од самог старта било очекивано је то да су починиоци насилних кривичних дела генерално показали веће интересовање и склоност ка борилачким спортовима и агресивнијем виду понашања, што може да буде одлична смерница за даље увођење ових спортова у казнено-поправне институције.

Улога спорта у казнено-поправним институцијама је веома сложена. Спортски програми могу да унапреде психичко и физичко здравље; такође могу бити веома ефикасно оруђе у контролисању агресивног понашања осуђеника. Неки научници говоре о томе да је инклузија спорта и рекреације, морално питање, мислећи на право осуђеника на уживање. Оно што је у овом истраживању представљало додатни изазов је контролисано затворско окружење.

Иако добијени резултати дају одличан увид на утицај спорта у затворским условима, постојали су одређени изазови и ограничења у раду. Прво, само тестирање је било пуно изазова из разлога што је кандидаткиња морала да улази у затворени део и да испитанике тестира у заједничкој просторији, пролазећи притом кроз њихове спаваоне. Друго, с обзиром на сензитивност материјала, постојало је неколико етичких разматрања, која су се тичала сакупљања приватних података осуђеника. Кандидаткиња исправно наглашава да постоји потреба за већим истраживањем, како би се употпунила наша знања везана за имплементирање спортских и рекреативних програма у наше пенитенцијарне установе. Оно што се може надаље радити јесте спровођење истраживања у већем броју институција како са високим тако и са ниским надзором. Велики проблем у нашим казнено-поправним институцијама је непостојање поделе сектора по извршењу кривичног дела, тако да сви осуђеници бораве у мешаним павиљонима. Тако, у спаваонама се могу срести починиоци превара, ухваћени због

мале количине дроге за личну употребу, али и они који су извршили вишеструко кривично дело, као што је силовање са смртним исходом. Кандидаткиња је покушала да сазнам који спорт највише преферирају осуђеници тешких кривичних дела и како се он може искористити у рехабилитацији истих. Добијени резултати би могли да се искористе како би се проширило знање и корисност спорта у оваквим условима. Такође, уколико би започети пројекат у будућности попримио веће размере, могуће је укључити и остале припаднике популације (тренере, предаваче итд.), како би напредак и утицај спорта био што већи. На тај начин би се помогло осуђеницима да развију адекватне социјалне вештине.

Конечно, у даљим истраживањима могли би се искористити ови резултати, како би се развили пројекти ресоцијализације осуђеника за тешка кривична дела и ненасилни криминала, коришћењем спорта у ту сврху. Добијени резултати јасно стварају слику о корисности учешћа осуђеника у спортским активностима. С тим у вези, улога спорта у транзицији прилагођавања заједници након одслужене казне, може бити велика.

4. Закључак и предлог

На основу прегледа и анализе докторске дисертације мр Дине Јоксимовић, комисија је сагласна да је одабрана тема актуелна и научно релевантна, добро теоријски утемељена и методолошки коректно постављена. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

Спроведено је обимно и оригинално осмишљено истраживање, које је одобрено од стране Министарства Правде Републике Србије, Управе за извршење кривичних санкција број одлуке 704-00-1/2014-03-498 од 07.07.2014. године, а затим је спроведено у Казнено-поправном Заводу у Нишу, Службе за третман одлуком од 22.12.2014. године.

Истраживање у склопу докторске дисертације насловљене као: *Димензије личности, тежња ка сензацијама и преференције ка одређеним споровима код починилаца насилних кривичних дела и ненасилних криминалаца* је комплексно и има одређени теоријски значај. У овом истраживању се полази од идеје да починиоци насилних кривичних дела, у зависности од тежине почињеног криминала, имају одређену структуру личности и потребу за сензацијама, које се манифестују антисоцијалним и девијантним понашањем.

Резултати и закључци истраживања имаће потенцијални допринос у разумевању и објашњењу димензија личности, тежњи ка сензацијама и преференција ка одређеним спортовима код починилаца насилних кривичних дела и ненасилних криминалаца.

Допринос истраживања, између осталог, могао би бити боље препознавање утицаја тежње ка сензацијама на антисоцијално и девијантно понашање, као и коришћење тих сазнања у структурисаној ресоцијализацији штићеника пенитенцијарних институција усмеравањем на одређене, програмиране спортске активности.

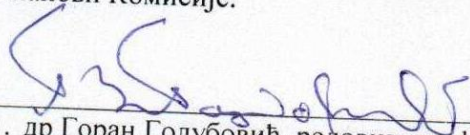

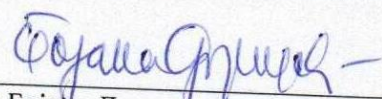
У закључку, Комисија сматра да докторска дисертација под називом „Психопатолошке димензије личности, тражење сензација и преференција спортова код насилних и ненасилних криминалаца“ мр Дине Јоксимовић, задовољава све постављене захтеве за израду дисертације и представља оригиналан и значајан допринос науци.

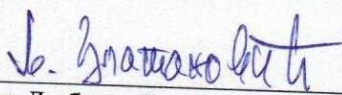
На основу прегледа и оцене рукописа докторске дисертације, дајемо позитиван извештај о оцени докторске дисертације и предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета у Нишу, да се мр Дине Јоксимовић одобри усмена одбрана докторске дисертације.

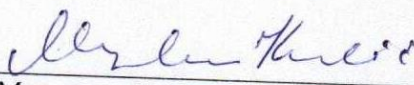
У Нишу, 15.07.2016.год.

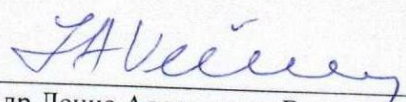
Чланови Комисије:

1. др Горан Голубовић, редовни професор
Филозофског факултета у Нишу (ментор)

2. др Бојана Димитријевић, редовни професор
Филозофског факултета у Нишу

3. др Љубиша Златановић, ванредни професор
Филозофског факултета у Нишу

4. др Мирослав Крстић, ванредни професор
Филозофског факултета у Косовској Митровици

5. др Ленче Алексовска-Величковска, редовни
професор Факултет за физичко образовање,
спорт и здравље у Скопљу